

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
VE
BU ETKİLERİN VERGİSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet ÖZKARA /

ESKİŞEHİR, 1989

Genel Üst Kurul
Merkez Kütüphane

İ Ç İ N D E K İ L E R

TABLolar LİSTESİ	i-ii
GİRİŞ	

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

I- <u>ENFLASYONUN İŞLETMELERİN MUHASEBE SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ</u>	2
1. ENFLASYONUN BİLANÇOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	9
A. Enflasyonun Aktif Bilanço Kalemleri Üzerindeki Etkileri	10
a. Enflasyondan Etkilenmeyen Aktifler	10
aa. Maddi Duran Varlıklar	11
bb. Maddi Olmayan Duran Varlıklar	13
cc. Stoklar	
dd. Yabancı Paralar	16
ee. Peşin Ödenmiş Giderler	17
ff. Verilen Avanslar	18
b. Enflasyonun Etkisi Önceden Bilinmeyen Aktifler	19
c. Enflasyondan Etkilenen Aktifler	22
aa. Kasa ve Bankalar	22
bb. Senetli ve Senetsiz Alacaklar	23
cc. Tahviller	24
dd. Depozito ve Teminatlar	24
ee. Gelir Tahakkukları	25

B. Enflasyonun Pasif Bilanço Kalemleri	
Üzerine Etkileri	26
a. Enflasyonun Yabancı Kaynaklar	
Üzerine Etkileri	27
b. Enflasyonun Öz Kaynaklar	
Üzerine Etkileri	32
2. ENFLASYONUN GELİR TABLOSU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	34
A. Enflasyonun Gelir Kalemleri	
Üzerine Etkileri	35
a. Ana faaliyet Gelirleri	36
b. Faaliyet Dışı Gelirler	36
aa. İştirak Gelirleri	37
bb. Alınan Faiz ve Komisyonlar	37
cc. Sigorta Tazminatları	38
dd. Duran Varlıkların Satışından Elde	
Edilen Gelirler	39
B. Enflasyonun Gider Kalemleri Üzerine	
Etkileri	39
a. Enflasyonun Satılan Malın Maliyetine	
Etkisi	39
b. Enflasyonun Dönem Giderlerine Etkisi	43
c. Enflasyonun Faaliyet Dışı Giderler ve	
Zararlara Etkileri	44
II- <u>ENFLASYONUN İŞLETMELERİN İŞLEYİŞLERİNE ETKİLERİ</u>	45
1. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN MALİ YAPILARI	
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	47
A. Enflasyonun İşletmelerin Finansman	
Politikası Üzerindeki Etkileri	48
B. Enflasyonun İşletmelerin Fiyatlandırma	
Politikalarına Etkileri	51

C. Enflasyonun Yatırımlar Üzerindeki Etkileri	53
D. Enflasyonun Ücret Politikası Üzerindeki Etkileri	54
E. Enflasyonun Ödenecek Kâr Payına Etkileri	55
F. Enflasyonun İşletmelerin Ödeyeceği Vergiye Etkileri	55
2. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN ÜRETİM POLİTİKASINA ETKİLERİ	57
3. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN SATIŞ POLİTİKALARINA ETKİLERİ	59
4. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN FAALİYET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNDEKİ ETKİLERİ	61

- İ K İ N Ö İ B Ö L Ü M -

ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN VERGİLEME YOLUYLA GİDERİLMESİ

I- <u>STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİYLE, ENFLASYONUN İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ</u>	67
1. STOKLARIN DEĞERLEMESİNİN ANLAM VE ÖNEMİ	67
2. GENEL OLARAK STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE ENFLASYON KARŞISINDAKİ DURUMLARI	69
A. Tarihi Maliyet Yöntemleri	69
a. Gerçek Parti Maliyetleri	70
b. İtibari Parti Maliyetleri	70
aa. İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi (FIFO)	71
bb. Son Giren İlk Çıkar Yöntemi (LIFO)	71
c. Ortalama Maliyet Yöntemleri	72

B. Piyasa Değeri Veya Maliyetten Düşük Olanı İle Değerleme	74
C. Piyasa Koşuluna Bağlı Stok Değerleme Yöntemleri	75
a. Emsal Bedeli Yöntemi	75
b. Cari Yenileme Maliyeti Yöntemi	76
3. BAZI ÜLKELERDE STOKLARIN DEğERLENDİRİLMESİYLE İLGİLİ UYGULAMALAR	77
4. ÜLKEMİZDE STOKLARIN DEğERLENDİRİLMESİYLE İLGİLİ UYGULAMALAR	79
5. ÜLKEMİZDE VE BAZI ÜLKELERDE UYGULANAN STOK DEğERLEME YÖNTEMLERİNİN, GÖRÜNTÜ KÂRLAR VE VERGİYE TABİ KAZANÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	81

II- <u>SABİT AKTİFLERDE AMORTİSMAN UYGULAMALARIYLA, ENFLASYONUN İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ</u>	82
1. AMORTİSMAN UYGULAMASININ ANLAM VE ÖNEMİ	83
2. BAŞLICA AMORTİSMAN AYIRMA YÖNTEMLERİ VE ENFLASYONUN AMORTİSMAN MÜESSESESİNE ETKİLERİ ...	83
3. BAZI ÜLKELERDE AMORTİSMAN UYGULAMALARI	88
4. ÜLKEMİZDE AMORTİSMAN UYGULAMALARI	90
5. ÜLKEMİZDE VE BAZI ÜLKELERDEKİ AMORTİSMAN UYGULAMALARININ GÖRÜNTÜ KÂRLAR VE VERGİYE TABİ KAZANÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRIL- MASI	92

<u>III- BAZI İKTİSADİ KIYMETLERİN ELDEN ÇIKARTILMASINDAN DOĞAN KÂRLARIN REZERV OLARAK AYRILMASININ VERGİYE TABİ KAZANÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ</u>	94
1. YENİLEME FONU AYRILMASI	95
2. BAZI İKTİSADİ KIYMETLERİN SATIŞINDAN DOĞAN KÂRLARIN VERGİLENDİRİLMESİ	98

<u>IV-PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLEMESİ YOLUYLA, ENFLASYONUN İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ</u>	100
1. PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN ANLAM VE ÖNEMİ	100
2. GENEL OLARAK PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENMESİ YÖNTEMLERİ VE ENFLASYON KARŞISINDAKİ DURUMLARI	101
3. BAZI ÜLKELERDE PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENMESİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR.....	102
4. ÜLKEMİZDE PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENMESİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR	103
5. BAZI ÜLKELERDE VE ÜLKEMİZDE PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ İLE İLGİLİ UYGULAMALARIN GÖRÜNTÜ KÂRLAR VE VERGİYE TABİ KAZANCIN BELİRLENMESİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	106

<u>V- SABİT AKTİFLERİN YENİDEN DEĞERLENMESİ YOLUYLA, ENFLASYONUN İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ</u>	106
1. YENİDEN DEĞERLEME KAVRAMI	107
2. YENİDEN DEĞERLEMENİN AMACI VE ÇEŞİTLERİ	109

A. Kapsamına Göre Yeniden Değerleme Türleri	111
B. Yapılışındaki Zorlama Unsuruna Göre Yeniden Değerleme Türleri	111
C. Vergilendirilmesine Göre Yeniden Değerleme Türleri	111
3. YENİDEN DEĞERLEME YÖNTEMLERİ	112
A. İkame Değeri Yöntemi	112
B. Katsayılar Yöntemi	112
a. İdari Yöntem	113
b. Net Değer Yöntemi	113
4. BAZI ÜLKELERDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMALARI	114
5. ÜLKEMİZDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI	116
6. ÜLKEMİZDE VE BAZI ÜLKELERDE UYGULANAN YENİDEN DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN, İŞLETMELERİN ENFLASYON NEDENİYLE ORTAYA ÇIKAN GÖRÜNTÜ KÂRLARI VE VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	119

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

İŞLETMELERDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI

I- <u>ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI</u>	122
II- <u>YENİDEN DEĞERLEMENİN İŞLETMELERDE UYGULAMASI</u>	123
1. UYGULAMAYA KONU OLAN İŞLETMELERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	123

2. "A" ANONİM ŞİRKETİNDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI	131
3. "B" ANONİM ŞİRKETİNDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI	137
III- <u>YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN ÖDEYECEĞİ VERGİ ÜZERİNE ETKİLERİ</u>	137
1. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ "A" ANONİM ŞİRKETİNİN ÖDEYECEĞİ VERGİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	137
2. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ "B" ANONİM ŞİRKETİNİN ÖDEYECEĞİ VERGİ ÜZERİNE ETKİSİ	143
3. İŞLETMELERDE AMORTİSMAN UYGULAMASI	145
A. Azalan Bakiyeler Usulünün Uygulanması Halinde Ortaya Çıkacak Durum	145
B. Normal Amortisman Usulünün % 25 Oranıyla Uygulanması	146
C. Normal Amortisman Usulünün % 12 Oranıyla Uygulanması	147
IV- <u>YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN MUHASEBE SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ</u>	148
1. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN BİLANÇOLARINA ETKİLERİ	149
2. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN GELİR TABLOLARINA ETKİLERİ	150
V- <u>İŞLETMELERDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ SONUÇLARI</u>	151
SONUÇ	153
YARARLANILAN KAYNAKLAR	i-xii

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YIL- LARI BİLANÇOLARI	125
2	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YIL- LARI GELİR TABLOLARI	126
3	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YIL- LARINA AİT SABİT KIYMET GİRİŞ VE ÇIKIŞLARI	127
4	"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YIL- LARI BİLANÇOLARI	129
5	"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YIL- LARI GELİR TABLOLARI	130
6	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	132
7	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1984 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	133
8	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1985 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	134
9	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1986 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	135
10	"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1987 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	136

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
11	"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	138
12	" B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1985 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	139
13	"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1986 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	140
14	"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1987 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ	141

GİRİŞ

Günümüzde enflasyon sadece ülkemizde değil hemen hemen bütün dünya ülkelerinde ekonomik bir gerçek olarak yaşanmaktadır. Enflasyonun doğuş nedenleri, ekonomik, sosyal ve politik etkileri, önlenmesinin mümkün olup olmadığı, önleme çareleri gibi konular devamlı olarak tartışılmakta ve çeşitli görüşler ileri sürülmektedir.

Enflasyonun nedenleri ve önleme çarelerini incelemek konumuzun dışında kalmaktadır. Ancak şu kadarını belirtmek gerekir ki, enflasyon daha çok politik nedenlerle (devletin emisyon yoluyla harcamalarını finanse etmesi, devlet borçlarının reel değerlerinin azalması ve enflasyonu önleyici tedbirlerin deflasyonist nitelikte olması gibi) önlenememektedir. Az gelişmiş ülkelerde politik nedenlere, kaynakların sınırlı olması nedeniyle arzın artırılmaması, nüfusun yoğun olması nedeniyle talebin azaltılmaması gibi yapısal

faktörler de eklenmektedir. Bu nedenlerle enflasyon gelecek yıllarda da ekonomik bir gerçek olarak yaşanacaktır.

Enflasyon bütün ekonomik ve sosyal hayatı etkilediği gibi işletmeleri de etkilemekte ve işletmelerin faaliyetlerini sürdürmelerini engellemektedir. Enflasyon dönemlerinde işletmelerin kârları görünürde artmakta ve işletmeler bu görünür kârları üzerinden ücret, vergi, kâr payı ödeyerek sermayelerini azaltmakta ve bir anlamda tasfiyelerini tedrici olarak gerçekleştirmektedirler.

Halbuki enflasyonun önlenmesi çarelerinden birinin üretimin artırılması olduğu bilinmektedir. Böylelikle işletmelerin gittikçe azalan bir üretim gücüyle faaliyetlerini sürdürmeleri, üretimin azalmasına dolaylı olarak da enflasyonun daha da hızlanmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla enflasyonun önlenmesi amacına samimi bir açıdan yaklaşıldığında üretimin artırılması, üretimin artırılması için de enflasyonun işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi bir çözüm olarak görünmektedir.

Bu amaçla çalışmamızda enflasyonun işletmeleri ne yönde etkilediği ve bu etkilerin vergileme yoluyla ne şekilde giderilebileceği üzerinde durulacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerinin ne şekilde ortaya çıktığını açıklayacağız. Bu bölümde, enflasyonun işletmelerin muhasebe sistemini ne şekilde etkilediği ve enflasyondan arındırılmamış mu-

hasebe verilerine dayanılarak gerçekleştirilecek faaliyetlerin işletmeleri ne yönde etkileyeceği araştırılacaktır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerinin vergileme yoluyla ne şekilde giderilebileceği üzerinde durulacaktır. Bu alanda ülkemizde ve diğer ülkelerde enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerinin vergileme yoluyla giderilmesine yönelik önlemlerin neler olduğu ve bu önlemlerin etkileri gidermede ne derece başarılı olduğu araştırılacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Eskişehir'de biri kamu diğeri özel sektör işletmesinde, ülkemizde enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini giderici yöntemlerden yeniden değerlendirme uygulamasının, bu işletmelerin enflasyon nedeniyle görüntü kârlar üzerinden vergi ödemelerini ne derece önleyebildiği araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Basite indirgenmiş bir biçimi ile enflasyon, bir ülke ekonomisinde fiyatlar genel seviyesinin sürekli bir biçimde yükselmesidir (1). Başka bir deyişle ekonomide enflasyon, genel fiyat düzeyinin artması, paranın satın-alma gücünün azalması ve tüm mal, hizmet ve üretim faktör-lerinin fiyatlarının birlikte yükselmesi olayıdır (2). Böyle bir oluşum olarak ortaya çıkan enflasyon, ekonomik hayatı her yönüyle etkilediği gibi, ekonomik bir birim

-
- (1) Halil DİRİMTEKİN - Necat BERBEROĞLU - Fethi HEPER, Türkiye Ekonomisi, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:119, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:43, Fasikül 2, Ünite 13, Ankara, 1986, s.174.
- (2) Salih ŞANVER, "Enflasyon ve Vergi", Enflasyon Ortamında Muhasebe Finansman ve Vergi Problemleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2004-37/6, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974, s.96.

olan işletmeler üzerinde de etkilerini gösterecektir. Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri, işletmelerin muhasebe sistemi üzerinde ortaya çıkardığı etkiler ve işletmelerin işleyişleri üzerinde ortaya çıkardığı etkiler olarak incelenebilir.

I- ENFLASYONUN İŞLETMELERİN MUHASEBE SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İşletmeler mal ve hizmet üretmek için çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. Bu faaliyetler sırasında işletmenin sahip olduğu varlıklarda ve bu varlıkların kaynaklarında değişimler meydana gelir. Bu değişikliklerin takip edilebilmesi için işletmelerde muhasebe sistemine ihtiyaç vardır. Bu anlamıyla muhasebe, "İşletmenin varlıkları ve kaynakları üzerinde değişme yaratan mali nitelikteki ve para ile ifade edilen işlemlere ait bilgileri kaydetmek, sınıflandırmak, özetlemek, analiz etmek ve yorumlayarak ilgili kişi veya kurumlara raporlar halinde sunmaktır" (3) şeklinde tanımlanabilir.

Tanımdan da anlaşılacağı gibi muhasebenin temel işlevi, işletmenin faaliyetleri ile ilgili olarak ortaya çıkan gelişmelerin ilgililere iletilmesini sağlamaktır. Muha-

(3) Fevzi SÜRMEİ - Yılmaz BENLİGİRAY, Genel Muhasebe, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:16, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:5, Fasikül 1, Ünite 1, Ankara, 1983, s.6.

sebenin sağladığı bilgi ve verilerle birçok gruplar ve kuruluşlar yakından ilgilenmektedir. Bunların başında işletme yöneticileri gelmektedir. Yöneticilerden başka işletme sahipleri, işletme personeli, işçi ve memur sendikaları, kredi kuruluşları, yatırım ve finans kuruluşları, devlet, diğer işletmeler ve kamu da bu verilerle yakından ilgilenmektedir (4).

Bütün bu ilgililerin, işletmeyle ilgili olarak ihtiyaç duydukları verilerin tam olarak karşılanabilmesi için, işletmelerde uygulanan muhasebe sistemlerinin belirli ilkelere sahip olması gerekir. Bu ilkeler, objektif belge kavramı, maliyet esası kavramı, tutuculuk (muhafazakârlık) kavramı, tutarlılık (uyumluluk) kavramı, tam açıklama kavramı, para ölçüsü kavramı, dönemsellik kavramı, sosyal sorumluluk kavramı, kişilik kavramı ve işletmenin sürekliliği kavramı olarak sıralanabilir (5).

Objektif belge kavramı, işletmenin varlıkları ile kaynaklarındaki değişiklikler ve bu değişikliklerin hasılat, giderler ve öz kaynaklar üzerindeki etkilerinin ölçülmesinde objektif belgelerin kullanılmasını ifade eder. Bu belgeler, faturalar, makbuzlar, fişler ve ödeme emirleri

(4) Yüksel Koç YALKIN, Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması, Turan Kitabevi, Ankara, 1986, s.6.

(5) YALKIN, s.24.

gibi belgelerdir.

Maliyet esası kavramı, para ve alacaklar dışındaki bütün aktifler ile gider kalemlerinin, elde edilme (iktisap) maliyetleri ile muhasebeleştirilmesini ifade eder.

Tutuculuk kavramı, muhasebenin temkinli davranması, işletmenin karşı karşıya bulunduğu belirsizlikleri ve riskleri gözönünde tutması gerektiğini ifade eder. Bu anlamıyla tutuculuk, muhtemel en olumsuz sonuçları veren değerlendirme ölçülerinin seçilmesine yol açar. Bu kavram gereği, muhtemel gelirler değil ama muhtemel zararlar hemen kayda alınacaktır. Bununla beraber gizli yedekler yaratmak amacıyla varlıkların kabul edilen ilkelere göre tespit edilen değerlerinden daha düşük değerle gösterilmesi kavramın amacı değildir.

Tutarlılık kavramı, işletmenin dönemsel kârını varlık ve kaynaklarını istikrarlı bir şekilde tespit edebilmek için esas alınan ilke ve usullerin her dönem aynı olmasını ifade eder. Muhasebe uygulamasının birçok konularında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun olarak farklı yöntemlerin uygulanması mümkündür. Örneğin çeşitli amortisman yöntemleri, stok değerlendirme yöntemleri gibi. Bununla beraber kullanılan yöntemlerde ve mali tablo düzenlemelerinde zorunlu olarak bazı değişiklikler yapma gereği ortaya çıkarsa, yapılan değişikliklerin mali tablolarda veya eklerinde açıklanması gerekir.

Tam açıklama kavramı, işletmeyle ilgilenen kişi ve kurumların doğru kararlar alabilmeleri için gerekli tüm bilgilerin mali tablolarda veya eklerinde verilmesini ifade eder. Varlıkların paraya çevrilebilme kabiliyetine ve borçların vadelerine göre bilançoda yer almaları, tam açıklama kavramının sonucudur. Muhasebenin kayıt sistemi içine sokmadığı bazı bilgiler, parantez içinde veya dipnot olarak mali tablolarda yer almalıdır (6).

Para ölçüsü kavramı, işletmedeki değer hareketlerini izlemek için ortak bir ölçü birimi olarak ülkenin para birimi yani milli para birimi (Türkiye'de lira) kullanılmasını ifade eder. Bu kavrama göre para biriminin değerinde değişme olmadığı (düşme-yükselme) kabul edilir.

Dönemsellik kavramı, işletmedeki gelişmelerin belirli süreler (dönemler) itibariyle ölçülmesi ve sonucun mali tablolarda gösterilmesini ifade eder. Dönemle ilgili olarak bütün gelir, maliyet, gider ve zararlar ilgili mali tablolarda gösterilir.

Sosyal sorumluluk kavramı, muhasebenin ilgili kişi ve kurumlara tarafsız ve doğru bilgiler verme sorumluluğunu ifade eder. Bu bakımdan bu kavrama "doğruluk kavramı", "dürüstlük kavramı" da denilmektedir.

(6) SÜRME Lİ - BENLİGİRAY, s.74.

Kişilik kavramı, işletmenin sahiplerinden ayrı kendine özgü bir kişiliğinin olduğunun kabul edilmesidir. Bu açıdan her işletme, ister tek şahıs işletmesi veya sermaye şirketi olsun işletme sahipleri ile diğer ilgililerden ayrı bir kişiliğe sahiptir. Bu ayrı kişiliğe sahip işletmeye tahsis olunan değerler, onun varlığını, faaliyet sonuçları ise onun kâr veya zararını oluşturur. Kişilik kavramının sonucu olarak muhasebe işletmeye tahsis edilen değerler ile ilgilenir. Örneğin, işletme sahibinin işletmeye tahsis etmediği varlıkları bilançoda yer almaz (7).

İşletmenin sürekliliği kavramı ise, işletmenin faaliyet süresinin sınırsız olacağını ifade eder. Süreklilik kavramından işletmenin o dönemde tasfiye edilmeyeceği diğer bir deyimle varlıklarını tümünün paraya çevrilmeyeceği sonucuna ulaşılır. Böyle olunca, dönem sonunda veya herhangi bir tarihte yapılacak durum tespitinde varlıkların değerlerinin o günkü değeri (piyasa değeri) ile değil maliyet değeri ile değerlendirilmesi ilkesi uygun olur. Ayrıca peşin ödenmiş giderlerin (araştırma, geliştirme giderleri, kuruluş giderleri v.b.) aktifleştirilmelerinin nedeni bu kavramdır (8).

(7) SÜRME Lİ - BENLİGİR AY, s.71

(8) SÜRME Lİ - BENLİGİR AY, s.72.

Geleneksel muhasebe ve onun bir ürünü olan mali tablolar objektiflik, maliyet değerinin esas alınması, tutuculuk, tutarlılık, tam açıklama, paranın değer ölçüsü olma, dönemsellik, sosyal sorumluluk, kişilik ve işletmenin sürekliliği gibi evrensel ana ilkelere, ruhen ve biçimsel olarak bağlı kalarak işlevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Önemli fiyat değişmelerinin olmadığı dönemlerde mali tabloların yeterli, doğru, işe yarar, güvenilir, zamanlı ve anlamlı bilgiler vermesi sağlanabilir.

Oysa enflasyon ortamında söz konusu evrensel ilkelere bağlılık mali tablo bilgilerini anlamsızlaştırmakta, onların doğruyu ve ekonomik gerçekleri yansıtmasına engel olabilmektedir.

Enflasyon ortamında mali tabloların ekonomik gerçekleri yansıtamamasının en önemli nedenlerinden birisi ölçü birimi olarak seçilen paranın değeriyle ilgilidir. Geleneksel muhasebe sistemi, değer ölçüsü olarak kabul ettiği paranın değerinin, sabit olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu görüşten hareketle hem yapılan kayıtlarda, işletmenin ekonomik ve mali durumunu gösteren bilançoların hazırlanmasında, gelir tablolarının düzenlenmesinde, hem de sonuçların değerlendirilmesinde ölçü birimi olarak kabul edilen paranın değerinin sabit olduğu varsayımı kabul edilmektedir.

Ancak enflasyonist dönemde bu varsayım geçerli değildir. Bu nedenle para müşterek bir değer ölçme vasıtası olma işlevini tam olarak yerine getirememektedir. Diğer standart fiziksel ölçü birimleri (uzunluk için metre, ağırlık için kg) zaman ve yer bakımından sabit oldukları halde, muhasebede ölçü birimi olarak kullanılan para, değişmeyen bir ölçü birimi olamamaktadır. O halde paranın satın alma gücündeki bu değişkenliği dikkate almadan, "devre başındaki bir lira eşittir devre sonundaki bir lira" anlayışına göre işlem yapmak hatalı olacaktır.

Diğer taraftan geleneksel muhasebe, "değer maliyete eşittir" veya "maliyetle değerlendirme" ilkesini benimsemektedir. Değerin maliyete eşit olması hali, ancak para değerinde değişmeler olmayan bir ortamda söz konusu olabilir. Enflasyon ortamında ise, cari piyasa değeriyle maliyet değeri birbirine eşit olmamaktadır. Değerin maliyete eşit olduğu ilkesinin sonucu olarak değişik zamanlarda alınmış olan işletme varlıkları, alındıkları zamanın maliyet değeri ile gösterildiklerinden mali tablolar değerler karışımından meydana gelmektedir.

Ayrıca, geleneksel muhasebe ilkelerinden gerçekleşme esasına göre işletmenin gelir ve giderleri belirlenirken, dönem esaslı kabul edilmektedir. İşletme içinde oluşan gelirler ve giderler, bunlarla ilgili tahsilat ve ödemelere

bakılmaksızın gerçekleştiği dönemin gelir ve giderleri olarak kabul edilmektedir. Gelirler ve giderler arasındaki fark da, o dönemin sonucunu oluşturmaktadır. Halbuki para değerinde değişmelerin olduğu dönemlerde, bu değişmelerden doğan değer kazanç ve kayıplarının gözden uzak tutulmaması gerekir. Bu durumlar dikkate alınmadığından da işletmenin gerçek faaliyet sonucunu görmek mümkün olamaz.

Enflasyon dönemlerinde, bu varsayımlara dayalı olan geleneksel muhasebe ilkelerine göre düzenlenen bilanço ve gelir tablolarının gerçeği ve doğruyu yansıttıklarına şüphe ile bakılmaktadır (9).

1. ENFLASYONUN BİLANÇOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bilanço, işletmenin belli bir tarihteki mali durumunu (varlıkları, borçları ve sermayeyi) gösteren bir tablodur. Bu durumda bilanço, bir işletmenin sadece belirli bir andaki varlıklarını, borçlarını ve sermayesini gösterir (10). Bilançolar genellikle iki şekilde düzenlenirler. Birincisi, sol tarafta aktif, sağ tarafta pasif olmak üzere iki taraflı bir tablo, ikincisi de, aktif yukarıda, pasif aşağıda olmak üzere alt alta iki tablo olarak düzenlenebilir (11).

(9) Ahmet ULU, "Enflasyon Ortamında Geleneksel Muhasebenin Yetersizliği", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, S.12, (Aralık, 1984), s.14.

(10) SÜRME Lİ - BENLİĞİRAY, s.13.

(11) E.Sedat ÜNALAN, Envanter Bilanço, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1982, s.151.

A. Enflasyonun Aktif Bilanço Kalemleri Üzerindeki Etkileri

Bilançonun aktifi, bir işletmenin sahip olduğu ekonomik değerlerin mali tutarını ve teşekkülünü gösterir. Aktifi meydana getiren kalemlerin gruplandırılması genel olarak paraya çevrilebilme kolaylığı esas alınarak yapılır (12). Ancak, enflasyon gözönüne alınarak enflasyondan etkilenme derecesine göre aktif, enflasyondan etkilenmeyen aktifler, enflasyonun etkisi önceden bilinmeyen aktifler ve enflasyondan etkilenen aktifler olarak gruplandırılabilir (13).

a. Enflasyondan Etkilenmeyen Aktifler

Enflasyondan etkilenmeyen aktifler, para değerindeki değişmelere paralel olarak nominal değerleri (nakdi değerleri) değişen, fakat satın alma güçleri aynı kalan varlık öğeleridir. Diğer bir deyimle, enflasyon karşısında gerçek değerlerini koruyabilen varlıklardır. Bunlar; maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar, stoklar, yabancı paralar, peşin ödenmiş giderler ve verilen avanslar olarak sıralanabilir (14).

-
- (12) Sabri BEKTÖRE - Ferruh ÇÖMLEKÇİ, Mali Tablolar Analizi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:220/143, Eskişehir, 1977, s.10.
- (13) Zeyyat HATİBOĞLU, "Enflasyon ve İşletmelerde Kullanılan Değer Ölçüleri", Enflasyon Ortamında Muhasebe Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları No:2004-37/6, İstanbul, 1974, s.11.
- (14) Nalân AKDOĞAN, Enflasyon Muhasebesi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksek Okulu Yayınları, No:1, Ankara, 1980, s.7.

aa. Maddi Duran Varlıklar

Bunlar, amortismanına bağılı olmayan maddi duran varlıklar ile amortismanına bağılı maddi duran varlıklardan oluşmaktadır.

Amortismanına bağılı olmayan duran varlıklar, boş arazi ve boş arsalardır. Bunlar, işletmede sonsuz denilebilecek bir ömüre sahip olup, paraya çevrilebilme olanakları fazla olmayan varlıklardır. Yıpranma, aşınma, eskime, modası geçme gibi değer kayıplarına uğramadıklarından amortismanına bağılı değildirler (15).

Bu varlıklar, gerek görelî ve gerekse mutlak olarak fiyat hareketlerinden etkilenmektedirler. Enflasyon dönemlerinde maliyet değerleri gerçek değerlerinden az olacağından işletme bilançosunda gizli yedekler oluşacak ve bu durum bilançonun gerçeğı göstermekten uzaklaşmasına neden olacaktır.

Buna karşılık amortismanına bağılı olmayan varlıklar satılmadıkları sürece dönem sonucuna herhangi bir etkileri olmayacaktır. Ancak bu varlıkların satılmaları halinde, satış geliri, düşük kalmış bulunan maliyet değerinin çok üstünde olacağından, yüksek bir görüntü kârı oluşabilecektir (16).

(15) Vergi Usul Kanununun 314.maddesi "Boş arazi ve boş arsalar amortismanına tabi değildir" şeklindedir.

(16) Kâmuran PEKİNER, İşletme Denetimi (İşletme Analizleri), İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No:2006-38/7, İstanbul, 1975, s.94.

Amortismanına bağlı olan maddi duran varlıklar, gayrimenkullerle gayrimenkul gibi değerlenen iktisadi kıymetler, alet, edevat, mefruşat, demirbaş, sinema filmleri ve bazı şartlarla arazi ve arsalardır (17).

Geleneksel muhasebe ilkelerine göre, söz konusu değerler, bilançoda maliyet değeri ile gösterilirler. Bu durumun enflasyon dönemlerinde ortaya çıkaracağı sonuçlar şöyle sıralanabilir.

Söz konusu değerlerin bilançodaki kayıtlı değerleri, gerçek değerlerinden az olacaktır. Böylece bilançolar gerçeği göstermekten uzaklaşacaktır.

Ayrıca, bu değerler için ayrılacak amortismanlar da, bilançodaki kayıtlı değerleri üzerinden olacaktır. Bunun sonucunda da, yenilenmesi gereken varlıklar için ayrılmış olan amortismanlar yenilemeye yeterli olmayacaktır. Bununla birlikte, amortismanlar olması gerekenden düşük hesaplanacağından maliyetler düşük fiyatla, gelirler ise yüksek fiyatla belirlenecek ve faaliyet dönemi sonunda nominal kâr olduğundan daha fazla gözükecek ve gerçek kâr yanında görüntü kâr denilen bir değer artışı ortaya çıkacaktır (18).

(17) V.U.K. madde 313 te amortismanına tabi tutulacak değerler belirtilmiştir. Yine V.U.K. madde 314 te arsa ve arazilerin hangi şartlarla amortismanına tabi tutulabileceği belirtilmiştir.

(18) AKDOĞAN, s.9.

bb. Maddi Olmayan Duran Varlıklar

İlk kuruluş giderleri, sermaye artırma giderleri, tahvil ihraç giderleri, hisse senedi giderleri gibi kalemlerin satış değerleri bulunmadığı için paraya çevilmeleri söz konusu değildir. Bu gider kalemleri birden fazla dönemi ilgilendirdiklerinden belirli bir süre içerisinde (V.U.K. madde 326 ya göre beş yılda) itfa edilmek üzere aktifleştirilebilmektedirler. Bu varlıklar enflasyon dönemlerinde, bilançoda olduğundan daha düşük bir değerle gösterilerek bilançonun gerçeği göstermemesine yol açmakta, diğer taraftan da belirli süreler içerisinde itfa edileceklerinden nominal değerleri üzerinden ayrılan itfa payları, işletmenin faaliyet sonuçlarının doğru olarak saptanmasını önleyerek, görüntü kârların oluşmasına neden olacaktır (19).

Markalar, imtiyazlar, ihtira beratları, alameti farikalar, şerefiye, kira hakları gibi paraya çevrilebilen maddi olmayan duran varlıkların bir kısmının ise, bir satın alma ve maliyet değeri bulunmaktadır. İmtiyaz tutarları, ihtira beratları, model-desen hakları gibi maddi olmayan duran varlıkların, enflasyon dönemlerinde bilançoda maliyet değerleri ile gösterilmeleri bilançonun homojenliğini bozmaktadır. Diğer taraftan, maliyet tutarları üzerinden ayrı-

(19) Nuri UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme İktisadı ve Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No:256/11, Ankara, 1968, s.23-24.

lan amortisman tutarlarının yetersiz kalması, görüntü kârların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (20). Amortismanla ilgili bulunmayan maddi olmayan duran varlıkların da bilançoda nominal değerleri ile gösterilmeleri, bilançoların homojenliğini bozmaktadır.

cc. Stoklar

Stoklar, bir işletmenin envanter gününde sahip olduğu mallardır. Mal terimi, gerek hali hazır şartları ile, gerekse işlenerek satılmaları halinde işletmeye gelir getiren hammadde, malzeme, mamul ve yarımamulleri ifade eder (21).

Geleneksel muhasebede stoklar, maliyet fiyatı ile değerlendirilirler. Fiyatların yükseldiği enflasyon dönemlerinde stokların maliyet fiyatı ile gösterilmesi aktifin olduğundan daha küçük görünmesine, dolayısıyla bilançonun gerçeği göstermemesine neden olacaktır. Diğer taraftan, stokların maliyet fiyatına göre işlem görmesi, faaliyet sonuçlarının yanlış hesaplanmasına neden olmaktadır. Aslında kârın ölçülmesinde muhasebecinin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi, stokların değerlerinin belirlenmesi noktasında toplanmaktadır. Stok değerlemesinde yapılacak en küçük bir hata dönem kârını etkilemektedir.

(20) AKDOĞAN, s.11

(21) Ömer Faruk BATIREL Teoride ve Türk Vergi Sisteminde Değerleme, İstanbul, 1974, s.30.

Enflasyonun stoklar ve dolayısıyla işletme üzerine olan etkisi, stokların dönüşüm hızına, stoklara yapılan yatırımın toplam varlıklar içerisindeki oransal önemine, stokların kâr hadlerine ve fiyatlardaki değişimin oransal önemine bağlı olmaktadır (22).

Stokların satın alınması veya üretilmesi ile satışı arasında geçecek zaman aralığı ne kadar uzun olursa, ortaya çıkacak görüntü kâr tutarı da o kadar fazla olacaktır. Çünkü, stokların elde edilmesi zamanında ödenen satın alma fiyatı düşük, satım sırasında sağlanan satış fiyatı ise, fiyat yükselişlerine bağlı olarak yüksek olacaktır (23). Bu durum ise işletme ile ilgisi olan kişileri, brüt satış kârına veya faaliyet kârına bakarak yapacakları bir değerlendirmede hatalı sonuçlara götürebilecektir. Aslında faaliyet kârı olarak görünen tutarın bir kısmı, işletmenin mevcut fiyat politikasına bağlı olarak gerçek faaliyet sonucu ortaya çıkmamış olup, stokların alınış politikasının bir sonucudur. İşletme, stoklarını, satış anındaki maliyet fiyatından daha ucuza satın almış olduğundan, cari maliyet fiyatında bir tasarruf sağlamıştır.

Bu nedenle, stokların dönem sonundaki veya satış sırasındaki cari satın alma maliyetleri ile, işletmeye giriş

(22) A.Kadir TUAN, "Fiyat Hareketlerinin İşletmelerin Bilançoları Üzerine Etkileri" ADANA İKTİSADİ ve TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ DERGİSİ, S.4 (Mart, 1975), s.146.

(23) PEKİNER, İşletme Denetimi, s.98.

maliyetleri arasındaki farkın, ya faaliyet kârından ayrı olarak elde bulundurma kazançları şeklinde gösterilmesi veya gelir olarak kabul edilmeyip, dağıtılmaması gereken sermayenin korunmasına ilişkin yedekler olarak gösterilmesi gerekir (24).

dd. Yabancı Paralar

İşletmenin ulusal para dışında (Mark, Sterlin, Dolar vb. gibi) sahip olduğu varlıklardır. Ulusal fiyat hareketleri karşısında bu varlık öğeleri, diviz kuru ve dövizin ait olduğu ülkenin fiyatlar genel düzeyi değişmedikçe gerçek değerlerini korumaya devam ederler.

Döviz kurunun fiyatlar genel düzeyine paralel olarak değişmesi halinde üç farklı durum ortaya çıkabilir (25). Fiyatlar genel düzeyindeki değişme oranı, döviz kurundaki değişme oranından büyük, eşit veya küçük olabilir.

Her üç durumda da dövizin ait olduğu ülkedeki fiyatlar genel düzeyi değişmedikçe, dövizin satınalma gücü aynı kalmaya devam edecektir. Oysa geleneksel muhasebe ilke ve yöntemleri, kurda oluşan değişmeyi yükselme sırasında kâr, düşme sırasında ise zarar olarak kabul etmek suretiyle gerçeği yansıtmayan kayıtlara neden olacaktır.

(24) AKDOĞAN, s.12.

(25) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Yeniden Değerleme, s.32-34.

Yabancı paralı fonların ait olduğu ülkelerde fiyatlar genel düzeyi değişirse, durum yukarıdaki açıklamalardan farklı olacaktır. Örneğin döviz kurunda ve fiyatlar genel düzeyinde herhangi bir değişme olmadığı halde, dövizin ait olduğu ülkede fiyatlar genel düzeyinde değişmeler meydana gelmiş ise, geleneksel muhasebe ilkelerine göre yabancı paralı fonların nominal değerlerinde herhangi bir değişme olmayacaktır. Oysa yükselme yönündeki değişmeler yabancı paralı fonların değerini azaltmakta, düşme yönündeki değişmeler ise bu değeri artırmaktadır. Geleneksel muhasebenin bu değer artış veya eksilişlerini dikkate almaması ile bu değerler, bilançoda daha yüksek veya daha düşük bir biçimde gösterilebileceklerdir (26). Bu durumda bilançolar düzenlenirken, dış ülkelerle ilişkili olan varlık öğelerine ait yabancı ülkelerdeki fiyat yükselmelerinin gözönüne alınmaması, bu varlıkların yanlış değerlendirilmesine yol açmakta ve işletme sonuçlarının gerçeği göstermesine engel olmaktadır (27).

ee. Peşin Ödenmiş Giderler

Gelecek dönemlerde yararlanılacak hizmetler için önceden yapılan ödemelerdir. Ancak burada ödemeyi yapan kimse-
nin, karşı taraftan gelecek dönemde hizmetin yapılmasını

(26) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, s.34-36.

(27) AKDOĞAN, s.15.

isteme hakkının olması gerekmektedir. Fiyatların yükselme gösterdiği dönemlerde, işletme gelecek dönemde yararlanacağı hizmetin bedelini bugünün fiyatı üzerinden ödemiş olduğundan kârlı olacak ve hizmetten yararlanıldığı yılda işletmenin kârında, hizmetin cari maliyet fiyatı ile ödemenin yapıldığı dönemdeki maliyet fiyatı arasındaki fark kadar bir görüntü kâr oluşacaktır. Ancak bu etkinin fazla olacağı söylenemez. Çünkü, "peşin ödenmiş giderler" in toplam varlıklar içindeki oransal önemi genellikle çok azdır (28).

ff. Verilen Avanslar

Bir para isteme hakkını temsil etmekten çok mal veya hizmet isteme hakkını temsil eden ve normal olarak mal veya hizmet maliyetine dönüşecek olan önceden verilmiş para ve benzeri değerlerdir (29). Özellikle verilen avansın, bir mal veya hizmeti isteme hakkını temsil etmesi gerekir. Fiyatların sürekli yükseldiği dönemlerde verilen avanslar ile, gelecek bir tarihte elde edilecek mal veya hizmetin bedeli o günkü fiyattan ödenmiş olduğundan, malın teslim alındığı veya hizmetten yararlanıldığı zamanda, söz konusu malın veya hizmetin cari fiyatı ile önceden ödenen fiyatı arasındaki fark kadar bir değer artışı olacağı kuşkusuzdur. Bunların geleneksel muhasebede gözönüne alınmaması, görüntü

(28) AKDOĞAN, s.15.

(29) Jale SİHAY - Orhan SEVİLENGÜL, Genel Muhasebe, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, No:24, Ankara, 1979, s.163.

kârların oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu durum bilançonun gerçeği göstermekten uzaklaşmasına da neden olacaktır (30).

Enflasyondan etkilenmeyen aktifler olarak nitelendirdiğimiz maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar, stoklar, yabancı paralar, peşin ödenmiş giderler ve verilen avanslar, enflasyon dönemlerinde gerçek değerlerini korumalarına karşın, geleneksel muhasebe sisteminde gerçek değerleriyle izlenememektedirler. Bunun sonucunda işletmelerin bilançoları gerçeği göstermekten uzaklaşmakta, faaliyet sonucunda gerçek kârlarla birlikte görüntü kârlar oluşmakta ve yenilenmesi gereken varlıklar için yeterli fon temin edilememektedir.

b. Enflasyonun Etkisi Önceden Bilinmeyen Aktifler

Bu grupta yer alan varlıkların değerinin enflasyondan nasıl etkileneceği önceden söylenemez (31). Bunlar hisse senetleri ve iştiraklerdir.

Anonim şirketler ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ile kooperatiflerin, kanun hükümlerine uygun olarak çıkardıkları ve sermayeye katılma payını gös-

(30) AKDOĞAN, s.16.

(31) HATİBOĞLU, s.11.

teren kıymetli belgeye hisse senedi (aksiyon veya esham) denir (32).

İştirakler ise, işletmenin diğer işletmelerin sermayelerine geniş ölçüde katılmak yoluyla elde ettiği hisse senedi ve iştirak paylarıdır. İşletme bunları, ticari ve sınai avantajlarını korumak amacıyla elde tutar ve kısa sürede elden çıkarma amacıyla değildir. Hisse senetleri ile iştirakler arasındaki fark da, iştiraklerin bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Ancak uygulamada hisse senedi ve iştirakleri birbirinden ayırmak oldukça güçtür (33).

Gerek iştirak payları, gerekse iştirak senetleri, sabit değerlerde olduğu gibi, bilançolarda edinildikleri tarihteki maliyet değeri ile gösterilirler ve fiyat hareketlerinden etkilenirler. Ancak bu etkileniş biçimleri farklı yönlerde olabilir.

Bu varlıkların değeri, bunların dağıttıkları kâr payları ile belirlenir. Hiç şüphesiz burada tek bir yıl dağıtılan kâr payı söz konusu değildir. Söz konusu olan kâr payı eski yıllarda dağıtılmış olan kâr payları ile,

(32) Sabri BEKTÖRE - Ferruh ÇÖMLEKÇİ - Ömer LALİK - Fevzi SÜRMEİ - Yılmaz BENLİGİRAY - Sinan BOZOK - Davut AYDIN, Muhasebe Uygulamaları - Envanter İşlemleri - Şirketler Muhasebesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Açık-Öğretim Fakültesi Yayınları, No:43/15, Fasikül 1, Ünite 3, Ankara, 1984, s.44.

(33) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, s.21.

işletmenin özellikle ileriki yıllarda dağıtması muhtemel bulunan kâr paylarıdır (34).

Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde, geleneksel muhasebe ilkelerine bağlı kalan işletmelerin faaliyet sonuçları görüntü kârları da ihtiva edecektir. Bu görüntü kârların dağıtılması halinde, hisse senedi ve iştiraklerin değeri de dağıtılan kâr payı artışına bağlı olarak artacaktır. Böylece fiyatların yükseldiği dönemlerde bu varlıkların reel değerleri aynı kaldığı halde, nominal değerleri bu fiyat artışını yakından izleyecektir (35).

Aynı zamanda, enflasyon dönemlerinde hisse senetleri ve iştiraklerin değerinde düşme de görülebilir. Özellikle maliyet artışlarının satış fiyatındaki artışlardan daha fazla olması halinde bu durumla karşılaşılabilir. İşletmelerin görüntü kâr dağıtmalarına bağlı olarak, sermayesinin üretim gücünün korunamaması nedeniyle, işletme beklenmedik bir anda dar boğazla karşılaşabilir ve artık görüntü de olsa kâr dağıtamayacak duruma düşebilir. Bu durumda hisse senedi ve iştiraklerin değerinde önemli düşüşler olabilir. Ayrıca, yatırımcıların enflasyon dönemlerinde tercihlerinde oluşacak bir değişiklik, yani hisse senedi ve iştirakler

(34) HATİBOĞLU, s.17.

(35) Kâmuran PEKİNER, "Para Değerindeki Düşmelerin Bilanço Kalemleri Üzerine Etkisi (Zahiri Kar) ve Yeniden Değerleme Tedbiri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No:2004-37/6, İstanbul, 1974, s.37.

yerine başka varlık ögesine yatırım yapmak arzusu, bu varlıkların değerini olumsuz yönde etkileyebilecektir (36).

Enflasyonun etkisi önceden bilinmeyen aktifler olarak nitelendirdiğimiz bu varlıklar, enflasyon dönemlerinde gerçek değerlerini koruyabildikleri gibi enflasyondan etkilenerek değerlerini yitirebilmektedirler.

c. Enflasyondan Etkilenen Aktifler

Enflasyon dönemlerinde nominal değerleri olduğu gibi kalan, fakat satınalma güçleri fiyat değişimleri ile ters orantılı olarak değişen varlıklardır. Bu varlıklar, para ve kanunî para üzerinden belli bir tutarı isteme hakkını veren varlık ögeleridir. Bunlar, kasa ve bankalar, senetli senetsiz alacaklar, tahviller, depozito ve teminatlar ile gelir tahakkukları şeklinde sıralanabilir.

aa. Kasa ve Bankalar

Gerek kasadaki paralar, posta havaleleri ve çekler, gerekse bankadaki mevduat bilançoda nominal değerleri üzerinden gösterildiklerinden, enflasyon nedeniyle değer kaybına uğrarlar.

Ancak geleneksel muhasebe ilkelerine göre paranın değer ölçüsü sabit olarak kabul edilmekte ve bu değer ka-

(36) HATİBOĞLU, s.19.

yıpları dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla işletmenin zararları olduğundan az, kârları ise fazla gözükecektir.

bb. Senetli ve Senetsiz Alacaklar

Bunların enflasyon karşısındaki durumları, kasa ve bankalar hesabında olduğu gibidir. Bununla birlikte, senetli alacakların fiyat değişimlerinden etkilenme dereceleri, senetlerin vadeleri ile yakından ilişkilidir. Vadesiz veya 1-2 ay gibi çok kısa vadeli alacaklarda değer kaybını azaltma olanağı varsa da, vadeleri 6, 9, 12 ay gibi uzun bir süreyi içeren senetlerde oldukça güçtür. İşletmenin uğradığı gerçek değer kayıpları muhasebeleştirilmediğinden zararlar olduğundan az, kârlar olduğundan fazla gözükecektir.

Senetsiz alacakların ise vadeleri kısa ve dönme çabuklukları fazla olduğundan ilk bakışta fiyat hareketlerinin bunlar üzerindeki etkisinin az olacağı düşünülebilir. Ancak kuramsal olarak doğru olan bu düşünce, uygulama açısından pek geçerli değildir. Çünkü kredili satış yapan işletmelerde, alacaklar sürekli olarak yenilendiğinden alacakların önemli bir kısmı alıcılar üzerinde beklemektedir. Başka bir deyişle, işletme bakımından borçlunun isminin bir önemi olmadığı için kısa vadeli alacaklar, belirtilen nedenle uzun vadeli alacak özelliğini kazanırlar. Bu durum söz konusu alacakların enflasyon nedeniyle değer kaybına uğramalarına neden olmaktadır (37).

(37) AKDOĞAN, s.17.

cc. Tahviller

Anonim şirketlerin, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ve Kamu Kuruluşlarının (Hazine, Maliye Bakanlığı, belediyeler vb.) borç para sağlamak amacıyla çıkardıkları, aynı ibareli ve nominal değerleri eşit borç senetlerine tahvil (tahvilat, obligasyon) denir (38).

İşletmelerin aktifinde yer alan tahvillere ödenen yıllık faizler ve ana paraya mahsuben yapılan yıllık ödemeler (altın, kur, fiyat indeksleri gibi ölçülerle garanti edilmemişler ise) sabittir. Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde tahvillerin nominal kıymetleri aynı kârlırken satın alma güçleri (reel değerleri) azalır (39).

Geleneksel muhasebe sistemi bu değer azalışlarını göstermeyeceğinden işletmenin zararları olduğundan az, kârları ise olduğundan fazla görünecektir.

dd. Depozito ve Teminatlar

İşletme tarafından üçüncü kişilere karşı bir işin yapılmasının üstlenilmesi, işletmenin gerçekleştirecek bir borcunun ödenmesi veya geri verilmek üzere aldığı bir değer geri verilmesinin garanti edilmesi amacıyla, bir akdin karşılığı olarak verilen değerler depozito ve teminatlardır. Depozito ve teminatlar şarta bağlı alacaklardan

(38) BEKTÖRE - ÇÖMLEKÇİ - LALİK ve diğerleri, s.44.

(39) PEKİNER, s.28.

olup, bazı olayların olması veya olmaması durumlarına göre gerçek alacak haline dönüşürler. Söz konusu değerler işletmeye nominal tutarları üzerinden geri verileceğinden, diğer alacaklarda ve nakitlerde belirtilen bütün konular bunlar için de geçerlidir (40).

ee. Gelir Tahakkukları

Gerçekleşmesine karşın henüz tahsil edilebilir durumda olmayan gelirlerin, dönem gelirleri arasında gösterilmesidir. Gelir tahakkukları işletmenin bir alacağını temsil eder. Gelir tahakkuk ettiği nominal değer üzerinden tahsil edileceğinden, tahsil işleminin gerçekleşeceği ana kadar oluşacak fiyat artışlarından etkilenecek ve alacaklarda olduğu gibi, gerçek değerinde fiyat artış oranına göre kayıplar olacak ve bu kayıplar geleneksel muhasebe ilkelerine göre gösterilemeyecektir.

İşletmenin varlıklarını gösteren aktif bilanço kalemleri üzerinde enflasyonun etkileri şu şekillerde ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin sahip oldukları reel değerler (maddi duran varlıklar, stoklar vs.) enflasyon karşısında gerçek değerlerini korumalarına karşın, geleneksel muhasebede gerçek değerleriyle izlenememekte ve bu durumun sonucunda bilançolar gerçeği göstermekten uzaklaşmakta, görüntü kârlar ortaya çıkmakta ve yenilenmesi gerekli kıymetler için yeterli fon oluşturulamamaktadır.

(40) AKDOĞAN, s.18.

İşletmelerin sahip oldukları bazı varlıkların enflasyondan ne yönde etkileneceğini önceden söylemek mümkün değildir. Bu varlıklar enflasyon karşısında gerçek değerlerini koruyabilecekleri gibi, enflasyondan olumsuz yönde etkilenerек değerlerini yitirmeleri de mümkündür.

İşletmelerin sahip olduğu bir grup nominal değerli varlıklar ise (kasa, banka, alacaklar vs.), enflasyon karşısında gerçek değerlerini koruyamamakta ve olumsuz yönde etkilenmektedirler. Ancak, geleneksel muhasebe sisteminin, bu olumsuz etkileri yok sayarak işlemlerini gerçekleştir-
mesi, işletmenin faaliyet sonucunun gerçek olmayan bir şekilde belirlenmesine yol açacak ve faaliyet sonucu gerçek kârlarla birlikte görüntü kârları da ihtiva edecektir.

B. Enflasyonun Pasif Bilanço Kalemleri Üzerindeki Etkileri

Bilançonun pasifi, varlıkların kaynaklarını gösterir. Bunlar da aktifler üzerinde hak sahibi olanlara göre yabancı kaynaklar ve öz kaynaklar şeklinde iki büyük kısma ayrılır. Ayrıca muhasebede bu ikisi dışında, alacak kalanı vermesinden dolayı pasifte yer alacak hesaplar da vardır (gelecek yıllara ait gelirler vb. gibi) (41).

(41) BEKTÖRE - ÇÖMLEKÇİ, s.14.

a. Enflasyonun Yabancı Kaynaklar Üzerine Etkileri

Yabancı kaynaklar işletmenin üçüncü kişilere karşı olan vadeli, vadesiz, senetli, senetsiz tüm yükümlülüklerini içermektedir. Fiyat hareketlerinin yabancı kaynaklar üzerindeki etkileri incelenirken bunlar, ödenecekleri para birimine göre, ulusal para birimi ile ödenecek olanlar ve yabancı para birimi ile ödenecek alanlar, vadelerine göre de, kısa vadeli ve uzun vadeli olanlar şeklinde sınıflandırılabilir (41).

Ulusal para birimi ile ödenecek olan yükümlülükler nominal değer niteliğindeki yükümlülükler olup, muhasebede gösterilen tutarlar üzerinden geri ödenirler. Bu nedenle enflasyon dönemlerinde reel olarak değer kaybına uğrarlar. Böylece işletme temin etmiş olduğu borçları geri öderken, satınalma gücü düşmüş para birimi ile ödeneceğinden borç yükü azalacaktır (42). Bunlar; tedavüldeki tahviller, banka kredileri, borç senetleri, satıcılar, çeşitli alacaklılar, personele borçlar, ödenecek giderler, alınan depozito ve teminatlar olarak sıralanabilir.

Uzun vadeli borçlar, bir yıldan veya normal faaliyet döneminden daha uzun bir süre içinde ödenecek borçlardır.

(41) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkileri ve Yeniden Değerleme, s.46-52.

(42) İlhan MERİÇ, "Enflasyon Koşullarında Net Parasal Varlıklar, Amortismanlar, Stok Değerleme Yöntemleri, Ücretler ve İşletmenin Piyasa Değeri", I.U. İŞLETME FA-KULTESİ MUHASEBE ENSTITUSU DERGİSİ, S.18 (Kasım, 1979), s.3.

Uzun vadeli borçlarda dönme çabukluğu çok az olduğundan, para değerindeki değişmelerden fazla etkilenmektedirler. Fiyatların yükseldiği dönemlerde uzun vadeli borçların gerçek değerleri düşeceğinden borçlu işletmeler, bu düşüş oranında kazanç sağlayacaklardır. Uzun vadeli borçlara ait faizler de nominal değerleri üzerinden ödeneceğinden fiyatlar genel düzeyindeki artışla ters orantılı olarak faizlerin gerçek değeri de azalacak ve borçlu işletmeler bu yönden de bir kazanç sağlayabileceklerdir (43).

Kısa vadeli borçlar, bir yıl veya normal faaliyet dönemi içinde ödenecek borçlardır. İşletmenin borçları bir bütün olarak ele alındığında, bir kısım kısa vadeli borçlar devamlı olarak yenilendiğinden (kısa vadeli alacaklarda olduğu gibi) fiilen uzun vadeli borç niteliği kazanırlar. Böylece, kısa vadeli borçlardan da önemli ölçüde kazanç sağlamak mümkün olacaktır (44).

Ancak, gerek borcun faiz yükü, gerekse enflasyonun beklenen süresi burada dikkate alınması gereken faktörlerdir. Enflasyon oranı, faiz oranı ve vergi faktörü gözönünde bulundurularak borcun işletmeye olan maliyeti şu formülle hesaplanabilir (45).

(43) AKDOĞAN, s.22.

(44) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, s.49.

(45) M.Zeki USLU, "Yüksek Enflasyon Ortamında Borçlanma Maliyeti", MALI SORUNLARA ÇÖZÜM, S.30-31 (Haziran, Temmuz, 1987), s.33.
(G.V.K.nun 39-40.maddelerine göre ödenen faizler gider kabul edilmektedir).

$$Kc = i (1-t)$$

$$Kg = Kc-z$$

Formülde yer alan semboller:

$Kg =$ Borcun gerçek maliyeti

$Kc =$ Borcun maliyeti

$i =$ Faiz oranı

$t =$ Vergi oranı

$z =$ Enflasyon oranı

Örneğin, A Anonim Şirketi, bir yıl vadeli olarak, % 130 faiz oranı ile kredi kullanmıştır. Aynı yıl ekonomideki enflasyon oranı % 85 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomideki kurumlar vergisi oranı % 46 dır. Örneğimizdeki değerleri formüle uygularsak,

$$i = \% 130$$

$$Kc = 1.30 (1-0.46)$$

$$t = \% 46$$

$$Kc = 1,30 \quad 0,54$$

$$z = \% 85$$

$$Kc = 0,70,2$$

Borcun işletmeye maliyeti, ödenen faizlerin gider kabul edilerek matrahtan indirilmesiyle % 70,2 olarak gerçekleşecektir. Enflasyonu da göz önünde bulundurduğumuzda,

$$Kg = Kc-z$$

$$Kg = 0,70,2 - 0,85 =$$

$$Kg = - 0,14,8$$

Görüldüğü gibi enflasyon oranı da gözönünde bulundurulduğunda borcun gerçek maliyeti eksi değerlerle ifade edilecektir.

Aynı örneğimizi bir A.Ş. yerine kollektif şirkete uygulayalım ve bu işletmenin vergi oranınının % 25 olduğunu kabul edelim. Bu durumda;

$$Kc = 1,30 (1-0,25)$$

$$Kg = Kc-2$$

$$Kc = 1,30 \cdot 0,75$$

$$Kg = 0,975 - 0.85$$

$$Kc = 0,975$$

$$Kg = 0,12,5$$

Bu işletmenin gerçek borç yükü yüzde oniki buçuk olarak gerçekleşecektir. Ve işletmeler bu durumda gerçek bir kâr sağlayabilecektir. Ancak işletmelerin borçlanma yoluyla sağladıkları tutarların reel değerlere yatırılması halinde bu durum gerçekleşecektir. Geleneksel muhasebe sisteminde, işletmenin borç yükünün azalması sonucu ortaya çıkan kârlar görünmeyecek ve işletmenin sonuçları gerçeği göstermekten uzaklaşacaktır.

Ayrıca enflasyonun beklenen süresi de gözönünde bulundurulması gerekir. Kısa süreli bir enflasyon döneminde, uzun süreli ve yüksek faizle yapılan bir borçlanma, ileride "değerli para ile borç ödeme" gibi bir sonucu yaratacağından, işletmenin önemli mali yükler altında kalması gibi bir durum yaratabilecektir.

Ancak, günümüzün gelişmekte olan ekonomilerinde enflasyon bir süreklilik niteliği taşıdığından, borçlanma po-

litikası bu ülkelerde daha rahatlıkla çizilebilir (46).

Yabancı para birimi ile ödenecek yükümlülükler, döviz kurlarının değişip değişmemesine bağlı olarak değişik durumlar gösterecektir.

Döviz kuru değişmedikçe yabancı parayla ödenecek borçların nominal değerlerinde bir değişme olmaz. Dolayısıyla bu durumda ulusal para birimi ile borçlanmanın aynı sonuçları ortaya çıkacaktır.

Döviz kurlarının yükselmesi halinde, işletmenin borçlarının ulusal parayla ifadesinde bir artma olacaktır. Bu durumda ise, işletme ilk bakışta zarar etmiş gibi gözükcektir. Oysa bu gerçek bir zarar olmayabilir. Zararın gerçek veya görüntü olması, borçlanmak suretiyle sağlanan fonların nominal veya reel değerlere bağlanmasına göre ve döviz kurundaki değişimin, fiyatlardaki değişme oranından büyük veya küçük olmasına göre belirlenecektir (47).

Örneğin, döviz kurundaki değişme ile fiyat düzeyindeki değişimin aynı oranda olması halinde ve borçlanarak sağlanan fonun reel değerlere (makinelere gibi) yatırılmış

(46) Alparslan PEKER, "Enflasyonun İşletmelerin Faaliyet Sonuçları Üzerindeki Etkilerini Giderici Muhasebe Tedbirleri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No:2004-37/6, İstanbul, 1974, s.64.

(47) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, s.51.

olması halinde, dövizden oluşacak değer kaybı ile, makinelerde oluşacak değer fazlası birbirini karşılayacağından işletme gerçek bir zarara uğramıyacaktır. Oysa geleneksel muhasebe makinedeki değer artışını dikkate almadığından, bu kur farkını zarar olarak göstermekte ve dolayısıyla gerçekten uzaklaşmış olmaktadır (48).

b. Enflasyonun Öz Kaynaklar Üzerine Etkileri

Öz kaynaklar, toplam net varlıklar ile borçlar arasındaki fark olarak tanımlanabilir (49). Diğer bir ifade ile, işletme sahip ya da sahiplerinin işletmeye sermaye olarak verdiği değerler ile işletme faaliyetleri sonucu sağlanan, henüz işletmeden çekilmemiş sermaye artışlarıdır (50). Buna göre hukuki sermaye, her türlü yedekler, fonlar, risk karşılıkları, dağıtılmamış kârlar ve dönem kârı öz sermayeyi oluşturmaktadır.

Öz sermaye kalemlerinin fiyat hareketlerinden etkileniş dereceleri, bunların aktifte kullanılış biçimine ve aktifteki değerlerin fiyat hareketlerinden etkileniş durumlarına bağlıdır. Eğer işletme öz varlığı enflasyondan etkilenmeyen reel kıymetlere yatırmışsa, fiyat yükselmeleri halinde söz konusu kıymetler değer kazanacağından, öz ser-

(48) AKDOĞAN, s.20.

(49) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ-LALİK ve diğerleri, Fasikül 2, Ünite 11, s.170.

(50) SİHAY-SEVİLENGÜL, s.273.

maye de olumlu yönde etkilenecektir. Geleneksel muhasebe uygulamasında değer artışları dikkate alınmayacağından, gerek enflasyondan etkilenmeyen reel kıymetler ve gerekse öz sermaye olduğundan az görünecektir.

İşletme öz varlığı enflasyondan etkilenen nominal kıymetlere bağlarsa, başka bir deyişle nakit ve benzeri değerler olarak elde tutarsa veya alacak olarak bekletirse, gerçek değer kaybına uğrayacaktır. Bu kayıplar geleneksel muhasebede dönem sonucuna yansıtılmayacağı için, dönem kârı olduğundan fazla gözükecektir (51).

Böylece enflasyonun işletmelerin bilançolarını ne şekilde etkileyeceğini açıklamış olduk. Görüldüğü gibi işletmelerin bilançolarında yer alan reel değerli varlıklar, enflasyon karşısında gerçek değerlerini korumalarına karşın, geleneksel muhasebe sisteminde bu varlıkların değer artışı izlenememektedir. Bilançolarda yer alan nominal değerli varlıklar ise enflasyon karşısında gerçek değerlerini yitirmelerine karşın, bu değer kayıpları da geleneksel muhasebede gösterilememektedir.

İşletmelerin sahip olduğu varlıkları finanse ettikleri kaynaklara göre enflasyonun etkileri ise şöyle olmaktadır: İşletmeler enflasyon dönemlerinde borçlanarak, paranın değerindeki düşüşler nedeniyle ortaya çıkacak zarar-

(51) AKDOĞAN, s.19.

ları borç verene aktarabilmekte ve bu yoldan bir kazanç sağlayabilmektedirler. Geleneksel muhasebe sisteminde bu kazançlar gösterilemediğinden, işletme sonuçları gerçeği göstermekten uzaklaşmaktadır.

İşletmeler sahip oldukları varlıkları öz kaynaklarıyla finanse etmeleri halinde ise, kaynaklarını reel veya nominal varlıklara bağlamalarına göre değişik şekillerde enflasyondan etkilenecektir. Bu etkilenişlerde geleneksel muhasebede gösterilemeyecektir.

Sonuç olarak enflasyon dönemlerinde işletmelerin bilançoları açıklanan nedenlerle işletmelerin mali durumlarını gerçek olarak gösterememektedir.

2. ENFLASYONUN GELİR TABLOSU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Gelir tablosu, bir işletmenin belirli bir hesap dönemindeki faaliyet sonuçlarını gösteren bir tablodur (52). Diğer bir ifade ile, işletmenin belirli bir hesap döneminde satışlarını, diğer gelir kalemlerini ve bu gelirin elde edilmesi amacıyla katlanılan maliyet ve giderlerini içeren mali bir rapordur.

Bilanço işletmenin belirli bir andaki mali durumunu gösterirken, gelir tablosu net kâr veya zararın oluşmasında rol oynayan gelir ve gider kalemlerinin ayrıntılı olarak

(52) BEKTÖRE-ÇÖMLEKÇİ, s.20.

gösterilmesini sağlamakta ve bu nedenle muhasebede bu tabloya bilançodan daha fazla önem verilmektedir (53).

Gelir tablosunun temel işlevi, işletmelerin gösterdikleri gelişmenin ölçülmesidir. Ayrıca gelir tabloları, sermayenin korunup korunmadığını ortaya koyabilecek ve dağıtılacak geliri belirleyebilecek ölçülerin kullanılmasında yararlı olabilecektir.

Ancak gelir tablosunun bu işlevlerini yerine getirebilmesi gerçeği yansıtmasına bağlıdır. Günümüzde geleneksel muhasebe ilkelerine göre düzenlenen gelir tablosu, yalnızca fiyatların dengeli olduğu dönemlerde bu gereksinmelere yanıt verebilirse de, fiyatların yükseldiği dönemlerde kendisinden beklenen görevleri yerine getirememektedir (54).

Gelir tablosunun kapsamı gelir ve gider kalemlerinden oluşmaktadır. Enflasyonun bu kalemler üzerindeki etkilerini incelemek yararlı olacaktır.

A. Enflasyonun Gelir Kalemleri Üzerine Etkileri

Gelir tablosundaki gelir kalemleri, ana faaliyet gelirleri ve faaliyet dışı gelirler olmak üzere iki kalemden oluşmaktadır.

(53) YALKIN, s.60.

(54) AKDOĞAN, s.23-24.

a. Ana Faaliyet Gelirleri

İşletmenin ana uğraş konusu olan mal veya hizmetlerin satışlarından ortaya çıkan satış gelirleri, fiyatların yükseldiği dönemlerde, mal ve hizmetlerin birim satış fiyatlarındaki artışa paralel olarak artacaktır. Ancak bu artışın gerçek olup olmadığı, satılan mal miktarının ve paranın satınalma gücündeki kayıpların hesaba katılmasıyla saptanabilir. Geleneksel muhasebe sistemi satış gelirlerindeki bu artışları, ister gerçek artışlar olsun, isterse görünütü artışlar olsun, gerçek olarak kabul ederek işlemlerini bu şekilde gerçekleştirmektedir. Bunun sonucunda işletmenin faaliyet sonuçları gerçek kârlarla birlikte görünütü kârları da ihtiva etmekte ve gerçeği göstermekten uzaklaşmaktadır (55).

b. Faaliyet Dışı Gelirler

İşletmenin dönem gelirleri içerisinde, ana uğraş konusu olan mal ve hizmetlerin satışından elde ettiği gelirler dışında, ayrıca diğer faaliyetlerden elde ettiği gelirler de vardır. Bunlar iştirak gelirleri, faiz ve komisyon gelirleri, sigorta tazminatları, duran varlıkların satışından elde edilen gelirler olarak sıralanabilir.

(55) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, s.78.

aa. İştirak Gelirleri

İşletmenin iştirak etmiş olduğu diğer işletmelerden sağlamış olduğu gelirlerdi. Enflasyon döneminde genellikle işletmelerin nominal kârları arttığından, ortaklara dağıtılan kâr payı da normal olarak artar. Bunun sonucunda işletmelerin hisse senedinin değeri de artar ve dolayısıyla piyasa fiyatı da yükselir. Bu artışın gerçek bir fazlalığı yansıtması ancak iştiraklerin cari değerinin fiyat artışından daha yüksek bir düzeyde artmış olması durumunda söz konusudur.

İştiraklerin cari değeri fiyatlar genel seviyesindeki artıştan daha az artmışsa, aradaki fark kadar işletmenin değer kaybı var demektir ve elde edilen gelirin bir kısmı bu kaybın giderilmesine ayrılması gerekir.

Görüldüğü gibi, fiyatlar genel seviyesi ile iştiraklerin cari değerinin aynı oranda artmaması, iştirak gelirlerinin bir kısmının görüntü hale gelmesine sebep olmakta ve bu durum geleneksel muhasebede dikkate alınmamaktadır.

bb. Alınan Faiz ve Komisyonlar

Verilen ödünçler veya alınan tahviller karşılığı olarak sağlanan faizler, fiyat yükselmeleri sonucunda gerçek değerlerinden kaybederler. Ancak geleneksel muhasebe sistemi bu değerleri nominal değerleri ile kaydettiğinden,

ortaya çıkan değer kaybı gösterilemez ve işletmenin gelirleri olduğundan fazla görünür. Komisyonların durumu ise aynen satış gelirlerinde olduğu gibidir.

cc. Sigorta Tazminatları

Sigortanın amacı, sigortalıya hasardan önceki durumunu sağlamaktır. Bu nedenle alınan sigorta tazminatlarının hasara uğrayan varlık kalemini yeniden sağlama olanağı vermesi gerekir. Oysa genellikle alınan sigorta tazminatları buna yeterli olamamaktadır. İşletme, sigorta tazminatlarını almakla geleneksel muhasebede kârlı gözükürken, aslında bazı durumlarda gerçek olarak zararlı olabilir.

Sigorta tazminatlarının fiyat artışlarını karşılayıp karşılamamaları, yapılan sigorta sözleşmesine ve sigortadan alınan tazminat tutarına bağlı olacaktır. Eğer sigorta işletmesi, sigorta hasarının saptanmasında maliyet değeri yerine "yenileme maliyeti (ikame değeri)"ni esas alıyor ise, fiyat yükselmelerinin sigorta tazminatının gerçek değeri üzerinde herhangi bir etkisi olmayacak, hasara uğrayan varlık kaleminin yenilenmesi sağlanabilecektir. Aksi halde yani sigorta tazminatlarının maliyet değerine göre saptanması durumunda, fiyatların alınan sigorta tazminatı ve birikmiş amortisman toplamından daha fazla olarak yükselmesi durumunda yenileme gerçekleşmeyecektir (56).

(56) AKDOĞAN, s.25.

dd. Duran Varlıkların Satışından Elde Edilen
Gelirler

Geleneksel muhasebede, duran varlıklar maliyet değeri üzerinden işlem görmekte ve yıllık amortisman tutarı da bu değer üzerinden hesaplanmaktadır. Bu nedenle bu varlıkların satışında kâr, geleneksel muhasebeye göre, satış fiyatı ile net muhasebe değeri arasındaki farktır. Fiyatların değiştiği dönemlerde bu farkın kâr olarak savunulması olanaksızdır. Söz konusu duran varlığın ve birikmiş amortismanların cari değerini göz önünde tutmadan hesaplanan satış kârı tutarı, gerçek bir fazlalığı yansıtmayacaktır. Dolayısıyla geleneksel muhasebe sistemi gerçek olmayan bu geliri gerçek olarak gösterecektir.

B. Enflasyonun Gider Kalemleri Üzerine Etkileri

Gelir tablosundaki gider kalemleri, satılan malın maliyeti, dönem giderleri ve faaliyet dışı gider ve zararlardan oluşmaktadır.

a. Enflasyonun Satılan Malın Maliyetine Etkisi

Gelir tablosunda gider kalemlerinin en önemli ögesi olan satılan malın maliyeti, içerik bakımından ticaret ve üretim işletmelerinde farklılık göstermektedir.

Ticaret işletmeleri satın almış oldukları malları aynen devrettiklerinden, satılan malın maliyetinin saptanması kolay olmaktadır. Dönem başı stoku ile net alışlar toplamından, dönem sonu stokunun çıkarılması suretiyle saptanan satılan malın maliyeti kalemi, fiyatların yükseldiği dönemlerde gerçeği göstermemektedir. Stoklar maliyet değerleri ile gösterildiklerinden fiyat yükselişleri dikkate alınmamakta dolayısıyla satılan malın maliyeti olduğundan az görünmektedir. Bu durum satış kârının olduğundan fazla hesaplanmasına yol açmaktadır.

Üretim işletmelerinde ise, satılan malın maliyeti kaleminin saptanabilmesi için dolaysız madde giderlerinin, işçilik giderlerinin, genel üretim giderlerinin, dönem başı yarı mamul stoku ile dönem sonu yarı mamül stoku kalemlerinin ve dönem başı mamül stoku ile dönem sonu mamül stoku kalemlerinin bilinmesine gerek vardır.

Bu nedenle, üretim işletmelerinde satılan malın maliyeti kaleminin enflasyondan etkileniş derecesi, bu kalemlerin fiyatlarında oluşan değişmelere bağlıdır.

Dolaysız madde giderleri, üretimde kullanılmak suretiyle tüketilen ve gider yerleri veya mamül ile doğrudan doğruya ilişkilendirilebilen maddelerdir. Bunlar genellikle hammadde veya iptidai madde adı ile de anılan ilk maddeler-

den oluşmaktadır (57). Bunların fiyat hareketlerinden etkileniş biçimi, ticaret işletmelerindeki stok kalemlerinde olduğu gibidir. Dolaysız madde giderleri, geleneksel muhasebede mamul maliyetine maliyet değeri üzerinden yüklenmektedir. Bu nedenle fiyatların yükseldiği dönemlerde, ilk maddelerin cari piyasa fiyatları maliyet bedelinden daha yüksek olacağı için, elde edilen gelir kullanılan dolaysız maddelerin yenilenmesine olanak vermeyecek ve işletme kârları olduğundan fazla gözükecektir.

İşçilik giderleri, imal edilen mamullere doğrudan doğruya yüklenebilen (direkt işçilik) ve bu mamullere doğrudan doğruya yüklenemeyen (endirekt işçilik) işçilik giderleridir (58). Enflasyon dönemlerinde, daha önce imal edilmiş bulunan mamullerin satışı sırasında işçilik ücretlerinde de artışlar olabilir. Bu nedenle satılan mamulün tekrar üretilebilmesi için, cari işçilik maliyetlerinin gözönünde bulundurulması gerekir. Geleneksel muhasebede, mamul maliyetinin saptanmasında maliyet değeri üzerinden hareket edildiğinden, işçilik maliyetleri olması gerekenden az gözüktür. Bu durum görüntü kârların ortaya çıkmasına neden olur.

(57) Kamil BÜYÜKMİRZA, Yönetim Muhasebesi, Ankara, 1977, s.23.

(58) Rıfat ÜSTÜN, Maliyet Muhasebesi-İlkeler ve Uygulamalar, T.C. Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve BİLİmsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No:12, Eskişehir, 1984, s.94.

Diğer taraftan, sözleşme gereğince işçi ücretlerinin sabit tutulması, para değerinin düştüğü dönemlerde, işçilik ücretlerinin nominal olarak değişmez kalmasına ve gerçek değerlerinin azalmasına neden olur. Bu durumlarda işletme, gerçek bir kazanç sağlamakta ve mamulün satılması ile bu kazancı realize etmektedir. Ancak geleneksel muhasebede bu kazançlar diğer gelirlerle birlikte gösterilir ve miktarını gelir tablosundan anlamak mümkün olmaz. Söz konusu bu kazançlar sözleşmenin yenilenmesiyle birlikte sona erer. Çünkü, yeni ücretler tespit edilirken, fiyatlar genel seviyesindeki artışlar dikkate alınarak artırılır (59).

Genel üretim giderleri de kira, ısıtma, aydınlatma, bakım, onarım, amortisman, dolaylı madde gibi gider kalemlerinden oluşmaktadır. Bu giderlerden amortismanlar dışındaki kalanlar, genellikle fiyat hareketlerini yakından izledikleri için, mamul maliyeti içerisinde gerçek değerleriyle yer alırlar. Geleneksel muhasebe ilkelerine göre ayrılan amortisman giderleri, duran varlıkların cari maliyetleri göz önünde bulundurulmadan maliyet bedeli üzerinden hesaplanacağından yetersiz kalacak ve görüntü kârların oluşmasına neden olacaktır.

(59) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Yeniden Değerleme, s.83.

Satılan malın maliyetinin saptanmasında göz önünde bulundurulmuş yarı mamul ve mamuller de geleneksel muhasebe- de maliyet değeri üzerinden gösterildiklerinden, fiyat yük- selişleri karşısında cari maliyetlerin dikkate alınmaması nedeni ile görüntü kârlara neden olacaktır (60).

Üretim işletmelerinde, satılan malın maliyeti kale- mi fiyat yükselmeleri karşısında, ilk madde ve malzeme gi- derlerinin, mamul ve yarı mamullerin, üretimde kullanılan duran varlıkların fiyatlardan etkileniş derecelerine göre olduğundan az gözükebilecek ve satış kârı bünyesinde görün- tü kârları toplayabilecektir.

b. Enflasyonun Dönem Giderlerine Etkisi

Araştırma geliştirme giderleri, pazarlama-satış ve dağıtım giderleri ile genel idare giderleri dönem giderle- rini oluşturmaktadırlar. Bu gider kalemleri fiyat hareket- lerini yakından izledikleri için, sonuç hesaplarına pek et- kili olmazlar. Diğer taraftan bu gider kalemlerinin büyük bir kısmı satış hacmi ile doğrudan doğruya ilişkili değıl- dirler. Bu nedenle bu gider öğelerinin malların satış anın- daki cari maliyetleri ile işlem görmelerine gerek yoktur. Her ne kadar bazı pazarlama giderleri satış hacmi ile iliş- kili ise de (örneğin, satış elemanları komisyonları, prim- leri vs.) bu giderler satış işlemi ile birlikte tahakkuk

edeceğinden, satış anındaki cari fiyatları içereceklerdir. Bu nedenle tarihi maliyetler dışında işletme sonuçlarına ayrıca bir etkisi olmayacaktır.

Ancak, dönem giderleri arasında yer alan pazarlama bölümü, araştırma bölümü ve yönetim bölümünün sahip oldukları duran varlıklara ait amortisman giderlerinin işletme sonuçları üzerindeki etkileri açıktır. Amortisman giderleri için belirtilen konular burada da geçerlidir.

c. Enflasyonun Faaliyet Dışı Giderler ve Zararlara Etkileri

İşletmenin ana faaliyet konusu ile ilgili olmayan gider ve zarar öğeleridir. Bu gider kalemleri de fiyat hareketlerinden değişik biçimlerde etkilenmekte, dolayısıyla görüntü kârlara neden olmaktadır. Örneğin, duran varlık satış zararları geleneksel muhasebe ilkelerine göre saptandığından, olması gerekenden azdır. Diğer taraftan faiz giderleri değişmez oranlar üzerinden ödendiğinden işletme kazançlı çıkmakta, fakat bu durum geleneksel muhasebe ilkelere göre gösterilememektedir (61).

Enflasyonun işletmelerin bilançoları ve gelir tabloları üzerindeki etkilerini incelemiş olduk. Geleneksel muhasebe ilkelerine göre hazırlanan bilançolar, enflasyon

(61) AKDOĞAN, s.28.

dönemlerinde işletmelerin mali durumlarını gerçek olarak yansıtamamaktadır. Yine aynı nedenlerle gelir tabloları da dönemin faaliyet sonuçları hakkında gerçek bilgileri vermemektedir. Bunlara bağlı olarak, yöneticilerin işletmeyle ilgili faaliyetlerin yürütülmesi sırasında ihtiyaç duydukları bilgilerin ek raporlarla sunulmasında da aynı etkiler söz konusu olacak ve bu bilgiler de ekonomik gerçekleri yansıtmayacaktır.

Dolayısıyla geleneksel muhasebe sistemi enflasyon dönemlerinde, ilgililerin ihtiyaç duydukları bilgileri doğru ve gerçek bir şekilde verememekte ve en önemli işlevini yerine getirememektedir.

II- ENFLASYONUN İŞLETMELERİN İŞLEYİŞLERİNE ETKİLERİ

"Bütün işletme yöneticilerinin bilmek, kabul etmek ve daha iyisi inanmak durumunda oldukları bir gerçek, işletmelerin enflasyon içinde ve enflasyon ile birlikte yaşamak mecburiyetinde oluşlarıdır" (62).

Fiyatlardaki değişmelerle tüm işletme ilgilileri arasındaki bağıntı, işletme ilgililerinin işletmenin faaliyetleriyle ilgili ekonomik kararlar almak durumunda bulunmaları nedeni ile ortaya çıkmaktadır. İşletme faaliyetleri

(62) Cumhur FERMAN, "Enflasyon ve İşletmelerin Sevk ve İdaresi" Enflasyonda Sevk ve İdare Semineri, Türk Sevk ve İdare Derneği, İstanbul, 1975, s.5.

ile ilgili kararlar yönetim, üretim, yatırım gibi ekonomik nitelikteki kararlardır ve ekonomik gerçekleri yansıtan bilgiler üzerine dayandırılarak alınmalıdır. Bu bilgilerin işletme birimi içinde üretilmesi ve sunulması ise muhasebenin işlevidir (63).

Fiyatların değişme gösterdiği dönemlerde, geleneksel muhasebe ilkelerine bağlı kalınarak üretilen ve sunulan finansal bilgilerin ekonomik gerçekleri tam olarak yansıtamadığını daha önce açıklamıştık. Muhasebe sisteminin sunduğu bilgilerin ekonomik gerçekleri tam olarak yansıtmaması, işletme ilgililerinin işletmenin faaliyetleri ile ilgili olarak alacakları ekonomik kararlarda yanılmalarına ve işletmelerin sağlıklı bir şekilde faaliyetlerini sürdürememelerine neden olabilecektir.

Bununla birlikte, fiyatların sürekli olarak artması, işletmelerin faaliyetlerini aynı tempo ile sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyacakları kaynak miktarını da artıracak ve işletmelerin mali yapılarında önemli değişiklikler ortaya çıkarabilecektir. Ayrıca, enflasyonun sosyal gruplar arasındaki gelir dağılımını etkilemesi dolayısıyla, işletmenin ürettiği mallara olan talep yapısı da değişebilecektir.

(63) Ahmet YÜKSEL, "Enflasyon Ortamında Yöneticilerin Sorumluluğu", İSTANBUL UNIVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİ DERGİSİ, S.1 (Nisan, 1981), s.60.

Enflasyonun işletmelerin işleyişlerindeki bu olumsuz etkileri, işletmelerin mali yapıları üzerinde ortaya çıkardığı etkiler, üretim politikasının belirlenmesindeki etkileri, satış politikası üzerindeki etkileri ve sonuçların değerlendirilmesine etkileri olarak sıralanabilir.

1. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN MALİ YAPILARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İşletmeler faaliyetlerini sürdürdükleri sürece, gerçekleştirecekleri mali nitelikteki işlemlerden dolayı mali yapılarında bir takım değişiklikler olacaktır. Örneğin, işletmelerin elde edecekleri kârlar mali yapıyı güçlendirirken, ödenecek vergi ve kâr payları da mali yapıyı zayıflatacaktır. Bu işlemlerin gerçekleşmesi sırasında, bu işlemler üzerinde enflasyonun bir takım etkileri olacak ve bu etkiler işletmelerin mali yapısının arzu edilmeyen bir biçimde oluşmasına neden olabilecektir.

Bu etkiler, finans kaynaklarının seçilmesinde, finans kaynaklarının kullanılmasında, üretilen malların fiyatlandırılmasında, gelecek dönemlerle ilgili yatırımların gerçekleştirilmesinde, ücret politikasının belirlenmesinde, ödenecek kâr payı ve vergilerin belirlenmesinde ortaya çıkacaktır.

A. Enflasyonun İşletmelerin Finansman Politikası
Üzerindeki Etkileri

İşletmelerde finansal yönetim "işletmenin ihtiyaç duyduğu fonları en uygun koşullarda ele geçirmek ve ele geçirilen fonların en etkin kullanımını sağlamak" şeklinde tanımlanabilir (64).

Bu anlamıyla finansal yönetimin ilk işlevi, işletmenin ihtiyaç duyduğu fon kaynaklarını en uygun koşullarda ele geçirmektir. Bunun için de, ihtiyaç duyulan fonlar bir yandan en düşük maliyetle temin edilirken bir yandan da işletmenin teknik likiditesini (65) istenen düzeylerde buldurmak uygun olur.

Fiyatların sürekli yükseldiği dönemlerde finansal yönetim bu işlevini yerine getiremeyecektir. Çünkü, paranın değerinin sürekli olarak düşmesi, kasa, banka, alacaklar gibi enflasyondan etkilenen değerler üzerinde etkilerini hemen gösterir. Bu nedenle işletmeler bu değerleri mümkün olduğu kadar az bulundurarak bu olumsuz etkilerden kaçınmaya ve bu değerleri enflasyondan etkilenmeyen reel değer-

(64) İlhan CEMALCILAR - Doğan BAYAR - İnal C.AŞKUN - Şan ÖZ-ALP, İşletmecilik Bilgisi, A.Ü. İşitme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını, No:3, Eskişehir, 1985, s.220.

(65) İşletmelerde teknik likidite kavramı, işletmenin faaliyetlerini sürdürmesi sırasında ödeme güçlüğü içine düşmemesi için elde buldurması zorunlu nakit varlığını ifade etmektedir.

lere (bina, makine, stoklar vb.) kaydırma eğilimine girerler. Ve hatta bu eğilim, işletmelerin normal faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli olandan fazla reel değerlere (gayrimenkul, stoklar vb.) sahip olmasına neden olabilmektedir. Bunun sonucu olarak da işletmeler likidite sıkıntısı çekilmesinin diğer bir nedeni de, fiyatların sürekli arttığı dönemlerde işletmenin aynı fiziki üretim ve satış düzeyini koruyabilmesi için ihtiyaç duyacağı çalışma sermayesi ihtiyacının gittikçe artmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla işletmeler enflasyon dönemlerinde gerek daha fazla çalışma sermayesine ihtiyaç duymaları nedeniyle, gerekse para değerindeki düşmelerden kaçınma amacıyla bu değerleri elde bulundurmak istememelerinden dolayı likidite sıkıntısı çekeceklerdir (66).

Diğer taraftan, enflasyonun para değeri üzerindeki olumsuz etkisi, fon kaynaklarının seçimi kararlarında da finans yöneticilerinin finansal amaçlardan sapmalarına neden olabilir. Özellikle enflasyondan etkilenen değerlerin (kasa, banka gibi nominal değerli varlıklar) yabancı kaynaklardan sağlanması ve bu değerler üzerinde enflasyonun yaratacağı olumsuz etkilerin borç verene aktarılması yoluna gidilebilir. Bu durum ise işletmelerin sürekli borç arayışı içine girmelerine neden olabilir.

(66) Cevat SARIKAMIŞ, "Enflasyon ve Finansman", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları, No:2004-37/6, İstanbul, 1974, s.89.

Ve hatta şiddetli enflasyon dönemlerinde, sabit aktif yatırımların kaynaklarını da mümkün olduğu kadar öz kaynaklar dışından seçmek ve öz kaynakları işletme dışı spekülâtif yatırımlara yöneltmek enflasyonun işletme yöneticilerinde uyandırdığı bir istektir. Bu durumda da işletmenin toplam borçlarıyla toplam öz varlıkları arasındaki oran bire, birin üstüne çıkabilecek ve işletmenin geleceği açısından sağlıklı olmayan bir finansman yapısına sahip olması mümkün olabilecektir (67).

Finansal yönetimin ikinci işlevi de, varolan veya sağlanan fonların en verimli (kârlı) yerlere yatırılarak, en az işletme likiditesi ile en çok kârlılığın sağlanmasıdır (68). Bu durumun gerçekleştirilebilmesi için, işletmenin faaliyetlerini normal olarak sürdürebilmesi için, işletmenin faaliyetlerini normal olarak sürdürebilmesi için, hangi varlıklara ne kadar kaynak bağlanacağıının çok iyi bir şekilde belirlenmesi gerekir. Ancak enflasyon dönemlerinde işletmelerin kaynaklarını enflasyondan etkilenmeyen reel değerlere kaydırma eğilimleri, işletmelerde normal faaliyeti yürütecek miktarın ötesinde bir sabit kıymet mevcudu ortaya çıkmasına neden olacaktır. Bu durum verimliliği etkilediğinden işletmeyi iktisadi bakımdan değeri olmayan bir

(67) SARIKAMIŞ, s.88-90.

(68) CEMALCILAR - BAYAR - AŞKUN - ÖZ-ALP, s.222.

üretim araçları topluluğu haline getirecektir (69). Dolayısıyla enflasyon dönemlerinde finansal yönetimin ikinci işlevi de gerçekleşemeyecek ve işletmeler kaynaklarını en verimli bir şekilde kullanamayacaklardır.

B. Enflasyonun İşletmelerin Fiyatlandırma Politikalarına Etkileri

İşletmelerin ürettikleri malların veya hizmetlerin fiyatlarını belirlemelerinde, fiyat kontrol ve denetim sisteminin bulunup bulunmamasına göre ayrı bir durum söz konusudur.

Devletin fiyatları kontrol altında bulundurması durumunda, fiyatı oluşturan maliyet faktörleriyle makul bir gerçek kâr payı dikkate alındıktan sonra fiyatlandırmanın yapılması konusunda devletin yetkili kuruluş ve makamlarının ikna edilmeleri, bu konudaki destek ve anlayışlarının sağlanması gerekir (70).

Fiyatların serbest olarak belirlenebilmesi halinde, fiyatlar daha çok piyasa koşullarına bağlı kalacaktır. Bu durumda işletmeler ürettikleri mal veya hizmetin fiyatını

(69) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Yeniden Değerleme, s.95.

(70) Cumhuriyet FİRMAN, "Enflasyon ve İşletmelerin Yönetimi", SEVK ve İDARE DERGİSİ, S.84 (Ağustos, 1975), s.13.

belirlerken, o mal veya hizmetin maliyetine belirli bir kâr oranı ilave ederek satış fiyatını tespit edecektir. Bir ürünün üretim maliyeti içinde hammadde, işçilik, genel üretim giderleri yer almaktadır. Üretilen bir ürünün maliyetinin gerçek olarak belirlenebilmesi ise, bu giderlerin değerlerinin gerçek olarak tespit edilmesine bağlıdır.

Enflasyon dönemlerinde ürünün maliyetini oluşturan giderlerin enflasyondan etkilenerek gerçek değerleriyle ifade edilememeleri sonucu maliyetlerde gerçek olarak belirlenemeyecektir (71). Enflasyon dönemlerinde ürünün maliyetini oluşturan giderlerin olduğundan az görünmesi sebebiyle maliyetler de düşük hesaplanacaktır. Düşük olarak hesaplanan maliyet fiyatı üzerine belirli bir kâr payı konularak oluşturulacak olan fiyat da ya gerçek maliyeti ifade edecek veya az bir kârı ihtiva edecektir. Ancak sonuçta düşük değerli olarak hesaplanan maliyet fiyatı ile satış fiyatı arasındaki fark kâr olarak kabul edilecektir.

Bu durumun işletmeler üzerinde yaratacağı olumsuz etki çok büyüktür. İşletmenin kârının olduğundan fazla görünmesine yol açacak olan bu durum, işletmelerin gerçek olmayan kârlara göre faaliyette bulunmalarına ve gerekti-

(71) A.Aziz AKGÜL, "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhasebesi", ODTU GELİŞME DERGİSİ, S.2 (Y.1982), s.193.

ğinden fazla ücret, dividant ve vergi ödeyerek, faaliyetlerini daha güçsüz bir şekilde sürdürmelerine neden olacaktır.

C. Enflasyonun Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

İşletmeler faaliyetlerini devam ettirdikleri sürece, ya mevcut üretim sistemini güçlendirmek amacıyla tamamlayıcı (tevsî), ya da yeni teknolojiye uyum sağlamak bakımından yenileme amacıyla yatırımlar yaparlar. Yapılacak yatırımlarda amaç işletmenin üretim gücünü daha güçlü bir şekilde devam ettirmesinin sağlanmasıdır.

Enflasyon dönemlerinde, spekülatif amaçlı yatırımların cazibesinin artması nedeniyle, normal koşullar altında yatırım yapılmayacak alanlara yatırım yapılabilecektir. Bununla birlikte, enflasyon nedeniyle girdi fiyatlarının sürekli yükselmesi, yatırımların gerektirdiği verimlilik ve maliyet hesaplarının kesinlikle yapılamamasına ve bunun sonucunda da tahminlerin isabetsiz olmasına neden olacaktır. Dolayısıyla işletmelerin yatırım yapma cesaretleri kırılacaktır (72).

Ayrıca, enflasyon işletmelerin vermiş oldukları bir yatırım kararı üzerinde de şu etkileri gösterebilecektir (73).

(72) Mustafa DURMAZ, "Enflasyonun İşletmelerin İşleyişleriyle Tasarruf ve Yatırım Eğilimine Etkileri", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, S.5 (Mayıs, 1982), s.32.

(73) İlhan MERİÇ, "Enflasyon Koşullarında Projeye Yatırım Kararı", FİNANSAL YÖNETİM ve YATIRIM PLANLAMASI FİNANSMAN UZMANLARI DERNEĞİ, S.2 (Haziran, 1979), s.168-170.

a. Enflasyon optimal yatırım miktarının küçülmesine neden olacaktır.

b. Enflasyon işletmenin üretim teknolojisi seçimini etkileyerek "sermaye/iş gücü" oranı düşük projelere yönelmesine neden olacaktır.

c. Enflasyon işletmelerin kısa süreli yatırımları tercih etmelerine neden olacaktır.

D. Enflasyonun Ücret Politikası Üzerindeki Etkileri

İşletmelerde ücret politikası genellikle toplu sözleşmelerle belirlenmektedir. Toplu sözleşme görüşmelerinde işletme yöneticileri ile işçi temsilcilerinin müzakereleri sonucunda yeni dönemde uygulanacak ücretler belirlenir.

İşletme yöneticileri ücretlerin belirlenmesinde geçmiş yılda gerçekleşen verimliliği esas alırken, işçiler de işletmenin geçmiş yıldaki kârlarını gözönünde bulundururlar.

Enflasyon dönemlerinde daha önce açıkladığımız nedenlerle işletme kârlarının görüntü kârlarla olduğundan fazla görünmesi, verimlilik artışının yanlış değerlendirilmesine dolayısıyla ücretlerin verimlilik artışının üstünde belirlenmesine neden olacaktır. Böylece enflasyon nedeniyle ücretlerin gerektiğinden fazla bir şekilde belirlenmesi halinde gelecek dönemlerde işletmenin kârı azalacaktır.

E. Enflasyonun Ödenecek Kâr Payına Etkileri

İşletmenin temel amaçları kâr, topluma hizmet ve işletmenin yaşamını sürekli kılmaktır. İşletmeler faaliyetlerini sürdürürken temel amaçlarına uygun olarak kâr elde ederler. Bu kârlar işletme sahiplerinin işletmeye koydukları sermayenin karşılığıdır ve vergi ödemelerinden sonra kalan kısım dağıtılabilir.

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin kârları, gerçek faaliyet kârlarıyla birlikte görüntü kârları da içermektedir. Böylece dağıtılacak kâr paylarının içerisinde gerçek faaliyet kârları ile birlikte görüntü kârlar da yer almaktadır. Dolayısıyla işletmenin gerçek olarak elde etmediği bir kârı dağıtması asıl anlamıyla işletmenin sermayesinin dağıtımını ifade eder. Böylece işletme gerçekte sahip olduğu sermayeyi dağıtmakta ve üretim gücünü daha güçsüz bir şekilde sürdürmek zorunda kalmaktadır.

F. Enflasyonun İşletmelerin Ödeyeceği Vergiye Etkileri

İşletmeler, faaliyetleri sonucu elde ettikleri kârların bir kısmını ülkedeki yasalara göre vergi olarak ödemek durumundadırlar. İşletmelerin ödeyeceği vergilerin belirlenmesinde, işletmenin gerçek olarak elde ettiği gelir dikkate alınmaktadır. Ancak enflasyon dönemlerinde vergiye tabi gelirler sadece gerçek gelirler olmamakta, bunun yanında enflasyon nedeniyle oluşmuş bir takım görüntü gelirler de bu-

lanmaktadır. Böylelikle enflasyon dönemlerinde, verginin gerçek gelir üzerinden alınması ilkesi çığnıenmekte ve dolayısıyla ayrıca bir enflasyon vergisi de gelir vergisine ilave edilmektedir. Böylece sermaye üzerinden ödenen vergiler işletmelerin mali yapılarını zayıflatmakta ve faaliyetlerine daha zor şartlarla devam etmelerine neden olmaktadır.

Enflasyonun işletmelerin finansmanına ve mali yapılarına etkileri:

- İşletmenin aktifleri arasındaki dengenin bozulmasına,
- İşletmelerin aşırı şekilde borçlanmalarına,
- İşletmelerin uygun olmayan finansman araçları kullanmalarına,
- İşletmelerin likidite sıkıntısı çekmelerine,
- Riskin artması, fon yetersizliği ve yüksek faiz haddi nedeniyle işletmelerin yatırım yapamamalarına ve yapılan yatırımlarda da kârların gerçek durumu yansıtmaması nedeniyle yanlış yatırım kararları verilmesine,
- Yanlış fiyat politikası izlenmesine,
- Ücret artışlarının verimlilik artışını geçmesine,
- Aşırı kâr dağıtımına,

- Sermayenin verimliliği ve dönem kârları gerçekte olduğundan yüksek gözükdüğünden, işletmelerin aşırı vergilendirilmelerine neden olmaktadır (74).

Bütün bu işlemlerin sonucunda işletmelerin mali yapısı gittikçe zayıflamakta ve işletmeler faaliyetlerine azalan bir güçle devam etmek zorunda kalmaktadırlar.

2. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN ÜRETİM POLİTİKASINA ETKİLERİ

İşletmeler üretim miktarını ve hızını kendilerine maksimum kârı sağlayacak şekilde düzenlerler. Teorik olarak maksimum kârı sağlayan üretim miktarı, marjinal maliyetin marjinal hasıllata eşit olduğu noktadadır. Fiyat değişmelerinin olmadığı dönemlerde bu noktayı tayin etmek mümkün olsa bile, fiyatların önemli ölçüde değiştiği dönemlerde optimum üretim miktarını tayin etmek oldukça güçtür. Çünkü, fiyatlar genel seviyesinin arttığı dönemlerde işletmenin karşılaştığı en önemli problemlerden biri sarfedilen üretim girdilerinin yerine yenilerinin hangi değerle ikame edileceğinin bilinmemesidir. Aynı zamanda, geleneksel muhasebeye göre maliyetler tarihi maliyetler üzerinden hesaplanacağından ve kâr marjı da buna göre belirleneceğinden, mamullerin

(74) Nuri UMAN, "Enflasyon ve İndeksleme Metodu", BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ, S.4-5 (Y.1976-1977), s.62.

satışından elde edilen gelirler, aynı mamulleri tekrar üretmek için gerekli üretim girdilerini temin etmeye yeterli olmayacaktır.

Diğer taraftan, enflasyon dönemlerinde reel değerlere olan genel eğilim nedeniyle işletmelerin üretim girdilerinin (stoklar-techizat vb.) değerleri daha da artacaktır (75).

İşletmelerde yenilenmesi gereken ve bu nedenlerle amortismanına tabi tutulan değerlerin maliyet değerleriyle kayıtlı olması ve amortismanların da bu kayıtlı değerler üzerinden ayrılması nedeniyle ayrılacak amortismanlar yenilemeye yeterli olmayacaktır. Bu nedenle işletmeler varlıklarını gerektiğinde yenileyemeyecek ve eskimiş makine ve techizatla üretime devam etmek zorunda kalacaktır. Yine bu nedenle işletmeler gelişen teknolojiye uyum sağlamayacak ve üretimlerini modern olmayan yöntemlerle sürdürmek zorunda kalacaklardır.

Bütün bu nedenler, işletmelerin enflasyon dönemlerinde, istikrar dönemlerindeki üretim miktarı ve hızını koruyamamalarına ve üretim miktarı ve hızını gittikçe azaltarak faaliyetlerine devam etmelerine neden olacaktır. Bu durum aynı zamanda genel ekonomi açısından bir işsizlik probleminin ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

(75) UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, s.96.

3. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN SATIŞ POLİTİKALARINA ETKİSİ

Fiyatların istikrarlı olduğu dönemlerde, bir malın fiyatının artması o malın arz elastikiyetine bağlı olarak arzını da artırır. Enflasyon dönemlerinde ise malın fiyatı artmasına karşın sürümü daralacaktır. Sürümün daralmasına yol açan etkenler şu şekilde sıralanabilir:

a. Enflasyon dönemlerinde işletmeler daha önce de açıkladığımız nedenlerle üretimini yavaşlatmak zorunda kalacaktır. Bu durum sürümün daralmasına yol açacaktır.

b. Enflasyon dönemlerinde işletme satın alma gücü kaybına uğramamak için satışların peşin ve alışların kredili olmasını isteyecektir. Bu politika, kredili satışların ya tamamen kaldırılmasını ya da enflasyonun olumsuz etkilerini ortadan kaldıracak kadar kredi şartlarının ağırlaştırmasını gerektirecektir ki, her iki halde de toplam satışlar azalacaktır.

c. Enflasyon sosyal gruplar arasındaki gelir dağılımını etkilediğinden, sabit gelire sahip olan sosyal grupların (emekli, memur, işçi vs.) nominal gelirleri aynı kaldığı halde reel gelirleri enflasyon oranında azalmaktadır. Bu reel gelir azalışı, söz konusu sosyal grupların talep kompozisyonunu da etkileyecektir. İşletmenin ürettiği mal sabit gelirliler tarafından tüketilen bir mal ise ve söz ko-

nusu malın talep elastikiyeti birden büyükse işletmenin satışları azalabilecektir.

d. Enflasyon dönemlerinde işletmeler, artan maliyetleri karşılayabilmek için satış fiyatlarını yükseltmeyi tercih edecektir. Bu nedenlerle de fiyatlar artacağından satış miktarı azalabilecektir.

e. Enflasyonla mücadelede etkin olmak isteyen Devlet, alacağı önlemlerle fiyat istikrarı sağlamaya çalışacaktır. Devletin bu çalışma ve kontrollerinde, azami satış fiyatını belirlemesi halinde, işletmeler genellikle öz varlıklarını kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. Çünkü kâr hadlerinin belirlenmesinde stoklar ve sabit değerlerin ikame maliyeti esas alınmadığı için, işletmenin sattığı ve kullandığı varlıkları yerine koyması için satışlardan elde edilen hasılat yetmeyebilir (76).

Enflasyonun işletmenin satış politikası üzerindeki etkileri, üretimin daralması, talebin yapısının değişmesi, satış fiyatlarının artması ve kredili satışların şartlarının ağırlaştırılması gibi nedenlerden dolayı satış miktarının azalması şeklinde ortaya çıkacaktır. Ayrıca Devlet'in fiyatlara müdahale etmesi halinde de işletmeler satıştan elde ettikleri gelirlerle üretim yapma imkanı bulamayacaktır.

4. ENFLASYONUN İŞLETMELERİN FAALİYET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİNDEKİ ETKİLERİ

İşletme yöneticileri faaliyet dönemine başlarken bir takım planlar yaparlar, bu planları uyguluyorlar ve uygulamanın amacına ulaşmış olup olmadığını tespit edebilmek için denetim yaparlar.

Planların yapılmasında esas alınan temel veriler muhasebe verileri olduğu gibi, uygulamayla istenen sonuca ulaşıp ulaşılmadığının belirlenmesinde de muhasebe verilerini kullanırlar. Bu veriler dönem sonundaki mali durumu gösteren bilanço verileri ile, faaliyet dönemi sonucunda elde edilen gelirler ve bu gelirleri elde etmek için yapılan harcamaları gösteren gelir tablosudur.

İşletme yöneticileri dönem başındaki bilanço verileri ile dönem sonundaki verileri karşılaştırarak mali durumlarında meydana gelmiş olan değişiklikleri değerlendireceklerdir.

Enflasyon dönemlerinde bu verilerin farklı satın alma gücündeki para birimleriyle ifade edilmiş olması, bu verilerin birbiriyle karşılaştırılıp anlamlı sonuçlar çıkarılmasını engelleyecektir. İşletmelerin gerek kendi gelişme trendlerinin ortaya konulabilmesi, gerekse diğer işletmelerle karşılaştırmaların yapılarak başarı derecelerinin belirlenmesi için gerekli olan bu işlemler, mali tabloların ho-

mojen olmaması nedeniyle sağlıklı olarak yapılamayacaktır (77).

İşletmelerin faaliyetleriyle ilgili sonuçların doğru olarak değerlendirilememesi halinde, işletmenin kârlı bir çalışma içinde olduğu sanılırken, sonuçta sermayenin yitirilmesi gibi kötü sonuçlarla karşılaşılabilir (78).

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini incelemiş bulunuyoruz. Sonuç olarak enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri üç boyutta incelenebilmektedir. İlk olarak enflasyon işletmelerin mali durumlarının gerçek olarak belirlenememesine, ikinci olarak da gerçek olmayan verilere dayanılarak gerçekleştirilen işlemlerin sağlıklı bir şekilde belirlenememesine neden olacaktır. Üçüncü boyutta da, enflasyonun genel ekonomide meydana getireceği değişikliklerin işletmeleri etkilemesidir ki, bunlar da genel fiyat seviyesinin yükselmesi nedeniyle işletmenin sermaye ihtiyacının artması, işletmenin mallarına olan talebin yapısının değişmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri;

- Enflasyonun hızına,
- İşletmenin varlık, borç ve sermaye bileşimine,

(77) AKGÜL, s.193.

(78) DURMAZ, s.32.

- İzlenen yönetim ve finansman politikalarına,
- Varlıkların tedavül hızına,
- Nakdi varlık ve borçların durumuna,
- Nakdi olmayan varlıkların yaşına ve toplam varlıklara oranına,
- Kullanılan amortisman ve stok değerlendirme yöntemlerine,

bağlı olarak değişik ölçülerde ortaya çıkacaktır (79).

Her ne şekilde olursa olsun, ortaya çıkan bu etkiler ekonomide önemli bir yere sahip olan işletmelerin geleceğini tehlikeye sokmakta ve beklenmedik zamanlarda dar boğazlarla karşılaşmalarına neden olmakta ve hatta zamansız tasfiyelerine bile neden olabilmektedir.

Günümüzde, ülkemizde enflasyonun çok önemli boyutlara ulaşmış olması ve yakın bir gelecekte sona ermesinin beklenmemesi nedeniyle, işletmelerin enflasyondan olumsuz yönde etkilenmelerini asgari düzeye indirebilecek ve enflasyon ortamında da yaşamlarını devam ettirecek çözümlerin araştırılması ve uygulanması gerekmektedir.

Biz bu amaçla çalışmamızın ikinci bölümünde, enflasyonun işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerini vergi kanun-

(79) Ahmet YÜKSEL, "Enflasyonda Vergi Yüğü", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTUSU DERGİSİ, S.25 (Ağustos, 1981), s.36.

larımız açısından gidermeye yönelik önlemlerin neler oldu-
ğu ve bu önlemlerin bu etkileri gidermede ne derece başarı-
lı olabileceği konusu üzerinde duracağız.

İKİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN VERGİLEME YOLUYLA GİDERİLMESİ

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri birinci bölümde incelenmişti. Bu bölümde açıklandığı gibi, enflasyon işletmelerin muhasebe sistemlerinin işlevlerini yerine getirmesini engellemekte ve gerçekleri yansıtmayan finansal bilgilere dayanılarak faaliyetlerin sürdürülmesine neden olmaktadır. Gerçekleri yansıtmayan finansal bilgilere dayanılarak faaliyetlerin sürdürülmesi ise, işletmelerin gerektiğinden fazla vergi, ücret, kâr payı ödemelerine ve sermayelerini koruyamamalarına yol açmaktadır.

İşletmelerin enflasyon nedeniyle fazla vergi ödemeleri, işletmelerin sermayelerini korumasını güçleştirmektedir. Çünkü, işletmeler enflasyon dönemlerinde nominal olarak artan, ancak gerçekte aynı kalan hatta azalabilen

geliri üzerinden vergilendirilmekte ve daha fazla vergi ödemektedirler. Bununla birlikte, gelirleri artan oranlı tarifeler üzerinden vergilendirilen mükellefler, aynı nedenden dolayı üst gelir dilimlerinde vergilendirilmekte ve ödediği vergiyle birlikte vergi yükü de artmaktadır (1).

Oysa Anayasamızın 61.maddesinin 2.fıkrasında "vergi, resim ve harçlar ve benzeri mali yükümler ancak kanunla konulur" denilmektedir. Halbuki enflasyon nedeni ile işletmelerin ödeyeceği verginin ve vergi yükünün artması, yasama organının belirli bir hukuki tasarrufu olmaksızın meydana gelmektedir. Yani enflasyon nedeni ile işletmelerin fazla vergi ödemesi ve vergi yüklerinin artışı olayı Anayasanın 61.maddesi ile ters düşmektedir. Sorunun ilginç yanı ise bu durumun meydana gelmesinde kimsenin görünürde kusurunun bulunmayışdır. Ancak, Anayasaya uygun olmayan bu durum, hukuki bir işlem sonucu ortaya çıkmamakla birlikte, bu durumun meydana gelmesini önleyici yasal tedbirlerin alınmaması ile meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle, enflasyon nedeni ile haksız vergi alınması ve vergi yükünün ağırlaşmasını önleyici tedbirlerin alınması Anayasanın bir gereği olmaktadır (2).

(1) Ahmet YÜKSEL, "Enflasyonda Vergi Yükü", s.36.

(2) Bora OCAKÇIOĞLU, "Enflasyon Nedeni ile Vergi Yükü Artışı Olayının Hukuki ve İktisadi Sonuçları", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.126 (Ağustos, 1976), s.20.

Çalışmamızın bu bölümünde Anayasadaki vergi ödeme gücü ile ilgili hükümlere ters düşen ve işletmeleri olumsuz yönde etkileyen bu durumun giderilmesi için, ülkemiz Vergi Kanunlarında ve bazı ülkelerin vergi kanunlarında ne gibi uygulamaların bulunduğu ve bu uygulamaların olumsuz durumu ne derece giderebildikleri üzerinde duracağız.

Çalışmamızın birinci bölümünde, işletmelerde enflasyon nedeniyle görüntü kârların genel olarak, stokların maliyet değeri ile değerlendirilmesinden, sabit aktiflerin maliyet değerleriyle değerlendirilmesinden, amortisman giderlerinin gerektiğinden az ayrılmasından ve parasal varlık ve yükümlülüklerin de nominal değerleriyle değerlendirilmesinden dolayı ortaya çıktığını açıklamıştık. Dolayısıyla, enflasyon dönemlerinde işletmelerin görüntü kârlarının vergilendirilmemesi veya görüntü kârların ortaya çıkmasının engellenmesi amacıyla, yukarıda açıkladığımız kalemlerin her biri ayrı ayrı ele alınarak gereken düzenlemenin yapılması gerekmektedir.

I- STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİYLE, ENFLASYONUN
İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ

1. STOKLARIN DEĞERLEMESİNİN ANLAM VE ÖNEMİ

İşletmelerde gelir sağlayan en önemli aktif kalemi olan stokların değerlendirilmesi, dönem kârını tayin eden başlıca faktörlerden biridir. Gerçekten bir işletmenin

geliri, normal şartlar altında, mal satın alınması, bunların doğrudan doğruya veya bir imalat sürecinden geçirilerek, değişime tabi tutularak tekrar satılmasından doğar. Bu nedenle, satılan malın maliyetinin hesaplanması ve dönem sonu stokunun değerlendirilmesi dönem sonucunu büyük ölçüde etkiler (3).

Geniş açıdan bakıldığında stokların miktarlarının saptanmasının ve değerlendirilmelerinin, ilgili birçok gruplara çeşitli amaçlarla yararlanabilecekleri özel nitelikli bilgiler sağlamak için yapıldığı görülmektedir. Amaçlar arasında, finansal yönetim, gelir saptama, vergilendirme, sigorta, kredi takdiri, planlama ve denetim edimleri bulunmaktadır. Diğer edimler gelir saptama amacıyla gerçeklere ulaşılması halinde geçerlilik kazanabileceğinden, stok değerlemenin asıl amacının gelirin doğru bir biçimde saptanması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Değerlemeye konu olan stoklar yıl sonunda elde kalan fiziki mal birikimleridir. Muhasebenin bakış açısına göre gerçek durum bazı fiziki malların ileriye aktarılması olmayıp, hesaplardaki bazı değerlerin ileriye aktarılmasıdır. Bunlar izleyen dönemin satış gelirleriyle eşleştirilmesi uygun olan değerlerdir. Bu durumda ileriye aktarılan tutarın

(3) Öztin AKGÜÇ, "Enflasyon ve İşletme Sermayesi Finansmanı", Enflasyonda Sevk ve İdare Semineri, Türk Sevk ve İdare Derneği, Mali İdare Serisi III, İstanbul, (Nisan, 1975), s.95.

nasıl bir değeri simgelediğine özen gösterilmelidir. İşte bu nedenle geniş açıdan stok değerlendirme olarak nitelendirilen işlemin, gerçeği yansıtan bir satış geliri rakamına ulaşabilmek için, henüz satılmamış olarak elde bulunan mallar kadar sa-
tılmış mallar için de, işlemin yapıldığı andaki değerleri en doğru biçimde yansıtan rakamlardan oluşturması gerekmektedir (4).

2. GENEL OLARAK STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE ENFLASYON KARŞISINDAKİ DURUMLARI

Stok değerlendirme yöntemleri genel olarak üç grupta toplanmaktadır. Bunlar, tarihi maliyet yöntemleri, piyasa değeri veya maliyetten düşük olanı ile değerlendirme ve piyasa koşuluna bağlı olan stok değerlendirme yöntemleri olarak sıralanabilir (5).

A. Tarihi Maliyet Yöntemleri

Tarihi maliyet genel olarak bir malın edinilme veya üretilmesi sırasında ödenen ya da ödenmesi gereken parasal bedel demektir. Bu temele bağlı olmakla birlikte aralarındaki uygulama farkları nedeniyle değişik sonuçlara ulaşan

(4) Mehmet SAYARI, Enflasyonda Gerçek Satış Karının Saptanması, (Gerçek Satış Karının Saptanması Açısından Stok Değerlemesiyle İlgili Bir Oneri), Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No:146, Ankara, 1981, s.30.

(5) SAYARI, s.32.

başlıca yöntemler şunlardır.

a. Gerçek Parti Maliyetleri

Değerleme gününde (dönem sonu) işletmede mevcut stokların, hangi parti maliyete ait olduğu bilinerek gerçek değeriyle değerlendirilmesidir. İşletmelerin bu usulü uygulayabilmesi için dönem sonunda elde kalan stokların hangi birim fiyatlarıyla satın alınmış veya üretilmiş olduklarının bilinmesi gerekir. Bunun saptanabilmesi için de dönem içindeki işletmeden çıkışların (satışların) hangi fiyatla alınmış veya üretilmiş bulunan partiden yapıldığı bilinmeli ve izlenmelidir (6).

Bu yöntemi uygulayan işletmelerde, fiyatların yükseldiği dönemlerde satılan malın maliyeti, cari maliyetleri izleyemeyeceğinden nominal satış kârı gerçek satış kârını aşacaktır.

b. İtibari Parti Maliyetleri

Satılan malların gerçek parti maliyetlerinin saptanmasındaki güçlük, ilk giren ilk çıkar (FİFO) ve son giren ilk çıkar (LİFO) yöntemlerinin geliştirilmesini gerektirmiştir.

(6) Nevzat SAYGILIOĞLU-Hüsamettin BİÇER, İşletmelerde Vergi ve Muhasebe, Ankara, 1982, s.81.

aa. İlk Giren İlk Çıkar (FİFO) Yöntemi

Stoka ilk giren malların, imalata veya satışa ilk giden mallar olacağı varsayımına dayanır. Fiyatların arttığı dönemlerde bu yöntemin uygulanması halinde, satılan mal maliyetlerine en düşük değerler aktarılırken, stokda kalan mallar ise en son alımları yani yüksek maliyetleri yansıtacaktır. Dolayısıyla enflasyon devrelerinde mal satış kârı fiyat artışından doğan görüntü kârları da içerecektir. Maliyet akım varsayımı mantığa ters düşmediğinden ve devletin vergi gelirini arttırdığından bir çok ülkede uygulamaya girmiş olmakla beraber, işletmeyi enflasyon etkilerinden koruyabilecek bir yapıya sahip değildir.

bb. Son Giren İlk Çıkar (LİFO) Yöntemi

Stoka son giren malların, imalata veya satışa ilk giden mallar olacağı varsayımına dayanır. Enflasyon dönemlerinde lifo yönteminin uygulanması halinde, satılan mal maliyetleri en yüksek değerlerden oluşarak görüntü kârları en alt düzeye indirecek ve bu nedenle fazla vergi ödenmesi önlenecektir. Stokda kalan mallar ise en eski, dolayısıyla en düşük fiyatlarla değerlendirilerek kâr küçültülebileceğinden bazı ülkelerde vergi gelirlerini azaltabileceği endişesiyle uygulanmasına izin verilmemiştir (7).

(7) SAYARI, s.34.

Ancak, lifo yöntemi, bilançoda yer alan stokların, gerçek değerlerinden çok küçük gösterilmesine yol açacaktır. Bu ise bilançonun anlamsızlaşmasına neden olacak ve çalışma sermayesi analizlerini gerçekçi olmaktan uzaklaştıracaktır (8). Bu sakıncanın "Ayarlanmış lifo" adı verilen yöntemle, bilançodaki stoklarında cari maliyetlerle gösterilmesi ve aradaki farkın da "Değerleme Farkı Hesabı" adlı bir hesapla bilançonun pasifine geçirilmesi suretiyle mümkündür (9).

Lifo yönteminin diğer bir sakıncası da stok miktarlarında bir azalma olması halinde ortaya çıkacaktır. Şayet stok miktarları fiyatlardaki büyük bir artıştan sonra normalin altına düşecek olursa, düşük stok maliyetlerinin yüksek satış fiyatlarına uygulanması gibi bir sonuçla karşılaşılacaktır. Bunun sonucunda da lifo yönteminin sağlayacağı vergi tasarrufu da azalacak, hatta zarara dönüşebilecektir (10). Bu koşullarda lifoya, gerçekleri yansıtmada etkili bir araç olarak bakmanın yanıltıcı olacağı açıktır.

c. Ortalama Maliyet Yöntemleri

Geniş bir uygulama alanı bulan ortalama maliyet yöntemleri, basit ortalama, ağırlıklı ortalama ve hareketli

-
- (8) Alparslan PEKER, Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve Lifo, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, No:2021/40, İstanbul, 1975, s.133-147.
- (9) PEKER, Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve Lifo, s.108-109.
- (10) MERİÇ, "Enflasyon Koşullarında Net Parasal Varlıklar, Amortismanlar, Stok Değerlendirme Yöntemleri, Ücretler ve İşletmenin Piyasa Değeri, s.9.

ağırlıklı ortalama maliyet yöntemleri olarak uygulanmaktadır.

Basit ortalama maliyet, satın alınan veya imal edilen partilerdeki stokların miktarına bakılmaksızın bütün partilerin birim maliyetlerinin basit aritmetik ortalaması hesaplanır. Bulunan ortalama birim maliyeti, dönem sonu stok miktarı ile çarpılarak dönem sonu stok tutarına ulaşılır.

Ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde, toplam maliyet, çeşitli partiler olarak girişi yapılmış (satın alınmış veya üretilmiş) malların tümünün sayısına bölünerek ortalama birim maliyeti bulunur. Diğer bir ifade ile alış veya imalat tutarının alış veya imalat miktarına bölünmesi suretiyle hesaplanır.

Hareketli ağırlıklı ortalama maliyet ise, ağırlıklı ortalama maliyet usulünden farklı olarak dönem içinde de sürekli şekilde işletmede kalan stokların maliyetinin hesaplanmasını gerektirir. Diğer bir ifade ile, ortalama maliyetler her parti mal stoktan çıkarken yinelenerek bulunur (11).

Enflasyon dönemlerinde stokların ortalama maliyet yöntemleriyle değerlendirilmesi halinde, maliyetlerin gerçek değerleriyle belirlenememesi nedeniyle görüntü kârlar oluşacak ve buna bağlı olarak ödenecek vergiler de artacaktır. Fiyat düzeylerinde değişmelerin olduğu zamanlarda ta-

(11) SAYGILIOĞLU-BİÇER, s.83-84.

rihi maliyetlerle değerleme yöntemleri sorunlar yaratmaktadır. Bir muhasebe devresinde fiyatlar aynı yönde değişse bile, tarihi maliyet temeline dayanan birçok stok değerleme yöntemi, devrenin net geliri ve devre sonu bilanço değerlemesinde farklı görüntüler verebilmektedir (12).

B. Piyasa Değeri veya Maliyetten Düşük Olanı İle Değerleme

Muhasebenin muhafazakârlılık ilkesine uyduğu düşüncesiyle benimsenen bu yöntem, işletme stoklarının değerinin azalabileceği olasılığına dayanmaktadır. Bu azalmayı ölçmek üzere muhasebecinin ne kadar değer yitirildiği hakkında bir karar vermesi gerekecektir. Eğer bir değer artışı varsa muhafazakarlık ilkesi muhasebecinin stok değerindeki artışı kaydetmesini önlemektedir. Yani bu yöntemde stoklar, fiyatlar ne kadar yükselirse yükselsin hiç bir şekilde maliyet bedeli üzerinde bir fiyatla değerlendirilmemekte, buna karşılık stokların piyasa değeri maliyet bedelinden aşağıya düştüğünde, bu düşüş stok değerlendirilmesinde dikkate alınmaktadır. Diğer bir deyişle bu değerleme yönteminde, fiyat düşüşlerinden doğacak beklenen zararlar satış yapılmadan önce dikkate alınmaktadır. Örneğin, gıda maddeleri üreten bir işletmenin stoklarının radyasyon, çevre koşulları vb. gibi nedenlerden etkilenerek değer yitirdiğini kabul edelim. İşletme bu durumda ortaya çıkan

(12) SAYARI, s.36.

değer azalışını, bu mallarını satmadan önce muhasebeleştirerek, stok değer düşüşü hesabında gösterebilecektir.

Görüldüğü gibi bu yöntemin uygulanması halinde enflasyona karşı bir çözüm getirilememektedir. Çünkü stokların değerlerindeki düşüş dikkate alınarak muhasebeleştirilirken, stokların değerlerindeki artış dikkate alınmamaktadır (13).

C. Piyasa Koşuluna Bağlı Olan Stok Değerleme Yöntemleri

Bu biçimde anılan yöntemler, emsal bedeli ve cari yenileme maliyeti yöntemleridir.

a. Emsal Bedeli Yöntemi

Emsal bedeli, gerçek bedeli belli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak saptanamayan bir malın, değerlendirme gününde satılması durumunda emsaline göre taşıyacağı değerdir. Emsal bedelinin belirlenebilmesi için, "aynı cins ve türdeki mallardan sıra ile değerlemenin yapılacağı ayda veya bir önceki ayda veya bir daha önceki aylarda satış yapılmışsa, emsal bedeli satışların miktar ve tutarına göre yükümlü tarafından çıkarılacak olan "ortalama satış fiyatı" esas alınacaktır". Bu esasın uygulanması için, aylık satış miktarının, emsal bedeli saptanacak her bir malın miktarına göre belirli bir orandan az olmaması gerekmektedir.

(13) SAYARI, s.38.

Görüldüğü gibi emsal bedeli saptanacak malı bu yöntemle değerlemek için aynı cins ve türdeki malların aylar öncesi satışlarına gidilebilmekte ve ayrıca bu mal miktarı için emsal olacak malların satış miktarının belirli bir orandan az olamayacağı koşulu ileri sürülmektedir. Enflasyonist bir ortamda aylar öncesi fiyatlarının bu bedel için ne derece gerçekçi bir temel olacağı tartışmaya değer niteliktedir. Ayrıca getirilen sınırlama esnekliğe olanak bırakmamaktadır (14).

b. Cari Yenileme Maliyeti Yöntemi

Cari maliyetler ve tarihi maliyetler ancak bir aktifin edinilme gününde eşittirler. Sürekli fiyat artışlarının görüldüğü devrelerde, yükselen fiyatları izleyen cari maliyetler kısa sürede tarihi maliyetlerden ayrılırlar. Bu nedenle cari maliyet aynı aktifi veya benzerini elde edebilmek için bugün gereken değişim fiyatını simgelemektedir. Hesap devresi sonu itibariyle söylenecek olursa bilanço gününde yürürlükte olan fiyatlarla yenileme veya yeniden üretme maliyetleridir.

Stokların cari yenileme maliyeti yöntemine göre değerlendirilmesinde, dönem içinde işletmenin elinde bulundurduğu stokların cari maliyetlerindeki artışlar "maliyet

(14) SAYARI, s.50.

tasarrufu" olarak nitelendirilirler ve elde bulundurma kazancı olarak değerlendirilirler. Bu durumda, elde bulundurma nedeniyle işletme lehine oluşan kazançlar sermaye kazançları, işletme edimlerinden doğan kazançlar ise faaliyet kârları olarak ayrılırlar (15). Böylece işletmeler, dönem sonunda faaliyet kârları üzerinden vergi ödeyerek enflasyon nedeni ile fazla vergi ödemedikleri gibi, elde bulundurma kazançlarıyla da stoklarını yenileyebileceklerdir.

Görüldüğü gibi stok değerlendirme yöntemleri içinde fiyat artışlarını dikkate alarak işletmelerin enflasyon nedeniyle fazla vergi ödemelerini sağlayabilecek olan yöntem, cari yenileme maliyeti yöntemidir.

3. BAZI ÜLKELERDE STOKLARIN DEĞERLEMESİYLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Örnek olarak seçilen ülkelerde, stok değerlendirme yöntemi olarak Fifo ile piyasa değeri veya maliyetten düşük olanı yöntemleri uygulankaktadır. Ancak bu ülkelerde stokların fiyat değişmelerinden etkilenmelerine karşı, değerlendirme yöntemlerine bir kısım önlemler konulmuştur.

(15) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Mehmet SAYARI, Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması (Gerçek Satış Kârının Saptanması Açısından Stok Değerlemesiyle İlgili Bir Öneri) s.73.

Danimarka'da stok fiyatlarında meydana gelecek oynamaların etkilerini gidermek amacıyla genellikle stokların maliyet veya piyasa değerinin % 35 i oranında vergiden istisna edilen ihtiyatlar ayrılmaktadır. Ayrıca değerlemede para kıymetinin düşmesinden dolayı indirim yapılması onaylanmaktadır.

Finlandiya'da stokların değerlendirilmesi, makul bir esas uygulanmak ve saptanan değerle satış değeri arasındaki fark matrahın hesaplanmasında dikkate alınmak koşuluyla serbest bırakılmıştır (16).

Hollanda'daki uygulama, işletmelerin varlıklarını sürdürebilmek için gereksinme duydukları aktiflerin özel fiyat gelişmelerini dikkate almaktadır. İşletmelerin 1/6'sı yenileme maliyeti muhasebesinin çeşitli modellerini uygulamaktadır. Enflasyona göre düzeltilmiş hesaplar ise yayınlandıklarında, kesin yıllık hesaplar haline gelmektedir (17).

Fransa'da para değerinde meydana gelen değişimleri giderici hükümler 1948 yılından beri uygulanmaktadır. Bunlar ikiye ayrılmaktadır.

- Bütün sanayi ve ticaret işletmelerinde uygulanacak hükümler,

(16) SAYARI, s.51

(17) AKDOĞAN, s.203.

- Özellikle belli temel ilk maddelerin (uluslararası piyasalardan satın alınan, aynı zamanda ani ve önemli fiyat değişikliklerinin etkisinde bulunan) dönüşüm sanayinde uygulanacak hükümler.

Bu ülkede de Danimarka'da olduğu gibi para kıymetinin düşmesi nedeniyle indirim yapılmaktadır.

Federal Almanya'da normal olarak, stokların değerlendirilmesinde para kıymetindeki değişimleri giderici düzeltmeler yapılamamaktadır. Ancak, stokların yıl sonundaki piyasa fiyatı, yıl başındaki piyasa fiyatını % 10 dan fazla aşarsa, bu oranı aşan kısım vergiye tabi tutulmaz. Bu gibi durumlarda fiyat yükselmelerinden doğan değer artışı üzerinden stoklarla ilgili bir karşılık ayrılabilir. Eğer bu karşılık fiyatlardaki düşme nedeniyle stok değerlerinde oluşan bir azalmayı karşılamak için kullanılmazsa, kullanılmayan bu kısım matraha eklenmektedir (18).

4. ÜLKEMİZDE STOKLARIN DEĞERLEMESİYLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Ülkemizde stokların değerlendirilmesiyle ilgili hükümler V.U.K.nun 274-275 ve 267. maddelerinde düzenlenmiştir.

(18) SAYARI, s.52.

V.U.K. 274.maddesinde, emtianın maliyet bedeliyle değeri olacağı ve maliyet bedeline göre değerlendirme günündeki satış bedelleri % 10 veya daha fazla bir düşüklük gösterdiği takdirde, maliyet bedeli yerine (267.maddenin 2 inci sırasındaki usul hariç olmak üzere) emsal bedeli ile değerlendirileceği belirtilmiştir.

V.U.K. 275.maddesinde de imal edilen malın (tam ve yarı mamul mallar) hangi öğelerden oluştuğu açıklanmıştır. Bu madde hükümlerine göre imal edilen malın maliyet bedeli şu unsurlardan oluşur.

- Mamulün oluşturulmasında harcanan iptidai hammadelerin bedeli,
- Mamüle düşen işçilik,
- Genel imal giderlerinden mamule düşen pay,
- Genel idare giderlerinden mamule düşen pay (bu payın mamulün maliyetine katılması isteğe bağlıdır),
- Ambalajlı olarak piyasaya sunulması zorunlu olan mamullerde ambalaj malzemesi bedeli.

Yükümlüler imal ettikleri mamullerin maliyet bedellerini diledikleri yöntemde saptayabilirler. V.U.K. 274.maddesinde adı geçen emsal bedeli 275.maddede yazılı mamuller için de uygulanabilecektir.

Görüldüğü gibi vergi yasalarımızın değerlendirme ile ilgili hükümleri daha çok vergilendirilebilir gelirin sağlam ve eksiksiz biçimde saptanması amacına yönelmiştir. Bu nedenle stok değerlemede tarihi maliyetler ve bazı özel koşullarda emsal bedeli uygulamaları zorunlu tutulmaktadır. Enflasyon dönemlerinde stokların tarihi maliyetlerle belirlenmesinin ne gibi sakıncalar yarattığını açıklamıştık. Dolayısıyla, işletmeler değerlemede daha gerçekçi olmaya ve yalnız vergi matrahlarının saptanması amaçlı değerlendirme yerine, hesaplara, içinde bulunulan günün koşullarına ait bilgilerin yansıtılabildiği ve işletme sürekliliğini sağlayıp koruyabilen değerlendirme uygulamalarını katmaya doğru itilmektedir (19).

5. ÜLKEMİZDE VE BAZI ÜLKELERDE UYGULANAN STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN, GÖRÜNTÜ KÂRLAR VE VERGİYE TABİ KAZANÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Ülkemizde stokların değerlendirilmesinde tarihi maliyet yöntemleri ve bazı koşullarda fiyatların düşmesine karşı emsal bedeli uygulanmasına izin verilmektedir. Ülkemizde fiyat artışlarına karşı hiçbir önlem alınmamasına karşılık, fiyat düşüşlerine karşılık önlem alınmış olduğu

(19) SAYARI, s.50.

görülmektedir. Oysa ülkemizde önemli fiyat artışları olduğu kabul edilen bir gerçektir. Dolayısıyla bu fiyat artışlarının stoklar üzerinde etkili olduğu bu nedenle de işletmelerin olumsuz yönde etkilenmeleri bilinmektedir. Bunun için ülkemizde stokların değerlendirilmesi ile ilgili düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bunlar, Danimarka ve Fransa'da uygulandığı gibi stokların maliyet veya piyasa değerinin belirli bir yüzdesinin vergiden muaf tutulması şeklinde olabileceği gibi, stokların elde bulundurulmasından ortaya çıkan kazançların faaliyet kârlarından arındırılarak vergilendirilmemesi şeklinde olabilir.

Ülkemizde enflasyonun stoklar üzerindeki etkileri dikkate alınmamasına rağmen enflasyon oranı ülkemizden çok düşük olan bazı ülkelerde, enflasyonun stoklar dolayısıyla işletmeler üzerindeki etkilerini giderici yöntemler uygulandığı görülmektedir. Bu ülkelere Fransa ve Danimarka'da, stokların maliyet veya piyasa değerinin belli bir yüzdesi vergiden muaf tutulmakta, Hollanda'da ise yenileme maliyeti uygulanmaktadır.

II- SABİT AKTİFLERDE AMORTİSMAN UYGULAMALARIYLA,
ENFLASYONUN İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ KAZANÇ-
LARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ

1. AMORTİSMAN UYGULAMASININ ANLAM VE ÖNEMİ

Genel anlamıyla amortisman, işletmede kullanılan sabit aktif elemanların değerlerinde bu kullanma dolayısıyla ve kullanıldıkları süre içinde meydana gelen azalmanın, bir gider unsuru olarak dikkate alınmasını ifade eder.

Modern vergicilik uygulamasında, yatırım indirimi sisteminin yanında, bazen bununla beraber veya bunun yerine yatırımı teşvik, verimliliği artırma amacıyla yararlanılabilecek araçların başında amortismanlar gelmektedir. Amortismanlar aracılığıyla, eskimiş, modası geçmiş iktisadi kıymetlerin yenilenmesi ne derece mümkün olursa, ekonominin gelişmesine ve dinamizmin artmasına o derece yardım edilmiş olur.

Bu nedenle amortismanı, matrahı daraltan bir gider unsuru olarak kabul eden dar mali açıdan değil, vergiciliğin ekonomik fonksiyonları içinde yer alan önemli bir konu olarak değerlendirmek gerekir (20).

2. BAŞLICA AMORTİSMAN AYIRMA YÖNTEMLERİ VE ENFLASYONUN AMORTİSMAN MÜESSESESİNE ETKİLERİ

İşletmelerin sahip oldukları duran varlıklarda amortismanların işlevi "değer kaybı"na karşı önlem ve "üretim

(20) Vergi Reform Komisyonu Raporları, Cilt I, İstanbul, 1969, s.56.

maloluşuna katkı" biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu işlevler, duran varlıklara göre farklılık gösterdiğinden, farklı amortisman ayırma yöntemlerine gereksinme duyulacaktır.

Amortisman ayırma yöntemlerinin çeşitli açılardan sıralanabildiği görülmektedir. Bu yöntemler altı bölüme ayrılarak sıralanabilir (21).

- Çalışma süresi ya da üretim miktarına göre amortisman ayırma yöntemi,
- Değişmez yüzdelerle amortisman ayırma yöntemi,
- Azalan tutarlar üzerinden veya azalan yüzdelerle amortisman ayırma yöntemleri,
- Artan yüzdelerle amortisman ayırma yöntemleri,
- Tükenme etkisinde olan duran varlıklarda tükenme payı ayırımı,
- Amortisman ayırımında yararlanılan öteki yöntemler.

Öteki yöntemler adı altında toplanabilecek yöntemler de şu şekilde sıralanabilir.

- Serbest amortisman yöntemi,
- Dönemler itibarıyla değişen oranlarla amortisman ayırma yöntemi,

(21) Oktay GÜVEMLİ, "Azalan Tutarlar Üzerinden ve Azalan Yüzdelerle Amortisman Ayırma Yöntemleri", VERGİ DUNYASI, S.80 (Nisan, 1988), s.9.

- Başlangıç indirimi yöntemi,
- Değerlendirme farkı yöntemi,
- Sayma ve değerlendirme yöntemi,
- Kullanım dışı bırakma yöntemi,
- Yerine yenisini koyma yöntemi,
- Kümelendirme yöntemi,
- Birleşik oran yöntemi,
- Faizli amortisman ayırma yöntemi,
- Olağanüstü (fevkaledede) amortisman ayırma yöntemi.

Amortisman yöntemlerinin bu kadar çeşitli olmasının nedenleri, şletmelerin sahip oldukları iktisadi kıymetlerin özelliklerinden ve ekonomideki konjonktür dalgalanmalarından kaynaklanmaktadır. Amortisman yöntemlerinden hangisi kullanılırsa kullanılsın, ekonomide enflasyonun yüksek oranlara ulaştığı dönemlerde, amortismanlar gerek mikro açıdan gerekse makro açıdan şlevlerini yerine getiremeyeceklerdir. Çünkü, amortismanına tabi iktisadi kıymetler şletmelerin aktiflerine maliyet bedeli ile kaydedilirler ve bu tutarlar üzerinden ayrılan amortismanların da reel değerleri yıllar itibariyle devamlı olarak küçülürler (22). Bunun sonucunda da

(22) Özer KOÇAK, "Enflasyonun Amortisman Müessesesindeki Tahribatını Kısmen de Olsa Azaltabilmek İçin Hangi Usule Göre Amortisman Ayırmak Gerekir?", VERGİ DÜNYASI, S.84 (Ağustos, 1988), s.39.

işletmelerin kârlarında görüntü bir artış olacağı gibi, hem makro hem de mikro açıdan amaç olan işletmelerin yenilenmesi gereken varlıklarına yenileyebilmeleri mümkün olmayacaktır. Böylece bir yandan işletmeler üretim gücünü sürdüremeyecek, bir yandan da amortismanlar aracılığı ile yatırımların teşviki gerçekleşmeyecektir.

Literatürde yer alan amortisman yöntemleri arasında Dünyada en fazla uygulama alanı bulanlar, sabit varlığın maliyetini yararlı ömrü boyunca muhasebe dönemlerine eşit olarak dağıtan eşit paylı amortisman yöntemi, eşit paylı amortisman yönteminde kullanılan dağıtım oranının belirli bir katını sabit varlığın net defter değerine uygulayan hızlandırılmış amortisman yöntemi, bir diğer hızlandırılmış amortisman yöntemi olan yıl sayıları toplamı yöntemi ve amortisman tutarının varlığın her muhasebe döneminde üretim veya hizmet arzındaki kullanım ölçüsü esas alınarak belirlendiği üretim veya hizmet birimine göre ayrılan amortisman yöntemleridir (23).

Uygulanan bu yöntemler içinde, enflasyonun amortisman müessesesinde yaptığı tahribatı kısmen de olsa giderebilecek olan yöntem, hızlandırılmış amortisman yöntemleridir.

(23) Göksel YÜCEL, "Amortisman Konusunda Türkiye'deki Muhasebe Uygulamalarının Özellikleri", I. U. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTUSU DERGİSİ, S.38 (Kasım, 1984), s.41.

Bu yöntemde işletmeler satın almış oldukları iktisadi kıymetleri, aktifleştirdikleri seneden başlamak üzere çok kısa bir süre içinde amorti etmektedirler. Böylece işletmeler, yüksek amortisman oranı nedeni ile kârlarını düşürerek, vergi tasarrufunda bulunmakta ve ortaklara daha az kâr dağıtmaktadırlar. Bu durumun sonucunda da işletmelerin likidite durumu kuvvetlenmekte ve işletme elde bulundurduğu bu fonu yeni yatırımlara tahsis ederek verimliliği artırabilmektedir. İşletmeler hızlandırılmış amortisman yöntemi uygulamaları halinde, yenileme ihtiyacı duydukları varlıklarını yenileyebilecekler ve bunun sonucunda da amortismanların gerek makro gerekse mikro açıdan işlevlerini yerine getirmeleri sağlanmış olacaktır.

Hızlandırılmış amortisman yöntemi uygulayan işletmelerde, iktisadi kıymetlerin çok kısa sürelerde amortismanı tamamlanmış olması sonucu, gelecek yıllarda amortisman ayrılmaması nedeniyle işletmenin kârlılığı artacak ve işletmelerin ödeyeceği vergiler de yükselecektir. Ancak ayrılmış olan amortisman fonları yeni yatırımlara tahsis edilirse, yani işletmeye yeni iktisadi kıymetler dahil edilirse, bu iktisadi kıymetler için de yüksek oranlı amortisman ayrılabilir ve eski iktisadi kıymetler tamamen amorti olmasına rağmen, yeni iktisadi kıymetler nedeni ile amortisman ayrılmaya devam edilecektir. Böylece işletmeler ilerleyen yıllarda da kârlarını düşürerek vergi tasarrufu sağlayabi-

lecekleri gibi, yeni yatırımları için de bir fon kaynağına sahip olacaklardır (24).

Ayrıca, enflasyonun amortisman müessesesindeki etkilerini giderme amacına yönelik olan, yenileme fonu ve yeniden değerlendirme müesseseleri ileride ayrıca ele alınarak incelenecektir.

3. BAZI ÜLKELERDE AMORTİSMAN UYGULAMALARI

İngiltere'de normal ve azalan bakiyeler usulüyle amortisman uygulaması yapılmaktadır. Makina ve tesislere 1986 yılına kadar % 100 e ulaşan oranda ilk indirim hakkı tanınmaktaydı. Bu indirim uçak, gemi, küçük işyerlerinde % 100 oranında uygulanmıştır. 1986 yılından sonra tesislerde ilk indirim uygulaması sona ermiştir. 1986 yılından sonra bilimsel araştırmalar ve termal tesisler ile ilgili harcamalar % 100 oranında ilk indirime tabi tutulabilirler (25).

Ayrıca İngiltere'de indirim miktarları 5/4 ile çarpılarak yani fiili indirim miktarının 1/4 ü kadar fazladan amortisman ayrılır. İngiltere'de kazanç yetersizliği dolayısıyla bir yıl yapılamayan amortisman indirimleri gelecek yıllarda yapılabilir (26).

(24) Vural AKARÇAY, "Otofinansman Aracı Olarak Amortisman ve Vergi Mevzuatımız", İSTANBUL İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ DERGİSİ, S.1 (İstanbul, 1974), s.92.

(25) Ziyaettin BİLDİRİCİ "Türkiye'de ve Avrupa Topluluğuna Üye Ülkelerde Amortisman Uygulaması", Kütahya İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 10.Yıl Dergisi (Yayınlanacak)

(26) Oktay GÜVEMLİ, "Türk Vergi Hukuku'nda Amortisman İle İlgili Gerekseme Duyulabilecek Değişiklikler", VERGİ DÜNYASI, s.83 (Temmuz, 1988), s.48.

Belçika'da genellikle düz amortisman yöntemi uygulanmaktadır. Ancak indirim oranları sabit olmayıp konjoktüre göre değişmektedir. Yeni yatırım konusu olan ve kullanma süreleri kısa bulunan makine ve teçizat hakkında, yılda % 33 e kadar yükselen amortisman oranları uygulanabilir.

Hollanda'da mükelleflerin isteğine bağlı olarak düz veya azalan oranlı amortisman yöntemleri uygulanmaktadır. İktisadi kıymetler aktifleştireildikleri tarihten değil sipariş edildikleri tarihten itibaren amortismanına tabi tutulur (27).

Amerika Birleşik Devletlerinde muhasebe uygulamasındaki her türlü amortisman yöntemleri, mali bakımdan da uygulanabilmektedir. Mükelleflerin çoğu düz amortisman yöntemi uygulamaktadırlar (28).

Amortisman oranlarının duran varlık türleri için ayrı ayrı saptanmasındaki güçlüğü önlemek ve gelişen teknolojiye uygun olarak duran varlık türlerindeki artış karşısında yeni oranlar saptanması zorunluğunu ortadan kaldırmak üzere 1980 yılı sonrasında "kümelenendirme yöntemi" uygulanmasına başlanmıştır. "Hızlandırılmış maloluşu geri ödeme yöntemi" olarak adlandırılan bu yöntemin uygulanmasında, duran varlıklar 3, 5, 10 ve 15 yıl ortalama ömürlerine göre kümele-

(27) Vergi Reform Komisyonu Raporları, C.I, s.62.

(28) Vergi Reform Komisyonu Raporları, C.I, s.64.

re ayrılmakta ve her küme için farklı azalan oranlarda amortisman uygulaması yapılmaktadır. Saptanan oranlar, yüksek seviyede oranın uygulandığı azalan tutarlar yönteminin değişmez yüzdelere dönüştürülmesinde indirimi en yüksek düzeye çıkararak değerler olarak hesaplanmaktadır (29).

4. ÜLKEMİZDE AMORTİSMAN UYGULAMALARI

Ülkemizde amortisman uygulamasının temelini 1949 yılında yürürlüğe giren 5432 sayılı Vergi Usul Kanunu oluşturmaktadır. 5432 sayılı Vergi Usul Kanunu zamanın koşullarına göre çağdaş ve ileri görüşlü bir yasa olup 1950 Vergi Reformu'nun önemli yasalarından biridir. Bu yasa amortisman ile ilgili herhangi bir konuyu açıkta bırakmamış olması nedeniyle amortisman konusunda da çağdaş bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, 1961 yılında yürürlüğe giren 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 5432 sayılı kanunda amortisman ile ilgili hükümleri hemen hemen olduğu gibi almıştır. Bu nedenle denebilir ki, bugün amortisman ile ilgili yasal düzenlemelerin esasları, 5432 sayılı yasa ile belirlenmiştir.

V.U.K.nun 313.maddesinde hangi iktisadi kıymetlerin amortismanına bağlı olduğu belirtilmiş, 314.maddede boş arazi ve arsaların hangi şartlarla amortismanına tabi oldukları açıklanmıştır.

(29) GÜVEMLİ, "Türk Vergi Hukukunda Amortisman ile İlgili Gereksinim Duyulabilecek Değişiklikler", s.49.

Normal amortisman ve azalan bakiyeler usulünün yanında Vergi Usul Kanununda madenlerde amortisman ve fevkalade amortisman usulüne de yer verilmektedir.

İşletmelerde uygulanacak olan amortismanların süresi, kıymetin aktifleştirildiği yıl başlayacak ve sürenin yıl olarak hesaplanması için (1) rakamı mükellefçe uygulanacak normal amortisman nispetine bölünecektir. Her yılın amortismanı ancak o yıla ait değerlemede dikkate alınabilecektir. Amortismanın herhangi bir yıl uygulanmamasından veya ilk uygulanan orandan düşük bir hadle yapılmasından dolayı amortisman süresi uzatılamayacaktır (V.U.K.mad.320).

Bir iktisadi kıymet üzerinden normal usule göre amortisman ayrılmaya başlanmışsa bu usulden dönülemeyecektir. Ancak azalan bakiyeler usulüne göre amortisman ayrılmaya başlandıktan sonra normal amortisman usulüne geçilebilecektir (31).

5. ÜLKEMİZDE VE BAZI ÜLKELERDEKİ AMORTİSMAN UYGULAMALARININ GÖRÜNTÜ KÂRLAR VE VERGİYE TABİ KAZANÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

İngiltere, Belçika, Hollanda ve A.B.D.de, enflasyon oranları çok düşük düzeylerde seyretmesine karşın, bu ülke-

(31) Ülkemizde amortisman uygulamaları V.U.K.313-330.maddelerinde düzenlenmiş bulunmaktadır.

lerdeki değişik amortisman uygulamalarıyla, makro açıdan yatırımların teşvik edildiği, mikro açıdan ise amortismanların işlevlerini yerine getirebildiği söylenebilir.

Ülkemizde de enflasyonun amortisman müessesesindeki tahribatını önleyici hükümler getirildiği görülmektedir. Bunlar, azalan tutarlar (azalan bakiyeler) üzerinden amortisman ayırımı yönteminin uygulanmasına izin verilmiş olması, (azalan bakiyeler usulü bir teşvik tedbiri olarak 1963 yılında 205 sayılı kanunla vergi sistemimize girmiştir) 1983 yılından sonra aktifleştirilen sabit kıymetlere yüksek amortisman oranları uygulanmasına izin verilmiş olmasıdır. Ayrıca bunlarla birlikte ileride ayrıntılı olarak açıklayacağımız, yenileme fonu ve yeniden değerleme müessesesine işlerlik kazandırılmasıyla da, enflasyonun amortisman müessesesindeki tahribatını önleyici hükümlerin ülkemizde uygulanmakta olduğu söylenebilir.

Ancak, ülkemizde bütün bu hükümlerin uygulanmasına karşın, işletmelerin amortismanlarını gerçek değerleriyle ayırıp ayırmadıklarının belirlenmesinde, uygulanan bu hükümlerin başarıya ulaşıp ulaşamaması ve bütün işletmelerde uygulanıp uygulanmaması önem taşımaktadır. Şayet getirilen hükümler bütün işletmelerde uygulanmış ve başarıya ulaşmışlarsa işletmelerde amortismanların yeterince ayrılmasından dolayı görüntü kârların oluşmadığı ve işletmelerin bu nedenle fazla vergi ödemediği söylenebilecektir.

Nitekim, azalan bakiyeler üzerinden amortisman usulünü bilanço esasına göre defter tutan bütün mükellefler uygulayabilecektir. Yenileme fonu ve yeniden değerlendirme uygulamasının durumunu ise ilgili kısımlarda açıklayacağız.

III- BAZI İKTİSADİ KIYMETLERİN ELDEN ÇIKARTILMASINDAN DOĞAN KÂRLARIN REZERV OLARAK AYRILMASININ VERGİYE TABİ KAZANÇ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bilindiği gibi işletmelerin sahip oldukları varlıklar, o günkü gerçek değeri ne olursa olsun, bazı istisnalar dışında, işletmeye malolduğu değer ile bilançoya alınmaktadır. Enflasyon dönemlerinde paranın satın alma gücünün düşmesi karşısında bu varlıklardan bazılarının değerleri arttığı halde, bilançoda maliyet bedeli ile kayıtlı bulunan bu varlıklar, fiilen tasfiye edilmedikçe bu varlığın değerinde meydana gelen artışı muhasebeleştirmek söz konusu olamaz. Zira fiilen tasfiye edilmedikçe, bir iktisadi kıymetin değerinde meydana gelen gerçek artışı saptamak olanağı yoktur.

Paranın değerinin sürekli düşmesi sonucu, önceden belli bir para birimi ödemek suretiyle satın alınan, bilançoya dahil iktisadi kıymetin şimdiki değeri, kendisini temin için ödenen para miktarından daha yüksek olmaktadır (32).

(32) RÜŞTÜ ERİMEZ, "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Bilançoların Yeniden Değerlenmesi", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.190 (Aralık, 1981), s.14.

Dolayısıyla işletmelerin bu varlıklarını elden çıkarmaları halinde yüksek bir görüntü kâr oluşabilecektir. Çünkü satış geliri, enflasyon nedeniyle, düşük kalmış bulunan maliyet değerinin çok üstünde olacaktır (33).

Bu görüntü kârların işletmelerin vergi matrahına eklenmesi ve işletmelerin bu kârları dağıtılacak kazancın içine almaları halinde, satılan varlıkların yenilenmesi mümkün olmayacak ve işletmenin sermayesi, vergileme ve kâr dağıtımını yoluyla eritilmiş olacaktır.

Bu durumun önlenmesi amacıyla, vergi kanunları aracılığıyla bazı hükümlerin getirildiği ve uygulandığı görülmektedir. Bunlar, "yenileme fonu ayrılması" ve "bazı iktisadi kıymetlerin elden çıkartılması halinde uygulanan istisnalar" dır.

1. YENİLEME FONU AYRILMASI

Anlam olarak yenileme fonu işletmelerin sahip olduğu varlıkların geleneksel muhasebe ilkelerine göre değerlendirilmesi halinde, bu varlıkların ikameleri gerçekleştirilemediğinden bu varlıkların ikame maliyetleri bulunarak, orijinal maliyet fiyatı ile ikame değeri arasındaki farka eşit bir yedek ayrılmasını ifade etmektedir. Ayrılan bu yedekler belirli bir fona alınarak, belirli bir süre içinde yeni varlıkla-

(33) AKDOĞAN, s.9.

rın alımında kullanılması gerekmektedir. İşletmenin varlıklarını yenilemesi amacıyla oluşturulan ve işletmenin kârı üzerinden ayrılan bu fonların vergilendirilmemesi gerekmektedir.

Yenileme fonları ayrılmasında asıl amaç işletmenin üretim gücünü sürdürebilecek bir yapıya sahip olmasının sağlanmasıdır.

Bu anlamıyla yenileme fonu uygulamasına 1939 yılından beri Fransa'da devam edilmektedir. Fransa'da, sabit kıymetlerin ve stokların yenilenmesi için ayrılan yenileme fonları vergiden muaf tutulmakta ve beş yıl içinde kullanılması gerekmektedir (34).

Ülkemizde de tam anlamıyla olmasa da kısmen yenileme fonu uygulamasının mevcut olduğu görülmektedir. V.U.K.numunun 328.maddesinin ikinci bendine göre, işletmeler amortisman tabii tutulan kıymetlerini elden çıkartmaları halinde, değerlerinde meydana gelen artışları kâra intikal ettirmeyerek, belli bir zaman içerisinde kıymetin yenilenmesi için finansman aracı olarak kullanma hakkına da sahiptirler.

Bu madde hükümlerine göre, bilanço esasına göre defter tutan mükellefler, (35) satılan iktisadi kıymetin bir

(34) Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız, UMAN, Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, s.118-130.

(35) Danıştay Dördüncü Dairesinin 19.1.1982 gün ve 1982/100 sayılı kararına göre, işletme hesabı esasına göre defter tutanlar ile serbest meslek kazanç sahipleri yenileme fonu ayıramazlar.

zorunluluk olması veya işletmeyi yönetenlerin bu konuda karar alıp girişimde bulunmaları halinde, amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin satışından doğan kârı yenileme fonuna aktarabileceklerdir.

Yenileme fonuna aktarılan bu kârlar üç yıl süre içinde kullanılmalıdır. Bu süre içinde yeni iktisadi kıymet alınmasında kullanılmayan kârlar üçüncü yılda vergilendirilir. Yenileme fonu oluşturulmak sureti ile iktisap edilen iktisadi kıymetin amortismanı yenileme fonundan indirilir. Fondaki miktar bittikten sonra, kalan değer üzerinden genel kurallar içerisinde amortisman ayrılmasına devam edilmesi gerekmektedir (36).

Fransa'daki uygulama, işletmelerin dönem sonundaki kârlarından bir kısmı işletmelerin varlıklarını yenilemeleri için bir fona ayrılarak bu fonun vergilendirilmemesi şeklindedir. Buna karşılık ülkemizde sadece amortismanına bağlı sabit kıymetlerin satışından elde edilen kârın yenileme fonuna ayrılması şeklinde bir uygulama söz konusudur. Ayrıca ülkemizde yenileme fonu oluşturularak satın alınan iktisadi kıymetin amortismanı yenileme fonundan indirilecektir. Dolayısıyla ülkemizdeki uygulama, işletmelerde sadece vergi erteleme şeklinde bir işlev üstlenmektedir. Zira sabit kıymetin satışından elde edilen kâr o yıl vergiye tabi matraha

(36) Zeki ULAŞ, "Amortismanına Tabi Malların Elden Çıkartılması", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM, S.27 (Mart, 1987), s.23-25.

girmeyerek matrahı küçültürken, diğer bir sabit kıymet alımında ayrılacak amortisman giderini azaltarak matrahı büyütecektir. Dolayısıyla ülkemizdeki yenileme fonu uygulamasının mükelleflere sağlayacağı net avantaj, değeri düşmüş bir para birimi ile vergi ödenmesi sonucu, vergi yükündeki reel hafiflemeden ibarettir. Oysa Fransa örneğinde işletmelerin kârından yenileme fonuna ayrılan tutar hiç bir şekilde vergiye tabi tutulmamaktadır.

2. BAZI İKTİSADİ KIYMETLERİN SATIŞINDAN DOĞAN KÂRLARIN VERGİLENDİRİLMEMESİ

Enflasyon dönemlerinde, işletmelerin sahip oldukları varlıkların maliyet değeri ile gerçek değeri arasındaki farkın fiyat yükselmelerinden kaynaklandığını kabul eder ve bu görüntü kârın vergilendirilmesini önleyen diğer bir uygulama da, bu varlıkların satışından elde edilen kârların vergi matrahına ilave edilmemesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde, K.V.K. geçici 10.maddesi ile kısmen uygulanmakta olan bu durum, tam mükellefiyete tabi kurumların iştirak hisselerinin ve gayrimenkullerinin 1987, 1988, 1989 yıllarında satışından doğan kazançlarının tamamının madde metninde belirtilen şartlar altında vergilendirilmemesi şeklinde uygulanmaktadır.

K.V.K.'nun geçici 10 uncu maddesi ile getirilen istisnanın amacı, kurumların bilançolarının aktiflerinde tuttukları gayrimenkul veya iştirak hisselerinin satışını teşvik suretiyle kurumları içinde buldukları nakit darlığından kurtarmaktır.

Ayrıca işletmelerin bilançolarının aktifine kayıtlı olupta atıl ya da verimi düşük olan gayrimenkul ve iştirak hisselerinin elden çıkarılması için imkan yaratılmıştır. Bilanço değerleri düşük olan bu kıymetler, artan enflasyon karşısında aşırı değerlendirildiğinden bu iktisadi kıymetlerin satışı halinde enflasyon nedeniyle görüntü kârlar oluşmaktadır. Enflasyon sonucu ortaya çıkan görüntü kârlardan alınacak vergiler ise işletmeleri olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle işletmeler için atıl ya da verimi düşük olan bu kıymetlerin elden çıkarılarak nakde dönüştürülmesinin maliyeti yüksek olması nedeniyle dönüşüm sağlanamamaktadır (37).

Dolayısıyla bu madde hükmüyle, sadece Kurumlar Vergisi mükellefleri ve belirtilen kıymetler için bu sakıncalar giderilmiş olmaktadır. K.V.K. 'nun geçici 10.maddesi ile getirilen uygulamanın asıl amacı, Kurumların atıl ya da verimi düşük gayrimenkul ve iştirak hisselerini elden çıkartarak yeni yatırıma yönelmelerini sağlamaktır. Bunun sağlanabilmesi

(37) Yılmaz BUDAK, "K.V.K.'nun Geçici 10 uncu Maddesine Göre Elden Çıkarılan İştirak Hisselerinin ve Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazanç İstisnası", VERGİ DÜNYASI, S.88 (Aralık, 1988), s.47.

için bu işletmelerin belirtilen kıymetleri elden çıkarmaları halinde elde ettikleri gelirin vergilendirilmemesi sonucunda da, enflasyon nedeniyle ortaya çıkan görüntü kârların vergilendirilmesi önlenmiş olmaktadır.

Bu istisnanın sadece Kurumlar vergisi mükelleflerine tanınmış olması ve sadece gayrimenkul ve iştirak hisselerinin kapsama alınmış olması nedeniyle sağlayacağı fayda sınırlıdır.

IV- PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLEMESİ
YOLUYLA, ENFLASYONUN İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ
KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ

1. PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN ANLAM VE ÖNEMİ

Bu gruba giren değerler nominal değerleri ile işlem gördüklerinden, fiyat değişmelerinin olduğu dönemlerde nominal değerlerini korumalarına karşın satın alma güçleri fiyat değişmeleri ile ters orantılı olarak değişir (38).

Paranın bizzat kendi değeri sabit olmadığından ve genellikle düşme gösterdiğinden, satınalma gücü bakımından değişik para birimleri ile ifade edilen devre başı parasal öz sermaye ile devre sonu parasal öz sermaye arasındaki farkı gerçek kâr zannederek, bundan ortaklara kâr payı, devlete

(38) AKDOĞAN, s.17.

vergi, işçilere prim ödenmesi işletmeyi fonksiyonlarını ifade edemez bir hale getirebilir (39).

2. GENEL OLARAK PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENMESİ YÖNTEMLERİ VE ENFLASYON KARŞISINDAKİ DURUMLARI

Parasal varlık ve yükümlülükler genellikle nominal değerleri ile değerlendirilmektedir. Bunun yanında enflasyonun parasal varlık ve yükümlülükler üzerindeki etkilerini kabul eden ve bu etkileri giderme amacına yönelik olan değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesine çalışılmaktadır.

Parasal varlık ve yükümlülüklerin nominal değerleri ile değerlendirilmeleri halinde enflasyondan ne yönde etkilendiklerini daha önce açıklamıştık. Parasal varlık ve yükümlülüklerin enflasyon etkilerinden korunmasına yönelik olarak geliştirilen yöntemlerin her birini açıklamaktan ziyade, bu yöntemin temelini açıklamak yararlı olacaktır.

Bu yöntemde, işletmelerin parasal varlıkları dönem başı ve dönem sonu verilerine göre ortası alınarak, enflasyon oranını temsil edecek bir indekse çarpılmakta ve bulunan meblağ kâr zarar hesabına değer düşüklüğü olarak işlenmektedir. Aynı işlem işletmenin borçlarına da uygulanarak bulunan

(39) Remzi ÖRTEN, Fiyat Artışlarının İşletmelere Olumsuz Etkisini Önleyici Bir Araç Olarak Genel Yeniden Değerlemenin Önemi ve Muhasebeleştirilme Tekniği, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:73, Ankara, 1974, s.7.

meblağ kâr zarar hesabına değer artışı olarak işlenmektedir (40).

Böylece işletmelerin parasal varlık ve yükümlülükleri üzerindeki enflasyonun etkileri sonuç hesaplarına aktarılmış olmaktadır.

3. BAZI ÜLKELERDE PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENMESİ İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

İngiltere'de 1974 yılında kurulan enflasyon muhasebesi ile ilgili komite parasal varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi konusunu da incelemiştir. Komisyon parasal varlık ve yükümlülükler için bir enflasyon düzeltici uygulamasını önermiş ve parasal varlıklardaki enflasyonun ortaya çıkardığı kaybın değer düşüklüğü olarak, yükümlülüklerdeki kazancın değer artışı olarak sonuç hesaplarına intikalini önermiştir (41).

Hollanda'da Philips işletmesi tarafından kullanılan bu yöntemde,

net parasal varlıklarda ortaya çıkan kayıplar kâr-zarar hesabına kaydedilmektedir. Ancak, net parasal yükümlülüklerde ortaya çıkan kazançlar, herhangi bir işleme tabi tutulma-

(40) AKDOĞAN, s.158.

(41) Adnan NAS, "Kurum Vergilemesinde Yöntemler ve Sorunlar" Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, I.U. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Yayını, No:3127-497 /67, İstanbul, 1982, s.158.

maktadır. Net parasal varlıklarda ortaya çıkan kayıpların hesaplanmasında, genel fiyat indeksleri kullanılmaktadır. Böylece hesaplanan kayıplar kâr-zarar hesabının borcuna, yedekler hesabının alacağını kaydedilmektedir (42).

Bu işlemle, işletmenin faaliyetlerini ve kârını aynı düzeyde koruması amaçlanmaktadır. Philips yöntemi, net parasal yükümlülüklerden sağlanan kazançları gözönüne almadığından eleştirilmektedir.

4. ÜLKEMİZDE PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENMESİYLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Ülkemizde parasal varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesiyle ilgili hükümler V.U.K.nun 280-285. maddelerinde düzenlenmiştir.

V.U.K.'nun 280. maddesinde, yabancı paraların borsa rayici ile değerlendirileceği, borsa rayicinin takarrüründe muvazaa olduğu anlaşılırsa bu rayiç bedeli yerine alış bedeli esas alınacağı belirtilmiştir.

281. maddede, alacakların mukayyet değeri ile değerlendirileceği ve vadesi gelmemiş olan senede bağlı alacağın değerlendirilme gününün kıymetine icra olunabileceği belirtilmiştir.

(42) Çiğdem SOLAŞ, Para Değerindeki Değişmelerin Muhasebeye Yansıtılması, İstanbul, 1974, s.109-117.

Diğer bir ifade ile alacak senetleri reeskonta tabi tutularak bunların değerleri değerlendirme günündeki kıymetine indirgenebilecektir. Reeskont işlemi için senette yazılı faiz oranı geçerli olacak şayet faiz oranı belirtilmemişse merkez bankasının iskonto haddi uygulanacaktır.

283. maddede, peşin ödenmiş giderlerle, tahsil edilmiş bulunan hasılatın mukayyet değeri ile değerlendirileceği belirtilmiştir.

284. maddede, kasa mevcutlarının itibari değerleriyle değerlendirileceği ifade edilmiştir.

285. maddede de, borçların mukayyet değeri ile değerlendirileceği, alacak senetlerinin değerlendirme gününün kıymetine icra edilmesi halinde, borç senetlerinin de aynı şekilde işleme tabi tutulması gerektiği belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi vergi kanunlarımızda parasal varlık ve yükümlülüklerin nominal değerleriyle değerlendirilmesi esas alınmıştır. Ancak işletmelerin ödeyeceği vergiyi etkilemesi açısından uygulanmasına izin verilmiş olan reeskont işlemi önem taşımaktadır.

Alacak ve borç senetlerinin reeskonta tabi tutulmasından maksat bunların değerlerini değerlendirme günündeki kıymetlerine indirgemektir. Çünkü değerlendirme gününde senedin nominal değeri, değerlendirme günü ile senedin vade tarihi arasındaki süreye tekabül eden faizi de içermektedir. Reeskont

işlemi ile işte bu faiz miktarı tespit edilmektedir. Tespit edilen bu miktar, işletmelerin vergiye tabi kazançlarının hesaplanmasında dikkate alındığından, işletmelerin vergi matrahları böylece bir çeşit gelecek dönemlerini ilgilendiren gelir ve giderlerinden arındırılmaktadır.

Reeskont işlemi ayrıca, peşin alış verişi yapan işletmelerle vadeli alış verişi yapan işletmeler arasında, vergileme açısından oluşan farkı da gidermektedir. Şöyle ki, Reeskont işlemi yapılmazsa ticari faaliyetlerini vadeli olarak yürüten işletmelerin vergi matrahları ile ticari faaliyetlerini peşin olarak yürüten işletmelerin vergi matrahları sırf satış şekli nedeni ile farklı olacaktır. Çünkü vadeli alış verişi yapanların tahakkuk kayıtları, vade farklarını da içermektedir. Reeskont işlemi ile bu vade farkları vergi matrahından düşüldüğünden sonuçta peşin alış verişi yapanlarla vadeli alış verişi yapanlar arasında vergileme açısından oluşan fark ortadan kalkmaktadır (43).

Ayrıca gelecek döneme ait olan gelirin bu dönemde kıymetli para birimiyle vergilendirilmesinin önlenmesi nedeniyle işletmeye gerçek bir kazanç sağlamaktadır.

(43) Hızır TARAKÇI, "Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Alacak ve Borç Senetlerinin Reeskont Uygulaması", VERGİ DÜNYASI, S.78 (Şubat, 1988), s.39.

5. BAZI ÜLKELERDE VE ÜLKEMİZDE PARASAL VARLIK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ İLE İLGİLİ UYGULAMALARIN GÖRÜNTÜ KÂRLAR VE VERGİYE TABİ KAZANCIN BELİRLENMESİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bazı ülkelerde, (İngiltere, Hollanda) enflasyonun parasal varlık ve yükümlülükler üzerine etkileri kabul edilerek, bu etkilerin giderilmesi amacıyla yönelik çalışmalar yapılırken, ülkemizde böyle bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Üstelik diğer ülkelerdeki enflasyon oranlarının, ülkemizdeki enflasyon oranlarından çok düşük olduğu dikkate alınırrsa bu durumun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Ülkemizde, parasal varlık ve yükümlülüklerle ilgili olarak enflasyon etkilerini giderici bir çalışma olmamakla beraber, uygulanan reeskont işlemleri sayesinde, alacakları borçlarından fazla olan işletmeler gelecek dönemlerine ait olan gelirlerinin vergisini ödemeyerek, vergi yüklerini azaltabilmektedirler.

V- SABİT AKTİFLERİN YENİDEN DEĞERLENMESİ YOLUYLA, ENFLASYONUN İŞLETMELERİN VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN GİDERİLMESİ

1. YENİDEN DEĞERLEME KAVRAMI

Yeniden değerlendirme kavramı, para-kredi, işletme, muhasebe ve vergicilik alanlarında değişik anlamlarda kullanılmaktadır.

Para-kredi alanında yeniden değerlendirme, değerini yitirmiş olan bir ülke parasına eski değerini iade için yapılan bir işlemdir. Bu alanda yeniden değerlendirme, devalüasyon işleminin tersidir. Para-kredi alanında yeniden değerlendirme işlemi ülkeleri büyük mali sıkıntı ve bunalımlara sürükleyeceği için uygulamada pek itibar görmemekte ve hükümetler daha çok bunun tersi bir işleme yani devalüasyona başvurarak sorunları çözmeye çalışmaktadırlar (44).

İşletme, muhasebe ve vergicilikte ise yeniden değerlemeyi biri geniş anlamıyla, diğeri de dar anlamıyla yorumlayan iki görüş bulunmaktadır.

Geniş anlamıyla yeniden değerlendirme, "para değerindeki önemli düşüşler nedeniyle işletme bilançolarını cari para birimiyle düzenlemek amacına yönelik muhasebe içi ve muhasebe dışı işlemlerin bütünü" olarak tanımlanmaktadır (45).

(44) Selahattin TUNCER, "Yeniden Değerleme", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.205 (Mart, 1983), s.15.

(45) Nuri UMAN, Yeniden Değerleme, Teori-Uygulama (2791 Sayılı Yasanın Yorumu), İstanbul, 1983, s.23.

Dar anlamıyla yeniden değerlendirme ise, "işletme bilançolarında yer alan amortismanına tabi iktisadi kıymetlerin değerinin ve bunların amortismanlarının, enflasyon oranında cari değerlere erİştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (46).

Yeniden değerlendirme geniş anlamıyla ele alındığı, yalnızca sabit kıymetlerin düzeltilmesiyle yetinilmediğı ve sık sık yinelandığı ölçüde enflasyon muhasebesine yaklaşmaktadır. Biz çalışmamızda Türk vergi sistemindeki yaklaşıma uygun olarak yeniden değerlemeyi dar anlamıyla ele alacağız.

Nitekim, Türk Vergi Sistemine girmiş bulunan yeniden değerlendirme için kanun koyucu herhangi bir tanımlama yapmaktan özellikle çekinmiş ancak V.U.K.'nun mükerrer 298.maddesi bu müessesenin belli başlı öğelerini vermiş bulunmaktadır. Bunlardan esinlenerek şöyle karma bir tanımlama yapmak mümkündür. "Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin bilançolarına dahil amortismanına tabi iktisadi kıymetleri ve bu kıymetler üzerinden ayrılmış olup bilançolarının pasifinde gösterilmiş bulunan amortismanları, her yıl Maliye ve Gümrük Bakanlığınca belirlenecek oranlarla çarparak işletmelerin mali yapılarını kuvvetlendirici işleme yeniden değerlendirme denir."

(46) Hayrettin ZAMAN, "Vergi Usul Kanununda Son Değişiklikler ve Yeniden Değerleme Esasları", VERGİ SORUNLARI, S.1 (1985), s.66.

Görüldüğü gibi mevzuatımızca da yeniden değerlendirme dar anlamıyla benimsenmiştir.

2. YENİDEN DEĞERLEMENİN AMACI VE ÇEŞİTLERİ

Bilindiği gibi işletmelerin sahip olduğu iktisadi kıymetler, bilançolarında maliyet değerleri ile gösterilmektedir. Bu durumun ortaya çıkardığı sakıncaları birinci bölümde açıklamıştık. Bunlar, işletmelerin mali durumunun gerçek olarak bilinmemesi, iktisadi kıymetlerin amortisman giderlerinin maliyet değerleri üzerinden ayrılması sonucunda, işletmelerin hem anılan iktisadi kıymetlerinin yenilenmesi için gerekli fonların oluşmasının engellenmesi hem de düşük amortisman ayrılmasının sonucu olarak gerçek kazançları üzerinden değil enflasyondan doğan görüntü kazançları üzerinden vergilendirilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bu sakıncaların giderilmesi ise ancak, işletmelerin aktife kayıtlı iktisadi kıymetlerinin değerlerinin gerçek değerlerine yükseltilmesi yani yeniden değerlendirilmesi sonucunda olacaktır (47).

Yeniden değerlendirme yapılması ile, bilançoya dahil iktisadi kıymetlerin muhasebe ve rayiç değerleri arasındaki

(47) Burhan CEYHAN, "Enflasyonun İşletme Bilançolarına Etkileri ve Yeniden Değerleme", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, Yıl, 53 (Mayıs-Haziran, 1980), s.3.

enflasyondan doğan fark giderilmekte, amortismanların sağlıklı değerler üzerinden ayrılması sağlanarak işletmenin dönem kârı fazladan ayrılan amortismanlar kadar düşük tespit edilmektedir. Sonuç olarak, işletmelerde amortisman giderlerinin eksik ayrılmasından dolayı ortaya çıkan görüntü kâr vergilendirilmemekte, işletmelerin enflasyon nedeniyle fon kaybetmeleri önlenmektedir.

Yeniden değerlemenin amacının, değişik bir ifade ile, işletmelerde gizli ihtiyat olarak korunan değer artışlarını görünür hale getirerek bilançoya aksettirmek ve amortisman konusu yapmak olduğu da söylenebilir.

Bunun yanında, uzun ve yüksek oranlı enflasyonlarla mali yapıları sarsıntı geçiren ve anlamsız bilanço kalemleriyle sınırlanan işletmeler bu uygulama ile yeniden daha fazla kredi alabilme imkanına kavuşmaktadırlar. Ayrıca, düşük değerle sigorta edilip, hasar meydana geldiğinde "eksik sigorta" ile karşı karşıya gelen işletmeler yeni düzenleme ile iktisadi kıymetlerini gerçekçi bedellerle sigorta ettirme olanağına sahip olmaktadır (48).

Yeniden değerlendirme ile ulaşılmak istenen amaçların çesitli olması nedeniyle uygulamada birbirinden oldukça farklı yeniden değerlemeler ortaya çıkmaktadır. Bunların çesitli açılardan sınıflandırılması mümkündür.

(48) Uluer ARAL, "Yeniden Değerleme", İKTİSAT ve MALİYE, S.12 (Mart, 1983), s.493.

A. Kapsamına Göre Yeniden Değerleme Türleri

Kapsamına göre yeniden değerlendirme genel ve kısmi yeniden değerlendirme ayırımına tabi tutulmaktadır. Bilançonun bütün aktif ve pasif kalemlerinin yeniden değerlemeye tabi tutulması genel yeniden değerlendirme, bazı kalemlerinin yeniden değerlendirilip diğerlerinin olduğu gibi bırakıldığı yeniden değerlendirme, kısmi yeniden değerlendirmedir.

B. Yapılışındaki Zorlama Unsuruna Göre, Yeniden Değerleme Türleri

Yapılışındaki zorlama unsuruna göre,
Zorunlu yeniden değerlendirme,
İsteğe bağlı yeniden değerlendirme,

Özel ya da Firma içi yeniden değerlendirme olarak sınıflandırılabilir. Kanun koyucu bütün işletmeler veya belirli nitelikteki işletmeler için yeniden değerlemeyi zorunlu kılabilir. Ayrıca, kanunen yeniden değerlendirme uygulamasına izin verilmediği durumda, işletmeler gerçek durumlarını öğrenmek için yeniden değerlendirme yapabilirler.

C. Vergilendirilmesine Göre Yeniden Değerleme Türleri

Vergilendirilmesine göre,

Tümüyle vergilendirilen yeniden değerlendirme,

Kısmen vergilendirilen yeniden değerlendirme,

Vergiden muaf yeniden değerlendirme olarak sınıflandırılabilir. Yeniden değerlemeden doğan değer artışları vergi dışı bırakılabileceği gibi, kısmen veya tümüyle vergilendirilebilir. Yeniden değerlemenin amaç ve felsefesine en uygun düşen yöntem, vergiden muaf yeniden değerlendirme yöntemidir (49).

3. YENİDEN DEĞERLEME YÖNTEMLERİ

Yeniden değerlendirme yöntemleri, "ikame değeri yöntemi" ve "Katsayılar yöntemi" olmak üzere iki kısım içinde ele alınabilir.

A. İkame Değeri Yöntemi

Bu yöntemde ana ilke, yeniden değerlemede kıymetlerden her birinin "ikame değeri" ile "hali hazır değeri" nin eksperler vasıtasıyla takdir edilmesi ve iktisadi kıymetlerin değerlerinin buna göre düzeltilmesidir.

B. Katsayılar Yöntemi

Bu yöntem, bilançoya dahil iktisadi kıymetlerin paranın satınalma gücünde meydana gelen düşüşü temsil eden katsayılarla çarpılması suretiyle yeniden değerlendirilir.

(49) UMAN, Yeniden Değerleme, s.28.

İkame değeri yöntemine göre daha masrafsız, kolay ve objektif niteliğe sahiptir. Yeniden değerlemeye tabi kıymetlere ait amortismanların değerlendirilmesi konusunda iki farklı uygulama biçimi olanaklıdır.

a. İdari Yöntem

Bu yöntemin esasını, sabit kıymetlerin iktisap edildikleri, bunlar üzerinden ayrılan amortismanların ise ayrıldıkları yılların katsayıları ile çarpılarak değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Yeni ve eski net değerler arasındaki fark da pasifte açılan düzenleyici bir hesaba kaydedilmektedir.

Bu yöntem de, amortismanlarında aynen sabit kıymetler gibi işletmede yer aldıkları yıldan itibaren fiyat hareketlerinden etkilendiği kabul edilmektedir.

b. Net Değer Yöntemi

Bu yöntemde, sabit kıymetler ve birikmiş amortismanlar iktisadi kıymetin aktife girdiği yılın katsayısı uygulanarak değerlendirilir. Yeni aktif değerden birikmiş amortismanların yeni değeri düşülerek yeni net değer bulunur. Yeni ve eski net değerler arasındaki fark değerlendirme fonunu oluşturur (50).

(50) A.Aykon DOĞAN, "Yeniden Değerleme Müessesesinin Genel Açıklaması", I.U. İŞLETME FAKULTESİ MUHASEBE ENSTITUSU DERGİSİ, (Yeniden Değerleme Özel Sayısı), S.32 (Mayıs, 1983-II), s.18.

4. BAZI ÜLKELERDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMALARI

A.B.D.'de işletmelerin enflasyon nedeniyle mali tablolarını ve faaliyet sonuçlarını gerçekçi olarak rapor edememelerini önlemek amacıyla yeniden değerlendirme yöntemi yıllar önce ortaya atılmıştır.

A.B.D.'de 1979 tarihinden sonra başlamak üzere yeniden değerlemeye tabi işletmelerin özellikleri şöyle açıklanmıştır.

- İşletmelerin yeniden değerlemeye tabi olması için envanter ve brüt sabit aktifleri toplamı 125.000.000 dolar-
dan fazla olması gerekir.

- İşletmenin net toplam aktifleri (toplam aktiflerin birikmiş amortismanlar düşüldükten sonraki miktarı) bir milyar dolar veya daha fazla olmalıdır.

Bu koşullara sahip işletmeler fiyat seviye düzeltme işlemlerini şu kalemler için yapılması gerekir.

- Envanterler,
- Gayrimenkul, fabrika, tesis ve makineler,
- Satın malların maliyeti,
- Amortismanlar,
- Satınalma gücü kazancı veya zararı ve net parasal kalemler,

- Faaliyet kârları faaliyet raporlarında beyan edilerek tarihi maliyet esasına dayanan kârlarla mutabıklık sağlanır.

İşletmelerin tüm değerlenen miktarlarının indeksleri tüketici fiyat indekslerinden elde edilecektir (51).

Görüldüğü gibi A.B.D. genel yeniden değerlendirme yöntemi veya diğer bir ifade ile enflasyon muhasebesi uygulanmaktadır.

Almanya'da 1923 yılında para sisteminin tümüyle çökmesi üzerine, işletmelerin bilançolarını altın para esasına göre düzenlemelerine izin verilmiştir. Dünyadaki bu ilk yeniden değerlendirme uygulaması geneldi, başka bir deyimle, işletmedeki varlıkların bir kısmı değil aktif ve pasif kalemlerin tümü yeniden değerlendiriliyordu. Değerlemenin üst sınırını, varlıkların değerlendirildiği tarihteki "cari değer" belirliyor ve bu sınırın altındaki bütün değerler mali idarece kabul ediliyordu.

Almanya'da fiyat istikrarı sağlandıktan sonra, tümüyle geleneksel muhasebe uygulamasına dönmüştür. 1948 de ikinci kez şiddetli bir enflasyon yaşanınca, bilançodaki varlıkların cari değerleriyle gösterilmesi kabul edil-

(51) Eugene SAULS-Cengiz EROL, "Yeniden Değerleme, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'deki Uygulamanın Analizi", I.U. İŞLETME FAKULTESİ, MUHASEBE ENSTİTUSU DERGİSİ, S.37 (Ağustos, 1984), s.47.

miş ve izleyen dönemlerde tekrar geleneksel muhasebe sisteme dönülmüştür (52).

Yeniden değerlendirme uygulamaları çeşitli tarihlerde sürekli olarak, sadece sabit kıymetlerin ve birikmiş amortismanlarının yeniden değerlendirilmesi şeklinde, Arjantin, Şili, Fransa, Japonya ve Uruguay'da uygulanmıştır (53).

5. ÜLKEMİZDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI

Türkiye'de yeniden değerlendirme ilk defa 1963 yılında 205 sayılı kanunla V.U.K.'na eklenen geçici 11.maddeyle vergi reform komisyonunun önerilerine göre düzenlenmiştir (54). Bu ilk düzenlemeyle Maliye ve Gümrük Bakanlığının belirleyeceği emsal esasına göre, bilanço usulünde defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri sabit kıymetlerini yenileyebileceklerdi. Ancak işletmeler yeniden değerlemeden doğan farkın vergilendirilmesi halinde sabit kıymetlerinin yeniden değerlendirilmiş değeri üzerinden amortisman ayırabileceklerdi (55). Yeniden değerlemeye

(52) Nuri UMAN, Enflasyon Muhasebesi Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi, Teori-Uygulama, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Yayınları, No:78-52/03, İstanbul, 1979, s.100.

(53) UMAN, Enflasyon Muhasebesi, s.122-126.

(54) Kenan BULUTOĞLU, Türk Vergi Sistemi, İstanbul, 1971, s.361

(55) Mükerrerem HIÇ, "Revalüasyon Kavramı ve Revalüasyonun Vergi Adaleti Üzerindeki Akisleri", M.E.K., Altıncı Seri, 1960, İstanbul, 1962, s.197.

ilişkin bu hüküm Maliye ve Gümrük Bakanlığının emsal tespit etmemesi nedeniyle uzun süre uygulama dışı kalmıştır.

1983 yılında 2791 sayılı kanunla yeniden değerlemeye ilişkin madde değiştirilmiş ve bir defaya mahsus olmak üzere önceki dönemlerde işletmelerin bilançolarına giren sabit kıymetlerin belirlenen katsayılarla çarpılarak yeniden değerlemesine imkan sağlanmıştır. Bu uygulama bir defaya mahsus olup, sürekli değildi. Ayrıca yeniden değerlendirme yapan gelir vergisi mükelleflerine sabit kıymetlerinin yeni değerleri üzerinden amortisman ayırmaları hakkı tanınmazken, kurumlar vergisi mükellefleri sabit değerlerinin yeni değerlerine göre amortisman ayıracaklardır (56).

Yeniden değerlemeye devamlılık kazandıran değişiklik 4.12.1984 tarihli 3094 sayılı kanunla getirilmiştir. Halen uygulanan bu sistemle bilanço esasına göre defter tutan işletmeler sabit kıymetlerini ve birikmiş amortismanlarını yeniden değerleyebilmektedirler. Yeniden değerlendirme İktisadi Devlet Teşekkülleri için zorunluluk arzederken diğer işletmelerin isteğine bakılmıştır. 3094 sayılı kanunla yeniden değerlendirme uygulamasına süreklilik kazandırılırken, sabit kıymetler Maliye ve Gümrük Bakanlığının

(56) İhsan ERTÜRK-Hasan GÜZEL, Özel Uzlaşma Yoluyla Vergi Aftı-Yeniden Değerleme Uygulama Esasları, Ankara, 1983, s.135-137.

ilan edeceği yeniden değerlendirme oranında değerlendirilecektir. Maliye ve Gümrük Bakanlığı ilgili yılın yeniden değerlendirme oranını o yılın ekim ayından bir önceki yılın ekim ayına göre Devlet İstatistik Enstitüsünün Toptan Eşya Fiyatları Genel İndeksinde meydana gelen ortalama fiyat artışından % 10 eksik olarak her yıl Aralık ayının 15.gününe kadar Resmi Gazetede ilan eder. T.E.F.G.İ. oranı % 10 ve daha aşağı olursa o yıl yeniden değerlendirme yapılmayacaktır. Hesap dönemi içinde aktife giren amortisman tabii sabit kıymetler için, aktife girdiği dönem yeniden değerlendirme yapılmamaktadır (57).

3094 sayılı kanunla getirilmiş olan diğer bir değişiklik ise, Kurumlar Vergisi Mükelleflerine yeniden değerlemenin yapıldığı yılda sabit kıymetlerinin yeni değeri üzerinden amortisman ayırabilmelerine izin verilmesidir. 2791 sayılı kanunla 1983 yılında yapılan yeniden değerlemede o yıl sabit kıymetlerin eski değerleri üzerinden amortisman ayrılmış ve 1983 yılında sadece Kurumlar Vergisi mükellefleri sabit kıymetlerinin yeni değerleri üzerinden amortisman ayırmışlardı.

Bu kanun hükümlerine göre de, yeniden değerlemeden doğan değer artışı, Kurumlar Vergisi mükelleflerince ser-

(57) Ziyaettin BİLDİRİCİ, Ticari İşletmelerin Hukuki Yapısı Üzerinde Vergilerin Etkileri, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları No:177, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:41, Eskişehir 1986, s.155.

maye ilave edilmesi halinde vergilendirilmeyecektir. Ancak, Gelir Vergisi mükellefleri bu değer artışını pasifte bir fon hesabında tutmaları gerekmektedir (58).

Yeniden değerlemeyle ilgili olarak, 25.3.1987 tarih ve 3332 sayılı kanunla yapılan bir değişiklikle de, söz konusu madde geçici olma özelliğini yitirdiğinden mükerrer 298.madde olarak V.U.K. monte edilmiş ve bir hesap dönemi sonu itibariyle yapılacak yeniden değerlemede esas alınacak yeniden değerlendirme oranının, yeniden değerlendirme yapılacak yılın Ekim ayında, bir önceki yılın aynı dönemine göre D.İ.E.nin Toptan Eşya fiyatları Genel İndeksinde meydana gelen ortalama fiyat artış oranı olacağı belirtilmiştir (59).

6. ÜLKEMİZDE VE BAZI ÜLKELERDE UYGULANAN YENİDEN DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN, İŞLETMELERİN ENFLASYON NEDENİYLE ORTAYA ÇIKAN GÖRÜNTÜ KÂRLARI VE VERGİYE TABİ KAZANÇLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ülkemizde uygulanmakta olan yeniden değerlendirme yöntemi sadece sabit kıymetleri ve birikmiş amortismanlarını kapsayan kısmi bir yeniden değerlemedir. Dolayısıyla sadece

(58) Ö.Faik YILMAZ, "Devamlı Olarak Uygulanabilecek Yeniden Değerleme Müessesesi", VERGİ DÜNYASI, S.42 (Şubat, 1985), s.78.

(59) Selahattin PAKLAR, "İktisadi Kıymetlerin Her Yıl Yeniden Değerlemesine İlişkin Uygulama", VERGİ DÜNYASI, S.73 (EYLÜL, 1987),s.22.

sabit kıymetlerin amortisman giderlerinden ileri gelen görüntü kârların önlenmesi amacına yöneliktir. Oysa A.B.D. deki uygulamada, işletmelerin bütün değerleri yeniden değerlendirilme kapsamına alınmaktadır. Dolayısıyla bu ülkede tüm işletme değerlerinden kaynaklanan görüntü kârların vergilendirilmesi önlenmektedir. Fransa, Japonya, Uruguay ve ülkemizdeki yeniden değerlendirme uygulamaları ise hazinenin uğrayacağı vergi kaybını da göz önünde bulundurarak sadece sabit kıymetlerden kaynaklanan görüntü kârların vergilendirilmesi önlenmektedir.

Yeniden değerlendirme kapsamına alınan işletmeler bakımından da bir sınırlama getirildiği görülmektedir. Örneğin A.B.D. de sabit aktifleri 125.000.000 dolar olan ve net toplam aktifleri bir milyar dolar veya daha fazla olan işletmeler yeniden değerlemeye tabi tutulmuştur.

Ülkemizde de işletmelerin yeniden değerlendirme yapabilmeleri için bilanço esasına göre defter tutmaları gerekmektedir. Ayrıca Gelir Vergisi mükellefi olan işletmeler, sabit aktiflerinin yeni değerleri üzerinden değil, yeniden değerlemeden önceki değeri üzerinden amortisman ayıracaklardır. Böylece bu işletmeler yeniden değerlemeden vergi kazancı elde edemeyeceklerdir.

Görüldüğü gibi ülkemizde bir yandan vergi kaybının azaltılması, bir yandan da enflasyonun şirketleşmiş ve daha çok sabit kıymete sahip olan işletmeleri daha fazla et-

kıyasete kabul edilerek bu gibi sınırlamalara gidilmiştir.

Oysa enflasyon bütün işletmeleri etkisi altına almakta ve işletmenin bütün değerlerinden ileri gelmektedir. Dolayısıyla enflasyonun çok önemli boyutlara ulaştığı ülkemizde bu alanda yapılacak yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bunlar, enflasyonun sadece büyük işletmeleri etkilemediği ve işletmelerde enflasyondan kaynaklanan görüntü kârların sadece sabit kıymetlerden kaynaklanmadığı kabul edilerek yapılacak düzenlemelerdir. Örneğin Gelir Vergisi mükelleflerinin de mali avantaj sağlamasına izin verilmesi ve yeniden değerlendirilecek kıymetler içine stoklar ve işletme malzemesinin de dahil edilmesi bu alanda yapılabilecek düzenlemelerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞLETMELERDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI

I- ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini, birinci bölümde açıklamıştık. Bu bölümde açıklandığı gibi, enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri üç boyutta ortaya çıkmakta ve öncelikle işletmelerin mali durumlarının gerçek olarak belirlenememesine yol açmakta, gerçek olmayan mali duruma göre faaliyetlerin sürdürülmesinde hatalı davranışlarda bulunulabilmekte ve faaliyet sonuçlarının değerlendirilmesinde yanlış sonuçlara ulaşılabilmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerinin vergileme aracılığıyla ne şekilde giderilebileceği üzerinde durduk. Bu bölümde ülkemizde ve bazı ülkelerde işletmelerin enflasyondan doğan görüntü kârlarının vergi dışı bırakılması amacına yönelik uygulamaları açıklama-

ya çalıştık. İkinci bölümde de açıklandığı gibi ülkemizde stokların değerlendirilmesinden kaynaklanan görüntü kârlarının vergilendirilmesini önleyici hiç bir hüküm yer almazken incelediğimiz bazı ülkelerde bu konuyla ilgili çözümler getirilmektedir.

Ülkemizde amortisman uygulamalarının diğer ülkelere göre enflasyon etkilerini gidermede daha iyi bir yapıya sahip olduğunu vurgulamıştık. Bunun yanında ülkemizde işletmelerin enflasyon nedeniyle vergi ödemelerini önleyici nitelikte olan yenileme fonu ayrılması ve bazı iktisadi kıymetlerin satışından doğan kârların vergi dışı bırakılması mümkündür. Ülkemizde işletmelerin enflasyon nedeniyle vergi ödemelerini önleyici nitelikteki uygulamalardan biri de yeniden değerlendirme uygulamasıdır.

Çalışmamın bu bölümünde iki işletme ele alınarak, bu işletmelerde yeniden değerlendirme uygulamalarının enflasyonun bu işletmeler üzerindeki etkilerini ne derece giderebildiği araştırılmıştır.

II- YENİDEN DEĞERLEMENİN İŞLETMELERDE UYGULAMASI

1. UYGULAMAYA KONU OLAN İŞLETMELERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Örnek olarak seçilen işletmelerden biri kamu sektörü, diğeri de özel sektör işletmesidir. Bilindiği gibi kamu sektöründe yeniden değerlendirme uygulaması zorunlu olmasına karşın,

özel sektörde isteğe bağlıdır. Çalışmamıza konu özel sektör işletmesi de yeniden değerlendirilme uygulamasından yararlanmıştıdır.

Kamu sektörüne ait olan işletme 1894 yılında Eskişehir ilinde kurulmuştur. İşletmenin ana faaliyet konusu lokomotif, vagon üretimi olup, 1982 yılı itibariyle 1.200.000 ₺ sermayeye (tamamı ödenmiş) sahiptir. İşletmenin hukuki yapısı 30.4.1986 tarihinden itibaren değiştirilerek, bağlı ortaklık durumuna getirilmiştir.

İşletme 1982 ve daha sonraki yılların tümünde yeniden değerlendirilme uygulamıştır. Bu işletmede yeniden değerlendirilmeden doğan değer artışı izleyen yılda sermayeye ilave edilmiştir. İşletmenin 1982-1987 yıllarına ait bilanço ve gelir tabloları temin edilerek Tablo 1 ve 2 de sunulmuştur.

İşletme 1982 yılında 1.928.000.000 ₺.lık sabit kıymette sahip ve buna karşılık pasifte de 582.000.000 ₺.lık birikmiş amortismanı bulunmaktadır. İşletmenin bu yılda sahip olduğu sabit kıymetlerinin toplam varlıklarına oranı % 18,4 dür. Yani işletmenin sahip olduğu varlıkların yaklaşık olarak beşte biri sabit kıymetlerden oluşmaktadır.

İşletmenin izleyen yıllarla ilgili sabit kıymet giriş ve çıkışları da Tablo 3 de sunulmuştur. İşletmenin sabit kıymet giriş ve çıkışlarını gösteren tablodan görüldüğü gibi işletme sabit kıymetlerini devamlı artırırken, sadece 1986 yılında sabit kıymet çıkışı yapılmıştır. İşletme sabit

TABLO 1

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YILLARI BİLANÇOLARI

MİLYON TL.

HESAPLARI	31.12.1982	31.12.1983	31.12.1984	31.12.1985	30.4.1986	31.12.1986	31.12.1987
DÖNEN VARLIKLAR							
Kasa ve Bankalar	34	85	22	62	62	261	364
Alacaklar	711	1.275	1.541	1.550	1.791	3.197	2.828
Verilen Avanslar	1.008	721	37	62	27	337	220
Stoklar	6.828	9.428	8.637	17.141	18.813	18.327	30.464
Diğer Dönen Varlıklar	-	-	-	664	110	7	1.095
DURAN VARLIKLAR							
Alacaklar	6	8	13	43	37	50	92
Maddi Duran Varlıklar	6.344	6.634	10.462	13.579	14.501	17.691	25.054
Diğer Duran Varlıklar	-	-	-	82	38	91	106
Verilen Avanslar	-	-	-	-	-	4	18
TİF HESAPLAR TOPLAMI	14.931	18.151	20.712	33.283	35.379	39.965	60.241
ZİM HESAPLAR	113	200	276	343	281	317	385
HESAPLARI							
SA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR							
Borçlar	8.004	4.982	1.758	4.132	6.683	7.442	17.415
Alınan Avanslar	169	79	28	9	13	39	1.359
Vergi, resim, harç ve kesintiler	150	228	515	549	494	297	477
Gider tahakkukları	82	105	136	200	155	350	666
Diğer Yabancı Kaynaklar	-	-	-	-	-	-	-
BANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	8.405	5.394	2.437	4.890	7.345	8.128	19.917
KAYNAKLAR							
Ödenmiş Sermaye	1.200	10.600	12.964	16.006	16.006	23.621	28.337
Birikmiş Amortismanlar	1.916	2.101	3.022	4.467	4.644	5.593	7.915
Yeniden Değerleme Değer Artış Fonu	3.335	-	1.838	7.615	7.615	1.954	3.320
Yedekler	1	1	14	85	111	121	121
Özel Karşılıklar	13	20	39	64	75	94	129
Kârlar	21	77	398	156	-	47	-
Zararlar (-)	40	42	-	-	407	407	502
KAYNAKLAR TOPLAMI	6.526	12.757	18.275	28.393	30.034	31.837	40.324
TİF HESAPLAR TOPLAMI	14.931	18.151	20.712	33.283	35.379	39.965	60.241
ZİM HESAPLAR	113	200	276	343	281	317	385

TABLO 2

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YILLARI
GELİR TABLOLARI

MİLYON TL.

	31.12.1982	31.12.1983	31.12.1984	31.12.1985	30.4.1986	31.12.1986	31.12.1987
Yırsafi Satış Hasılatı	4.086	8.094	20.715	21.506	1.787	20.080	25.109
) Hasılattan İndirimler (atış, iskonto, iade ve derleri)	-	-	-	-	-	-	-
Yırsafi Satış Hasılatı	4.086	8.094	20.715	21.506	1.787	20.080	25.109
) Mal ve Hizmet Satış- rı Maliyeti	(3.508)	(7.389)	(19.350)	(20.078)	(1.683)	(19.153)	(23.751)
Yırsafi Satış Kârı	578	705	1.365	1.428	104	927	1.358
) Faaliyet Giderleri	(537)	(521)	(708)	(1.064)	(460)	(664)	(1.513)
Net Faaliyet Kârı	41	184	657	364	(356)	263	(155)
) Faaliyet Dışı Gelir Kârlar	34	41	88	83	17	65	215
) Faaliyet Dışı Giderler Zararlar	(54)	(87)	(44)	(85)	(68)	(281)	(202)
Önceki Yıla Karşı Net Kâr (veya Zarar)	21	138	701	362	(407)	47	(142)
) Vergiler, Kanuni Yüküm- lük Payları ve İkrariyeler	-	(61)	(303)	(206)	-	-	-
Net Kâr (veya Zarar)	21	77	398	156	(407)	47	(142)

Parantez İçine Alınmış Olan Değerler Eksi Değerleri İfade Etmektedir.

TABLO 3

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YILLARINA AİT SABİT KIYMET
GİRİŞLERİ VE ÇIKIŞLARI

Sabit Kıymet Girişleri

Sabit Kıymetin Cinsi	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Arazi	-	-	-	-	-	-
Yer Üstü Düzenleri	10.585.600	71.600.000	106.133.574	12.687.932	143.363.528	134.847.308
Binalar	53.000.000	148.550.000	343.138.725	10.143.248	447.583.672	143.916.874
Sinyal Telefon,Telg.Tes.	-	-	-	3.043.000	3.000.000	10.324.073
Makine ve Cihazlar	49.585.000	42.415.000	119.500.000	70.944.462	86.648.606	984.687.120
Elektrik Tes.	17.461.000	13.450.000	841.220	-	6.674.879	-
Nakil Vasıtaları	3.250.000	-	47.910.385	940.000	-	84.030.611
Döşeme ve Demirbaşlar	6.850.000	13.985.000	21.144.581	26.114.136	41.971.895	204.778.427
Toplam Sabit Kıymet Girişi	140.731.600	290.000.000	638.668.485	123.872.778	729.242.580	1.562.584.413

Sabit Kıymet Çıkışları

Nakil Vasıtaları

41.781.808

Toplam Sabit Kıymet

Çıkışları

41.781.808

kıymetlerini değişik oranlarda ve normal amortisman usulüne tabi tutmaktadır.

İşletmeden verilerini talep ettiğimizde, isminin açıklanmaması koşuluyla verilerini vermiştir. Bu nedenle çalışmamızda bu işletme "A" Anonim Şirketi olarak isimlendirilecektir.

Özel sektöre ait olan işletme 1962 yılında Eskişehir ilinde kurulmuştur. İşletmenin ana faaliyet konusu yem üretimidir. İşletme 1982 yılı itibariyle 24.000.000 ₺. sermayeye (tamamı ödenmiş) sahiptir. İşletmenin hukuki statüsü anonim şirkettir.

İşletme 1984 yılı dışındaki yıllarda yeniden değerlendirme uygulamıştır. Bu işletmede yeniden değerlemeden doğan değer artışı pasifte bir fon hesabında tutulmaktadır. İşletmenin 1982-1987 yıllarına ait bilanço ve gelir tabloları temin edilerek Tablo 4 ve 5 de sunulmuştur. İşletmenin 1982 yılında yapmış olduğu yeniden değerlendirme işlemi 1983 yılı kayıtlarında gösterilmiştir.

İşletme 1982 yılında 80.394.940 ₺.lık sabit kıymete sahip ve buna karşılık pasifte de 13.836.768 ₺.lık birikmiş amortismanı bulunmaktadır. İşletmenin bu yılda sahip olduğu sabit kıymetlerinin toplam varlıklarına oranı % 29 dur. Diğer bir ifade ile sahip olduğu varlıkların yaklaşık olarak üçte biri sabit kıymetlerden oluşmaktadır.

TABLO 4

"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YILLARI BİLANÇOLARI

AKTİF HESAPLARI	31.12.1982	31.12.1983	31.12.1984	31.12.1985	31.12.1986	31.12.1987
KASA HESABI	1.621.446	1.247.970	1.952.551	80.817.359	122.964.988	186.941.551
BANKALAR HESABI	34.864.550	14.087.979	33.495.169	20.049.168	90.965.611	239.305.363
STOKLAR HESABI	98.780.323	86.321.036	115.145.301	236.061.612	235.051.723	689.513.160
İŞTİRAKLER	1.080.000	680.000	680.000	260.000	260.000	260.000
SENETLER HESABI	14.996.656	75.425.688	73.871.828	81.633.318	35.466.005	78.389.685
BORÇLULAR HESABI	34.784.912	20.976.938	30.006.741	43.407.321	81.318.937	161.602.163
ALACAKLILAR HESABI	-	3.212.211	3.990.024	5.487.356	6.735.338	32.087.491
GEÇİCİ VE ARACI HESAPLAR	9.516.118	6.235.637	12.737.304	19.403.727	31.881.635	62.072.695
MADDİ DURAN VARLIKLAR	80.394.940	252.340.398	251.449.858	336.997.161	416.986.190	556.889.809
ÖZ KAYNAKLAR HESABI (Ödenmemiş Sermaye)	-	-	-	637.962	440.687	90.250
GENEL GİDERLER HESABI	-	-	790.756.214	-	-	-
NAZİM HESAPLARI	-	5.275.000	-	19.960.000	39.990.000	260.582.000
PASİF HESAPLARI TOPLAMI	<u>276.038.945</u>	<u>465.802.857</u>	<u>1.314.084.982</u>	<u>844.714.988</u>	<u>1.062.061.117</u>	<u>2.267.744.169</u>
<u>PASİF HESAPLARI</u>						
BANKALAR HESABI	21.066.597	74.679.755	81.019.534	56.605.064	43.535.912	260.582.001
SENETLER HESABI	-	36.000.000	35.500.000	32.000.000	-	-
BORÇLULAR HESABI	-	6.269.298	9.125.229	265.443	1.271.253	1.626.136
ALACAKLILAR HESABI	117.652.044	46.437.516	108.890.445	55.310.349	72.917.999	536.222.634
GEÇİCİ VE ARACI HESAPLAR	42.777.797	24.692.782	14.991.871	11.742.276	10.749.132	20.222.414
ÖZKAYNAKLAR	71.904.158	253.047.591	257.016.480	494.259.466	643.558.812	898.015.096
Sermaye	24.000.000	120.000.000	120.000.000	240.000.000	240.000.000	240.000.000
İhtiyatlar	34.067.390	41.466.937	46.338.174	65.820.319	128.835.587	248.965.158
Birikmiş Amortismanlar	13.836.768	77.728.022	76.825.674	114.611.478	152.664.753	210.316.196
Yeniden Değerleme Fonu	-	13.852.632	13.852.632	73.827.641	122.058.472	198.733.742
MALİYET UNSURLARI KARŞILIĞI	-	-	797.090.324	-	-	-
KÂR ZARAR HESABI (Dönem Kârı)	22.638.350	19.400.919	10.451.101	174.572.387	290.028.006	551.075.886
NAZİM HESAPLARI	-	5.275.000	-	19.960.000	-	-
PASİF HESAPLARI TOPLAMI	<u>276.038.945</u>	<u>465.802.857</u>	<u>1.314.084.982</u>	<u>844.714.988</u>	<u>1.062.061.117</u>	<u>2.267.744.169</u>

TABLO 5

"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982-1987 YILLARI GELİR TABLOLARI

<u>GİDER HESAPLARI</u>	1982	1983	1984	1985	1986	1987
VERİLEN FAİZ VE KOMİSYONLAR	20.782.584	13.282.462	46.855.126	21.834.918	7.513.032	4.017.845
SATIŞ ZARARLARI	2.368.431	2.805.691	36.595.263	19.882.089	10.125.388	25.435.511
MUHTELİF ZARARLAR	1.326.248	1.863.360	3.317.193	947.288	997.519	1.631.808
KABUL EDİLMİYEN GİDERLER	491.122	179.007	1.138.953	3.441.604	86.314	38.048
DÖNEM KARI	22.638.350	19.400.919	53.857.985	174.572.387	290.028.006	551.075.886
GİDER HESAPLARI TOPLAMI	<u>47.606.736</u>	<u>37.531.440</u>	<u>141.764.521</u>	<u>220.678.297</u>	<u>308.750.781</u>	<u>582.199.099</u>
<u>GELİR HESAPLARI</u>						
ALINAN FAİZ VE KOMİSYONLAR	7.940.181	7.282.953	18.621.808	19.370.012	23.220.204	25.904.213
SATIŞ KÂRLARI	37.369.696	29.928.263	118.458.300	197.132.064	275.234.286	519.850.235
MUHTELİF KÂRLAR	2.296.858	320.223	4.684.412	4.176.220	10.296.290	36.444.651
GELİR HESAPLARI TOPLAMI	<u>47.606.736</u>	<u>37.531.440</u>	<u>141.764.521</u>	<u>220.678.297</u>	<u>308.750.781</u>	<u>582.199.099</u>

İşletme sadece 1983 yılında ve binalarına 42.493.784 T.lık ilavede bulunmuş bunun dışında herhangi bir kıymet giriş ve çıkışı yoktur. İşletme sabit kıymetlerini değişik oranlarda ve normal amortisman usulüne tabi tutmaktadır.

İşletmeden verilerini talep ettiğimizde isminin açıklanmaması koşuluyla verilerini vermiştir. Bu nedenle çalışmamızda bu işletme "B" Anonim Şirketi olarak isimlendirilecektir.

2. "A" ANONİM ŞİRKETİNDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI

"A" Anonim Şirketinin 1982 yılında yapmış olduğu yeniden değerlendirme işlemi Tablo 6 da, 1984-85-86 ve 87 yıllarında yapılan yeniden değerlendirme işlemleri de Tablo 7-8-9-10 da verilmiştir.

"A" Anonim Şirketi ilgili yıllarda yapmış olduğu yeniden değerlendirme işlemi sonucunda, 1982 yılında 1.928.000.000 T. olan sabit kıymetlerinin değerini 25.054.318.844 T.ya yükseltmiştir. Aynı yıllar içinde işletmeye 3.485.099.856 T.lık sabit kıymet girişi ve 41.781.808 T.lık da sabit kıymet çıkışı olduğu gözönüne alınırsa, işletmede hiç yeniden değerlendirme uygulanmadığı kabul edildiğinde 1987 yılındaki sabit kıymetlerinin değeri 5.371.318.048 T. olacaktı. Dolayısıyla işletme yeniden değerlendirme uygulaması sonucunda sabit kıymetlerine 19.683.000.796 T.lık ilavede bulunmuştur.

TABLO 6

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

<u>Sabit Kıymetin Cinsi</u>	<u>Sabit Kıymetin Amort. Oranı %</u>	<u>Sabit Kıymetin Kayıtlı Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Birikmiş Amort.</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Birikmiş Amort.larının Yeni Değeri</u>
Arazi	-	137.480	-	137.480	-
Yerüstü düzen- leri	6	62.770.500	37.500.000	430.594.099	135.919.880
Binalar	5	587.123.840	239.035.141	3.243.060.191	836.236.930
Sinyal Tel.Telg.Tes.	6	1.007.250	348.909	3.066.639	1.221.181
Makine ve Cihazlar	8	1.145.397.500	216.982.500	2.233.562.838	781.137.866
Elektrik Tesisleri	3	74.421.430	9.126.572	175.743.489	31.943.404
Nakil Vasıtaları	15	25.800.000	9.924.244	77.400.000	35.728.153
Demirbaş ve Döşeme	15	31.342.070	15.082.635	181.305.108	94.584.913
TOPLAM		<u>1.928.000.000</u>	<u>528.000.000</u>	<u>6.344.870.376</u>	<u>1.916.772.327</u>

TABLO 7

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1984 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

Sabit Kıymetin Cinsi	Sabit Kıymetin Amort. Oranı %	Sabit Kıymetin Maliyet Değeri	Sabit Kıymetin Maliyet Değ.Üz.Ayr.Amort.	Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri	Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değ.Üz.Ayr.Amort.
Arazi	-	137.480	-	137.480	-
Binalar	5	1.078.812.565	53.940.628	5.008.772.488	53.940.628
Yerüstü düzenleri	6	240.504.074	14.430.244	741.031.594	14.430.244
Sin.Tel.Tes.	6	1.007.250	60.435	4.216.628	252.998
Makine Cih.	8	1.307.312.500	104.585.000	3.387.816.262	271.025.301
Elk.Tes.	3	88.712.650	2.661.379	242.485.687	7.274.570
Nakil Vas.	15	73.710.385	11.056.557	158.068.898	23.710.334
Demirbaşlar	15	66.471.581	9.970.737	281.274.675	42.191.201
TOPLAM		2.856.668.485	196.704.980	9.823.803.712	412.825.276

TABLO 8

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1985 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

<u>Sabit Kıymetin Cinsi</u>	<u>Sabit Kıymetin Amort. Oranı %</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değ.Üz.Ayr.Amort.</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeni Değeri Üz.Ayr.Amort.</u>
Arazi	-	137.480	-	137.480	-
Yerüstü düzenleri	6	253.192.006	15.191.520	1.019.749.896	15.191.520
Binalar	5	1.088.955.813	54.447.790	6.817.064.425	54.447.790
Sin.Tel.Tes.	6	4.050.250	243.015	8.773.398	526.403
Makineler	8	1.378.256.962	110.260.557	4.669.866.792	373.589.343
Elk.Tes.	3	88.712.650	2.661.379	329.534.813	9.886.044
Nakil Vas.	15	74.650.385	11.197.557	209.719.245	31.457.886
Demirbaş	15	92.585.717	13.887.857	400.471.901	60.070.785
TOPLAM		2.980.541.263	207.889.675	13.455.317.950	545.169.771

TABLO 9

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1986 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

<u>Sabit Kıymetin Cinsi</u>	<u>Sabit Kıymetin Amort. Oranı %</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değ.Üz.Ayr.Amort.</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeni Değ.Üz.Ayr.Amort.</u>
Arazi	-	137.480	-	137.480.	-
Binalar	5	1.536.539.485	76.826.974	8.748.235.268	76.826.974
Yerüstü düz.	6	396.555.534	23.793.232	1.380.292.694	23.793.332
Sin.Tel.Tes.	6	7.050.250	423.015	13.677.226	820.633
Makineler	8	1.464.905.568	117.192.445	5.729.004.129	458.320.330
Elk.Tes.	3	95.387.529	2.861.625	406.537.066	12.196.111
Nakil.Ves.	15	32.868.577	4.930.286	202.795.017	30.419.252
Demirbaşlar	15	134.557.612	20.183.641	523.560.211	78.534.031
TOPLAM		3.668.002.035	246.211.318	17.004.238.611	680.910.663

TABLO 10

"A" ANONİM ŞİRKETİNİN 1987 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

<u>Sabit Kıymetin Cinsi</u>	<u>Sabit Kıymetin Amort. Oranı %</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değ.Üz.Ay.Amort</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeni Değ. Üz.Ay.Amort.</u>
Arazi	-	137.480	-	137.480	-
Yerüstü düzenleri	6	531.402.842	31.884.170	1.916.805.215	31.884.170
Binalar	5	1.680.456.359	84.022.817	11.437.880.127	84.022.817
Sin.Tel.Tes.	6	17.374.323	1.042.459	27.981.373	1.678.882
Makineler	8	2.449.592.688	195.967.415	8.376.151.934	670.092.154
Elektrik Tes.	3	95.387.529	2.861.625	524.835.337	15.745.060
Nakil Vas.	15	116.899.188	17.584.878	345.738.640	51.860.796
Demirbaşlar	15	339.336.039	50.900.405	862.204.074	129.330.611
TOPLAM		5.230.586.448	384.213.769	23.491.734.431	984.614.490

3. "B" ANONİM ŞİRKETİNDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASI

"B" Anonim Şirketi 1984 yılında yeniden değerlendirme işlemi uygulamamıştır. İşletmenin diğer yıllarda uygulamış olduğu yeniden değerlendirme işlemleri, 1982 de yapılan yeniden değerlendirme işlemi Tablo 11 de, 1985-86 ve 87 de yapılan yeniden değerlendirme işlemleri de Tablo 12-13 ve 14 de verilmiştir.

"B" Anonim Şirketi ilgili yıllarda yapmış olduğu yeniden değerlendirme işlemi sonucunda, 1982 yılında 80.394.940 ₺. olan sabit kıymetlerinin değerini 556.889.809 ₺.ya yükseltmiştir. Aynı yıllar içinde işletmeye sadece 42.493.784 ₺.lık sabit kıymet girişi olduğu gözönüne alınırsa ve işletmede hiç yeniden değerlendirme uygulanmadığı kabul edilirse, işletmenin 1987 yılındaki sabit kıymetlerinin değeri 122.888.724 ₺. olacaktı. Dolayısıyla işletme yeniden değerlendirme uygulaması sonucunda sabit kıymetlerine, 434.001.085 ₺.lık ilavede bulunmuştur.

III- YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN ÖDEYECEĞİ VERGİ ÜZERİNE ETKİLERİ

1. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ "A" ANONİM ŞİRKETİNİN ÖDEYECEĞİ VERGİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yeniden değerlendirme uygulamasının "A" Anonim Şirketi- nin ödeyeceği vergi üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesi için, bu işletmede hiç yeniden değerlendirme uygulanmadığını

TABLO 11

"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1982 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

Sabit Kıymetin Ginsi	Sabit Kıymetin Amort. Oranı %	Sabit Kıymetin Kayıtlı Değeri	Sabit Kıymetin Birikmiş Amort.	Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri	Sabit Kıymetin Birikmiş Amortismanlarının Yeni Değeri
Arazi	-	123.783	-	123.783	-
Arazi Üstü Tertip	10	259.907	191.068	1.964.079	1.560.558
Binalar	4	44.173.020	3.669.066	69.609.122	9.751.179
Tesisler	10	24.700.170	3.729.435	78.425.655	19.639.566
Makineler	12	7.658.389	4.261.024	46.426.140	27.474.999
Nakil Vas.	20	2.768.646	1.766.046	11.031.530	9.657.330
Demirbaş	6	710.364	220.129	2.265.645	831.156
Küçük Demirbaş	-	657	-	657	-
TOPLAM		80.394.940	13.836.768	209.846.611	68.914.788

"B" Anonim Şirketi sadece 1983 yılında ve binalarına 42.493.784.-liralık ilavede bulunmuştur.

TABLO 12

"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1985 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

<u>Sabit Kıymetin Cinsi</u>	<u>Sabit Kıymetin Amort. Oranı %</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri Üz.Ayr.Amort.</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeni Değeri Üz.Ayr.Amort.</u>
Arazi	-	123.783	-	123.783	-
Arazi Üstü Tertip	10	259.907	25.990	2.458.385	25.990
Binalar	4	86.666.804	3.466.672	154.270.945	3.466.672
Tesisler	10	24.700.171	2.470.017	103.788.519	10.378.851
Makineler	12	7.658.389	919.006	58.597.995	7.031.759
Nakil Vas.	20	2.768.646	-	13.198.069	-
Demirbaşlar	6	710.364	42.621	4.558.808	273.528
Küçük Demirbaş	-	657	-	657	-
TOPLAM	-	122.888.724	6.924.306	336.997.161	21.176.800

TABLO 13

"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1986 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

<u>Sabit Kıymetin Cinsi</u>	<u>Sabit Kıymetin Amort. Oranı %</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri Üz.Ay.Amort.</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeni Değeri Üz.Ayr.Amort.</u>
Arazi	-	123.783	-	123.783	-
Arazi Üstü Tertip	10	259.907	25.990	2.991.854	25.990
Binalar	4	86.666.804	3.466.672	203.809.131	3.466.672
Tesisler	10	24.700.171	2.470.017	126.685.627	12.668.562
Makineler	12	7.658.389	916.006	71.613.760	8.593.651
Demirbaşlar	6	710.364	42.621	11.761.378	705.682
Küçük Demirbaş	-	657	-	657	-
TOPLAM		122.888.724	6.924.306	336.997.161	21.176.800

TABLO 14

"B" ANONİM ŞİRKETİNİN 1987 YILINDA YAPMIŞ OLDUĞU YENİDEN DEĞERLEME İŞLEMİ

<u>Sabit Kıymetin Cinsi</u>	<u>Sabit Kıymetin Amort. Oranı %</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Maliyet Değeri Üz.Ayr.Amort.</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeniden Değerlenmiş Değeri</u>	<u>Sabit Kıymetin Yeni Değeri Üz.Ayr.Amort.</u>
Arazi	-	123.783	-	123.783	-
Arazi Üstü Tertip	10	259.907	25.990	3.862.486	25.990
Binalar	4	86.666.804	3.466.672	260.670.279	3.466.672
Tesisler	10	24.700.171	2.470.017	183.003.617	18.300.361
Makineler	12	7.658.389	-	92.991.737	-
Demirbaşlar	6	710.364	42.621	16.237.250	974.235
Küçük Demirbaş	-	657	-	657	-
TOPLAM		122.888.724	6.005.300	556.889.809	22.767.258

kabul ederek ayrılacak amortisman miktarlarıyla, yeniden değerlendirme uygulamasından sonra ayrılan amortisman miktarlarını karşılaştırmak gerekir.

Yıllar	İşletmede hiç yeniden değerlendirme uygulanmaması halinde ayrılacak amortisman miktarları	Yeniden Değerleme Uygulamasından sonra ayrılan amortisman miktarları
1982	135.618.599	135.618.599
1983	153.236.549	267.688.719
1984	196.704.980	412.825.276
1985	207.889.675	545.169.771
1986	246.211.318	680.910.663
1987	384.213.769	984.614.490
TOPLAM	<u>1.323.874.890</u>	<u>3.026.827.518</u>

Görüldüğü gibi işletmede yeniden değerlendirme uygulanmaması halinde, ilgili yılların tümünde maliyetlere aktarılacak amortisman giderlerinin toplamı 1.323.874.890 ₺. olacaktır. Oysa bu işletmede adı geçen yıllarda yapılan yeniden değerlendirme nedeniyle, ilgili yılların tümünde maliyetlere aktarılan amortisman giderlerinin toplamı 3.026.827.518 ₺. olmuştur. Dolayısıyla işletme yılların tümü itibariyle ve yeniden değerlendirme nedeniyle 1.702.952.628 TL.lık ek bir amortisman giderini maliyetlerine ilave ederek, vergiye tabi kârlarını bu ölçüde düşürmüştür.

Bu işletmenin adı geçen yılların tümünde kâr ettiği ve ekonomideki Kurumlar Vergisi oranında yılların tümünde % 46 olduğu kabul edildiğinde, işletmenin yeniden değerlendirme nedeniyle sağladığı vergi kazancı 783.358.208 ₺'dir.

Dolayısıyla işletme bu fonu yıllar itibariyle bünyesinde tutarak gerektiğinde varlıklarını yenileyebilecek ve üretim gücünü sürdürebilecektir.

2. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ "B" ANONİM ŞİRKETİNİN ÖDEYECEĞİ VERGİ ÜZERİNE ETKİSİ

Yeniden değerlendirme uygulamasının "B" Anonim Şirketinin ödeyeceği vergi üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi için, bu işletmede de hiç yeniden değerlendirme uygulanmadığını kabul ederek ayrılacak amortisman miktarlarıyla,

yeniden değerlendirme uygulamasından sonra ayrılan amortisman miktarlarını karşılaştırmak gerekir.

Yıllar	İşletmede hiç yeniden değerlendirme uygulanmaması halinde ayrılacak amortisman miktarları	Yeniden değerlendirme uygulamasından sonra ayrılacak amort. miktarları
1982	5.778.283	5.778.283
1983	7.478.035	17.481.680
1984	7.478.035	17.481.680
1985	6.924.306	21.176.800
1986	6.924.306	21.176.800
1987	6.005.300	22.767.258
TOPLAM	<u>40.588.265</u>	<u>105.862.501</u>

Görüldüğü gibi bu işletmede yeniden değerlendirme uygulanmaması halinde, ilgili yılların tümünde maliyetlere aktarılacak amortisman giderlerinin toplamı 40.588.265 ₺. olacaktır. Oysa bu işletmede adı geçen yıllarda yapılan yeniden değerlendirme nedeniyle, ilgili yılların tümünde maliyetlere aktarılan amortisman giderlerinin toplamı 105.862.501 ₺. dir. Dolayısıyla işletme yılların tümü itibariyle ve yeniden değerlendirme nedeniyle 65.274.236 ₺.lık ek bir amortisman giderlerini maliyetlerine ilave ederek, vergiye tabi kârlarını bu ölçüde düşürmüştür.

Bu işletme ilgili yılların tümünde kâr etmiştir. Bu yılların tümünde ekonomideki Kurumlar Vergisi oranınının % 46 olduğu kabul edildiğinde, işletmenin yeniden değerlendirme nedeniyle sağladığı vergi kazancı 30.026.148 ₺.dir.

"B" Anonim Şirketi yeniden değerlendirme yapmış olmakla birlikte, hukuki statüsü Gelir Vergisi Mükellefi olarak kurulmuş olsaydı, vergi kazancı ne olacaktı? Bilindiği gibi Gelir Vergisi mükellefi olan işletmeler, yeniden değerlemeye tabi tuttukları sabit kıymetlerinin yeniden değerlemeden önceki değerleri üzerinden amortisman ayırmaktadırlar. Dolayısıyla bu işletmenin hukuki statüsü Gelir Vergisine tabi bir işletme olarak kurulmuş olsaydı hiç bir vergi kazancı elde edemeyecekti.

3. İŞLETMELERDE AMORTİSMAN UYGULAMASI

İşletmelerde gözlenen diğer bir durum ise 1983 yılından itibaren amortisman oranlarının daha yüksek seviyelerde uygulanmasına izin verildiği halde (normal amortisman usulünde % 25, azalan bakiyeler usulünde % 50) işletmelerin 1982 ve daha önceki yıllardaki amortisman oranlarını devam ettirmeleridir.

Örneğin "A" Anonim Şirketi 1983 de aktifleştirdiği 42.415.000 ₺.lık makine ve cihazlarına % 25 normal amortisman veya % 50 azalan bakiyeler usulü amortisman uygulayarak 1986 yılında tamamen amorti etmek yerine % 12 normal amortisman ayırmayı ve 8 yılda yani 1990 yılında amorti etmeyi tercih etmiştir. Bunun başlıca nedeni ise işletmenin bu kıymetini her yıl yeniden değerleyerek yeni değeri üzerinden amortisman ayırma imkanına sahip olmasıdır. İşletmenin bu durumunu her üç seçeneğe de uygulayarak ortaya çıkacak durumu açıklamaya çalışalım.

Olayı basitleştirmek açısından adı geçen yılların tümünde enflasyonun ve yeniden değerlendirme oranının ortalama olarak % 30 olduğunu, işletmenin sabit kıymetinin değerinin de 40.000.000 ₺. olduğunu kabul edelim.

A. Azalan Bakiyeler Usulünün Uygulanması Halinde Ortaya Çıkacak Durum

İşletme azalan bakiyeler usulünü tercih etmesi halinde ayıracağı amortisman tutarları şu şekilde olacaktır.

Yıllar	Amortismanına Konu Değer	Amort. Oranı	Ayrılacak Amort. Tutarı
1983	40.000.000	50	20.000.000
1984	26.000.000	50	13.000.000
1985	16.900.000	50	18.450.000
1986	10.985.000	100	10.985.000
Toplam			52.435.000

İşletme azalan bakiyeler usulünü tercih etmesi halinde toplam olarak 52.435.000 T.lık amortisman ayırabilecektir.

B. Normal Amortisman Usulünün % 25 Oranıyla Uygulanması

Yıllar	Amortismanına Konu Değer	Amort. Oranı	Ayrılacak Amort. Tutarı
1983	40.000.000	25	10.000.000
1984	52.000.000	25	13.000.000
1985	67.600.000	25	16.900.000
1986	87.800.000	25	21.970.000
			61.870.000

İşletme normal amortisman usulünü % 25 oranıyla uygulaması halinde 61.870.000 T.lık amortisman ayırabilecektir.

C. Normal Amortisman Usulünün % 12 Oranıyları
Uygulanması

Yıllar	Amortismanına Konu Değer	Amortisman Oranı	Ayrılacak Amort. Tutarı
1983	40.000.000	12	4.800.000
1984	52.000.000	12	6.240.000
1985	67.600.000	12	8.112.000
1986	87.880.000	12	10.545.600
1987	114.244.000	12	13.709.280
1988	148.517.200	12	17.822.064
1989	193.072.360	12	23.168.683
1990	250.994.060	12	30.119.287
Toplam			114.516.914

İşletme normal amortisman usulünü % 12 oranıyla uygulaması halinde 114.516.914 ₺.lık amortisman ayırabilmektedir.

Görüldüğü gibi işletme yeniden değerlendirme uygulamakla birlikte, azalan bakiyeler usulüne göre amortisman ayırması halinde 52.435.000 ₺. amortisman ayırabilmekte, normal amortisman usulünü % 12 oranıyla uygulaması halinde 114.516.914 ₺.lık amortisman ayırabilmektedir.

Normal amortisman usulünün % 12 oranıyla uygulanması halinde ortaya çıkan bu artış enflasyon nedeniyle ileri

gelmekte, diğer bir ifade ile, yeniden değerleme uygulamasıyla enflasyon karşısında erezyona uğraması önlenmiş olmaktadır.

Aynı zamanda işletme yüksek amortisman oranları uygulamamakla birlikte, yeniden değerleme nedeniyle daha fazla amortisman ayırma imkanı elde edebilmektedir. Bununla birlikte amortisman giderlerini uzun döneme dağıtarak kârlılık oranını uzun dönemde düşürebilmektedir.

IV- YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN MUHAŞEBE SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin muhasebe sistemleri, geleneksel muhasebe sisteminin ana ilkelerinden tarihi maliyetle belirleme, paranın değer ölçüsü olması ve dönemsellik gibi ilkelerine aşırı bağlı kalınması halinde işlevlerini yerine getirememektedir. Yeniden değerleme uygulamasıyla bu ilkelerden tarihi maliyetle belirleme ilkesi sadece sabit kıymetlerle ilgili olarak giderilmekte ve geleneksel muhasebe sisteminin, enflasyon dönemlerinde işlevlerini yerine getirmesini önleyen ilkelerden biri ve kısmen giderilmiş olmaktadır. Yeniden değerleme uygulamasının işletmelerin bilançoları ve gelir tabloları üzerindeki etkilerini ayrı ayrı incelemek yararlı olacaktır.

1. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN BİLANÇOLARINA ETKİLERİ

Enflasyon dönemlerinde, işletmelerin sahip oldukları varlıkların bilançolarda tarihi maliyetleriyle gösterilmesi sonucu işletmelerin bilançoları, gerçek mali durumu gösterememekte ve homojen olmayan bir yapıya kavuşmaktadır.

Yeniden değerlendirme uygulanması halinde, işletmelerin sahip oldukları sabit kıymetler her yıl yeni değerleri üzerinden bilançolarda gösterilmekte ve bu ölçüde bilançolar gerçek mali durumu ifade edebilirken homojen bir yapıya kavuşmuş olmaktadır. Örneğin "A" Anonim Şirketi 1982 yılında 1.928.000.000 ₺.lık sabit kıymete sahipken 1982 yılında bu sabit kıymetleri yeniden değerlendirerek 6.344.870.376 ₺. değerine yükseltmiştir. Böylece bir yandan bu kıymetler bilançoda gerçek değerleriyle gösterilirken bir yandan da bilançolar bu ölçüde homojen bir yapıya kavuşmuş olmaktadır.

Aynı şekilde "B" Anonim Şirketi de 1982 yılında 80.394.940 ₺.lık sabit kıymete sahipken bunları yeniden değerlendirerek 209.846.054 ₺.ya yükseltmiş ve bu değerleri bilançolarında gerçek değerleriyle ifade ederken, bilançolarını homojen bir yapıya kavuşturmuştur.

İşletmeler 1984 yılından sonra yeniden değerlendirme işlemini her yıl yaparak bilançolarındaki sabit kıymetlerini güncel değerleriyle göstermişler ve bu ölçüde bilançolarını homojen bir yapıya kavuşturmuşlardır.

2. YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ İŞLETMELERİN GELİR TABLOLARINA ETKİLERİ

Enflasyon dönemlerinde işletmeler maliyetlerini tarihi maliyetleriyle belirlemeleri sonucunda, maliyetler olduğundan düşük olarak hesaplanmakta ve enflasyonun oluşturduğu görüntü kârlarda gelir tablolarında gerçek kârlarla birlikte yer almaktadır.

Yeniden değerlendirme uygulaması sonucunda işletmeler sahip oldukları sabit kıymetlerini bilançolarında gerçek değerleriyle ifade ederken, sabit kıymetlerinin gerçek değerleri üzerinden amortisman ayırmakla, maliyetlerini de bu ölçüde gerçek değerleri ile tespit edebilmektedirler.

Örneğin "A" Anonim Şirketi ilgili yıllarda yapmış olduğu yeniden değerlendirme nedeniyle toplam olarak 1.702.952.628 ₺,lık ek bir amortisman giderini maliyetlerine dahil etmiştir. Aynı şekilde "B" Anonim Şirketi de toplam olarak 65.274.236 ₺,lık ek bir amortisman giderini maliyetlerine dahil etmiştir. Böylece işletmeler amortisman giderlerinin olduğundan az olarak ayrılmasından kaynaklanan görüntü kârlar üzerinden vergi ödememe imkanı bulmuşlar ve bu görüntü kârların işletme dışına çıkmasını önlemişlerdir.

V- İŞLETMELERDE YENİDEN DEĞERLEME UYGULAMASININ
SONUÇLARI

Yeniden değerlendirme uygulamasıyla işletmelerin amortisman giderlerini gerçek değerleriyle belirleyebileceklerini ifade etmiştik. Bunun sonucunda da kârlarda bir miktar azalma ortaya çıkmaktadır. Aslında kârlardaki bu azalış gerçek bir azalış olmayıp, enflasyonist kârların gerçek kârlardan arındırılması işlemidir.

Örneğin "A" Anonim Şirketinin 1983 ten 1988 yılına kadar kâr rakamları toplam olarak 1.702.952.628 ₺.lık bir azalış göstermiştir.

Aynı şekilde "B" Anonim Şirketinin kârları da aynı yıllarda 65.274.236 ₺.lık bir azalma göstermiştir. "A" Anonim Şirketi 1982 yılında "B" Anonim Şirketinden 24 kat daha fazla sabit kıymete sahip olmasına karşılık "B" Anonim Şirketinden 26 kat daha fazla vergi avantajı elde etmiştir. Bunun nedenleri ise, ilgili yıllarda "A" Anonim Şirketi sabit kıymetlerine sürekli ilavede bulunurken, "B" Anonim şirketi sadece 1 yıl ve binalarına ilavede bulunmuştur. Ayrıca "A" Anonim Şirketinin sağladığı vergi avantajları gittikçe artarak gelişmesine karşılık "B" Anonim şirketinin sağladığı avantajlarda yeniden değerlemeye rağmen duraklama görülmektedir. Bu durum ise "B" Anonim Şirketinin sahip olduğu iktisadi kıymetlerin iktisadi ömürlerini ta-

mamlamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu durumda "A" Anonim Şirketinin gelecek yıllarda yeniden değerlemeden sağlayacağı avantaj daha da artacaktır. Çünkü bu işletmenin sabit kıymetleri iktisadi ömürlerini tamamlamamıştır.

Böylece işletmelerin yeniden değerlendirme uygulamasının kendilerine sağlayacağı mali avantajlar, sabit kıymetin yeni değeri üzerinden amortisman ayrılıp ayrılmamasına, yeniden değerlendirilen kıymetlerin iktisadi ömürlerini tamamlayıp tamamlamasına göre değişmektedir.

SONUÇ

Günümüzde ekonomik bir gerçek olarak yaşanan enflasyon, ekonomik bir kurum olan işletmeleri de oldukça etkilemektedir. Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri işletmelerin muhasebe sisteminin işlevlerini yerine getirmesini engelleyerek başlamaktadır. Çünkü, geleneksel muhasebe sisteminin dayandığı temel ilkeler enflasyon gerçeğini kabul etmemekte ve bu gerçeğin finansal raporlara aktarılmasını önlemektedir. Geleneksel muhasebe sisteminin dayandığı temel ilkelerden özellikle, paranın değer ölçüsü olması, maliyet değeriyle değerlendirme ve dönemsellik ilkeleri, enflasyon dönemlerinde önemli sakıncalar yaratarak işletmelerin enflasyondan olumsuz yönde etkilenmelerine neden olmaktadır.

Geleneksel muhasebe sistemi, değer ölçüsü olarak kabul ettiği paranın değerinin sabit olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu görüşten hareketle hem yapılan kayıtlarda, işletmenin ekonomik ve mali durumunu gösteren bilanço-

ların hazırlanmasında, gelir tablolarının düzenlenmesinde, hem de sonuçların değerlendirilmesinde ölçü birimi olarak kabul edilen paranın değerinin sabit olduğu kabul edilmektedir. Oysa enflasyonun yaşandığı bir dönemde bu varsayım geçerliliğini yitirmektedir. Çünkü para müşterek bir değer ölçme aracı olma işlevini yerine getirememektedir. Diğer standart fiziksel ölçü birimleri (uzunluk için metre, ağırlık için kg) zaman ve yer bakımından sabit oldukları halde, muhasebede ölçü birimi olarak kullanılan para, değişmeyen bir ölçü birimi olamamaktadır. O halde paranın satın alma gücündeki bu değişkenliği dikkate almadan "devre başındaki bir lira eşittir devre sonundaki bir lira" anlayışına göre işlem yapılması işletmeleri hatalı sonuçlarla karşılaştıracaktır.

Yine geleneksel muhasebe sisteminde "değer maliyete eşittir" veya "maliyetle değerlendirme" ilkesi benimsenmektedir. Değerin maliyete eşit olması hali, ancak para değerinde değişmeler olmayan bir ortamda söz konusu olabilir. Enflasyon ortamında ise piyasa değeriyle maliyet değeri birbirine eşit olmamaktadır. Değerin maliyete eşit olduğu ilkesinin sonucu olarak değişik zamanlarda alınmış olan işletme varlıkları, alındıkları zamanın maliyet değerleri ile gösterildiğinden işletmelerin mali durumu gerçek olarak belirlenememektedir. Gerçek mali durumun bilinmeden faaliyetlerin sürdürülmesi de işletmelerin hatalı sonuçlarla karşılaşmalarına neden olacaktır.

Ayrıca, geleneksel muhasebe ilkelerinden gerçekleşme esasına göre işletmenin gelir ve giderleri belirlenirken, dönem esaslı kabul edilmektedir. İşletme içinde oluşan gelir ve giderler, bunlarla ilgili tahsilat ve ödemelere bakılmaksızın gerçekleştiği dönemin gelir ve giderleri olarak kabul edilmektedir. Gelir ve giderler arasındaki fark da, o dönemin sonucunu oluşturmaktadır. Halbuki para değerinde değişmelerin olduğu dönemlerde, gelecek dönemlerle ilgili gelir ve giderlerin bu döneme dahil edilmesi önemli sakıncalar yaratmaktadır.

Enflasyon dönemlerinde geleneksel muhasebe ilkelerinden bu üç ilkeye bağlı kalınarak işlemlerin yapılması da işletmeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Şöyle ki, işletmenin sahip olduğu değerler maliyet değeri ile değerlendirildiğinden ve enflasyon nedeniyle maliyet değeri piyasa değerinden düşük olduğundan hem işletme değerleri gerçek olarak tespit edilemeyecek hem de o döneme ait olan maliyet giderleri gerçek olarak tespit edilemeyecektir. Maliyet giderlerinin bu nedenlerle düşük olarak tespit edilmesiyle birlikte, işletmenin sattığı malların piyasa fiyatı da enflasyon nedeniyle yükselecek ve düşük maliyet gideriyle yüksek satış gelirinin eşleştirilmesinden de yüksek kâr rakamları ortaya çıkacaktır. Oysa kâr rakamının yüksek olarak tespit edilmesinin nedeni, maliyetlerin gerçek değerlerinden düşük olarak belirlenmesinden ileri gelmektedir.

İşletmelerin kârlarının tespit edilmesinde, dönem başı ve dönem sonu öz sermaye farkı dikkate alınmaktadır. Oysa enflasyon dönemlerinde dönem başı öz sermayesinin dönem sonundaki öz sermayeye miktar olarak eşit olduğu durumda bile öz sermayede bir aşınma olduğu kabul edilmesi gerekir. Zira aynı satın alma gücü ile temsil edilmemektedir. Dönem başındaki öz sermaye, dönem sonundaki öz sermayeden daha fazla bir satın alma gücüne sahiptir. Dolayısıyla para değerinin sabit olarak kabul edilmesi nedeniyle, dönem başındaki ve dönem sonundaki öz sermaye arasındaki fark gerçek olarak belirlenememektedir.

Diğer bir sakınca da gelecek dönemlerle ilgili gelir ve giderlerin o dönem içine alınmasıdır. Çünkü gelecek dönemde elde edilecek bir gelirin o günkü satın alma gücüyle bu günkü satın alma gücü birbirine eşit olmayacaktır.

Bu nedenlerle işletmeler mali durumlarını gerçek olarak belirleyemedikleri gibi faaliyet sonuçlarını da gerçek olarak belirleyememektedirler. Aslında işletmeler sahip oldukları değerlerinin enflasyon karşısındaki durumunu aşağı yukarı bilebilirler. Örneğin, 10 yıl önce 1.000.000 ₺.ya alınan bir binanın değerinin bugün yine kayıtlı olan 1.000.000 ₺. olmadığını ve bunun piyasa değerinin ne olduğunu bilmektedirler. Ancak buradaki önemli sakınca, işletmenin sahip olduğu değerleriyle gerçekleştirdiği işlemlerin maliyetini kendi bilgisine göre değil yasalara

göre belirlemek zorunda oluşundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla işletmeler faaliyette buldukları ülkedeki vergi ve ticaret kanunlarına uygun bir şekilde hareket etmek zorundadırlar. Vergi kanunlarıyla işletmelerin ödeyecekleri vergiler belirlenirken, Ticaret Kanunlarıyla da faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin esaslar düzenlenmektedir. İşletmeler de ödeyecekleri vergiyi belirlemek için vergi kanunlarına, diğer faaliyetleriyle ilgili işlemler için de ticaret kanunlarına başvurarak faaliyetlerini sürdürürler.

Ülkemizde ve diğer ülkelerde işletmeler genellikle ödenecek verginin belirlenmesi amacı ile muhasebe sistemine ihtiyaç duymaktadırlar. Vergi işlemlerinden ayrıca, işletmenin gerçek durumu ve faaliyetlerinin gösterildiği bir uygulama Hollanda'nın Philips işletmesinde yürütülmektedir. Ancak bu durum pek yaygın olmayan bir durumdur ve işletmelerde genellikle vergileme ilkelerine dayalı geleneksel muhasebe sisteminin enflasyon dönemlerinde ortaya çıkardığı sakıncalar bilinmektedir. Bu sistemde işletmelerin kârları olduğundan fazla hesaplanmakta ve gereğinden fazla ücret, vergi, kâr payı ödenerek işletmelerin faaliyetlerini sürdürmeleri güçleşmektedir.

Bu durumun önlenmesi için de işletmelerin ödeyeceği vergilerin gerçek değerleriyle belirlenmesini sağlayacak bazı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Ülkemizde ve diğer bazı ülkelerde enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini ver-

gileme yoluyla giderme amacına yönelik bazı uygulamalar vardır.

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerinin vergileme yoluyla giderilebilmesi için öncelikle işletmelerde enflasyon nedeniyle ortaya çıkan görüntü kârların nerelerden ortaya çıktığının belirlenmesi gerekir.

Enflasyon dönemlerinde işletmelerin kârları incelendiğinde, stokların değerlenmesinden, sabit kıymetlerde amortisman giderlerinin belirlenmesinden, parasal varlık ve yükümlülüklerin değerlenmesinden ve sabit aktiflerin değerlenmesinden dolayı gerçek kârlarla birlikte enflasyon nedeniyle oluşan görüntü kârlar da ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde stoklar tarihi maliyet değerleriyle belirlenmektedir. V.U.K.muzda stokların değerlenmesiyle ilgili olarak işletmelerin, kanun hükümlerine bağlı kalmak koşuluyla diledikleri yöntemde belirleyebilecekleri belirtilirken bu konudaki 14.1.1956 tarihli Danıştay 4.Dairesinin kararında, stokların gerçek maliyet değerleriyle belirleneceği, ancak gerçek maliyet değerinin bilinmesinin mümkün olmaması halinde ortalama maliyet yöntemleri kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla tarihi maliyet yöntemleri de geleneksel muhasebe sisteminin bir ürünüdür ve ortaya çıkaracağı sakıncalar açıktır. Bu nedenle ülkemizde stokların değerlenmesiyle ilgili olarak bir takım

düzenlemelere ihtiyaç olduğu görülmektedir. Ülkemizde enflasyonun stoklar ve dolayısıyla da işletmeler üzerindeki olumsuz etkilerinin giderilmesi için, stokların değerinin belirli bir yüzdesi vergi dışı bırakılabilir veya stokların yeniden değerlendirilmesi gibi bir çözüm getirilebilir.

Ülkemizde stokların enflasyondan etkilenmelerini önleme amacıyla herhangi bir düzenleme yapılmazken, enflasyon düzeyi ülkemize göre daha düşük olan bazı ülkelerde stokların enflasyondan etkilenmelerini önleyici hükümler getirilmiştir. Örneğin, Danimarka'da stokların maliyet veya piyasa değerinin % 35 i oranında vergiden istisna edilen ihtiyatlar ayrılmaktadır. Aynı yöntem Fransa'da da uygulanmaktadır.

Görüntü kârların amortisman giderlerinin gerçek olarak belirlenmediğinden kaynaklandığı kabul edildiğinde ülkemizdeki amortisman uygulamalarının, bu olumsuz durumu giderecek bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ülkemizde % 25 oranıyla normal amortisman yöntemi ve % 50 oranıyla azalan bakiyeler usulü uygulamasına izin verilmektedir. Dolayısıyla mükellefler dilediklerinde 4 yıl içinde sabit kıymetlerini amorti etme imkanına sahiptirler.

Ancak sabit kıymetin yararlı ömrü süresince kullanılmak istenmesi halinde amortisman yöntemleri yetersiz kalacaktır. Çünkü uzun dönemde ayrılmış bulunan amortis-

manlarla fiyatı yükselmiş bulunan sabit varlığın yenilenmesi mümkün olmayacağı gibi, maliyetlerde gerçek olarak belirlenemeyecektir.

Bu olumsuz durumun giderilmesi için de ülkemizde ve diğer ülkelerde sabit kıymetlerin yeniden değerlendirilmesi ne izin verilmektedir. Ülkemizde uygulanan yeniden değerlemede bazı işletmelerin yeniden değerledikleri sabit kıymetlerin eski değerleri üzerinden amortisman ayırmak zorunda olmaları, sabit kıymetlerin yeni değeri üzerinden amortisman ayırabilecek işletmelerde de bazı iktisadi kıymetlerinin eski değerleri üzerinden amortisman ayırmaları nedeniyle bu yöntemin sağlayacağı faydalar da sınırlandırılmış olmaktadır. Ülkemiz uygulamasında bu durumun başlıca nedeni, vergi kaybının daha da artmaması ve sabit kıymetleri daha çok olan işletmelerin enflasyondan daha fazla etkileneceğinin kabul edilmesidir.

Halbuki A.B.D. ve Almanya'daki yeniden değerlendirme uygulamalarında işletmelerin bütün varlıkları yeniden değerlendirilme kapsamına alınmıştır. Yine A.B.D.'deki uygulamada belirli bir sınırı aşan mükelleflerin bu uygulamadan yararlanabileceği kabul edilmiştir.

Eskişehir'de iki işletmede yapılan araştırmada yeniden değerlendirme uygulamasının bu işletmelerin vergiye tabi kazançları üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Bu işletmelerden sabit kıymetleri toplamı diğerine göre 24 kat

fazla olan kamu işletmesi, özel sektör işletmesinden 26 kat daha fazla avantaj sağlamıştır. Ancak bu işletmelerde, binalar ve sabit kıymetlerinin eski değerleri üzerinden amortisman ayırmaları nedeniyle, yeniden değerlemenin sağladığı faydalar da sınırlıdır. Bir de aynı işlemi yapan işletmenin Gelir Vergisine tabi olduğu kabul edilirse hiçbir mali avantaj sağlayamayacaktır.

Ülkemizde parasal varlık ve yükümlülüklerde nominal değerleriyle değerlendirilmektedir. Bu durumun tek istisnası alacak ve borç senetlerinde reeskont uygulamasıdır. İşletmeler senetli alacak ve borçlarıyla ilgili olan ve gelecek dönemi ilgilendiren bölümü bu dönemin kârından arındırabilmektedirler. Bu durumda senetli alacakları senetli borçlarından fazla olan işletmeler bu işlemi uygulayarak o dönemin vergiye tabi kârından bir kısmını gelecek dönemin vergiye tabi kârına aktarabilmekte ve gelecek dönemde değeri düşük bir para birimi ile bu kâr üzerinden vergi ödeyebilmektedirler.

İngiltere, Hollanda ve A.B.D.de ise parasal varlık ve yükümlülüklerin değerlendirilmesinde enflasyonun etkilerini giderici yöntemler uygulanmaktadır. Bu ülkelerde parasal varlıklardaki enflasyonun ortaya çıkardığı kayıplar değer düşüklüğü olarak, yükümlülüklerdeki kazançta değer artışı olarak sonuç hesaplarına intikal ettirilmektedir.

Sonuç olarak ülkemizde, enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerinin vergileme yoluyla giderilmesi amacına yönelik uygulamalar, görüntü kârların sadece sabit aktiflerden kaynaklandığı kabul edildiğinde kısmen yeterli olabilir. Zira uygulanan amortisman yöntemleri ve yeniden değerlendirme uygulaması sayesinde sabit aktiflerin değerlendirilmesi nedeniyle görüntü kârların ortaya çıkması önlenmektedir.

Oysa görüntü kârlar sadece sabit aktiflerden değil, stoklar ve parasal varlık ve yükümlülüklerden de kaynaklanmaktadır. Enflasyon düzeyi ülkemizden düşük olan bazı ülkelerde bu gerçekler kabul edilerek bazı yöntemler uygulanırken ülkemizde herhangi bir uygulamanın olmayışı düşündürücüdür.

Özellikle işletmelerin kârının belirlenmesinde en önemli yere sahip olan stokların değerlendirilmesiyle ilgili hükümlerin gözden geçirilerek bu hükümlere enflasyon etkilerini giderici yöntemlerin eklenmesi, ülkemiz koşullarında bir zorunluluk olarak görünmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AKDOĞAN Nalan : Enflasyon Muhasebesi, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mali Bilimler ve Muhasebe Yüksek Okulu Yayınları, No:1, Ankara, 1980.
- BATIREL Ömer Faruk : Teoride ve Türk Vergi Sisteminde Değerleme, İstanbul, 1974.
- BEKTÖRE Sabri-Ferruh ÇÖMLEKÇİ : Mali Tablolar Analizi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:220/143, Eskişehir, 1977.
- BEKTÖRE Sabri-Ferruh ÇÖMLEKÇİ-Ömer LALİK-Fevzi SÜRMEİİ-Yılmaz BENLİĞİ-RAY-Sinan BOZOK : Muhasebe Uygulamaları-Envanter İşlemleri-Şirketler Muhasebesi, T.C.Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 43/15, Fasikül 1, Ünite 3, Ankara 1984.

- BİLDİRİCİ Ziyaettin : Ticari İşletmelerin Hukuki Yapıları Üzerine Vergilerin Etkileri, T.C.Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, No:177/41, Eskişehir, 1986.
- BULUTOĞLU Kenan : Türk Vergi Sistemi, İstanbul, 1971.
- BÜYÜKMİRZA Kamil : Yönetim Muhasebesi, Ankara, 1977.
- CEMALCILAR İlhan-Doğan
BAYAR-İnel C.AŞKUN-Şan
ÖZ-ALP : İşletmecilik Bilgisi, A.Ü. İşitme Özürlü Çocuklar Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını, No: 3, Eskişehir, 1985.
- DİRİMTEKİN Halil-Necat
BERBEROĞLU-Fethi HEPER : Türkiye Ekonomisi, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 119, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 43, Fasikül 2, Ünite 13, Ankara, 1986.
- ERTÜRK İhsan-Hasan GÜZEL : Özel Uzlaşma Yoluyla Vergi Affı-Yeniden Değerleme Uygulama Esasları, Ankara, 1983.

ÖRTEN Remzi

: Fiyat Artışlarının İşletmelere Olumsuz Etkilerini Önleyici Bir Araç Olarak Genel Yeniden Değerlemenin Önemi ve Muhasebeleştirilme Tekniği, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 73, Ankara, 1974.

PEKER Alparslan

: Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve Lifo, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, No: 2021/40, İstanbul, 1975.

PEKİNER Kamuran

: İşletme Denetimi (İşletme Analizleri), İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No: 2006-38/7, İstanbul, 1975.

SAYARI Mehmet

: Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması (Gerçek Satış Kârının Saptanması Açısından Stok Değerlemesiyle İlgili Bir Öneri), Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No: 146, Ankara, 1981.

SAYGILIOĞLU Nevzat-Hüsamettin BİÇER

: İşletmelerde Vergi ve Muhasebe, Ankara, 1982.

SIHAY Jale-Orhan SEVİLEN-
GÜL

: Genel Muhasebe, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, No: 24, Ankara, 1979.

SOLAŞ Çiğdem

: Para Değerindeki Değişmelerin Muhasebeye Yansıtılması, İstanbul, 1974.

SÜRMEİİ Fevzi-Yılmaz BEN-
LİGİRAY

: Genel Muhasebe, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 16, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 5, Fasikül 1, Ünite 1, Ankara, 1983.

UMAN Nuri

: Fiyat Hareketlerinin İşletmeler Üzerine Etkisi ve Yeniden Değerleme, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme İktisadi ve Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No: 256/11, Ankara, 1968.

UMAN Nuri

: Yeniden Değerleme, Teori Uygulama (2791 Sayılı Yasanın Yorumu), İstanbul, 1983.

UMAN Nuri

: Enflasyon Muhasebesi Fiyatlar Genel Seviyesi Muhasebesi-Teori-Uygulama, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Yayınları, No: 78-52/03, İstanbul, 1979.

ÜNALAN Sedat E.

: Envanter Bilanço, Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1982.

ÜSTÜN Rifat

: Maliyet Muhasebesi-İlkeler ve Uygulamalar, T.C.Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, No: 12, Eskişehir, 1984.

YALKIN Yüksel Koç

: Genel Muhasebe İlkeleri ve Uygulaması, Turan Kitabevi, Ankara, 1986.

-

Vergi Reform Komisyonu Raporları, Cilt I, İstanbul, 1969.

MAKALELER

- AKARÇAY Vural : "Otofinansman Aracı Olarak Amortisman ve Vergi Mevzuatımız", İSTANBUL İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ DERGİSİ, S.1 (İstanbul, 1984).
- AKGÜÇ Öztin : "Enflasyon ve İşletme Sermayesi Finansmanı", Enflasyonda Sevk ve İdare Semineri, Türk Sevk ve İdare Derneği Mali İdare Servisi III, İstanbul (Nisan,1975).
- AKGÜL A.Aziz : "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Enflasyon Muhabesesi", ODTÜ GELİŞME DERGİSİ, S.2 (Y.1982).
- ARAL Uluer : "Yeniden Değerleme", İKTİSAT VE MALİYE, S.12 (Mart, 1983).
- BİLDİRİCİ Ziyaettin : "Türkiye'de ve Avrupa Topluluğuna Üye Ülkelerde Amortisman Uygulaması", KÜTAHYA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ 10. YIL DERGİSİ (Yayınlanacak)
- BUDAK Yılmaz : "K.V.K'nun Geçici 10.Maddesine Göre Elden Çıkarılan İştirak Hisselerinin ve Gayrimenkullerin Satışından Doğan Kazanç İstisnası", VERGİ DÜNYASI, S.88 (Aralık, 1988).

CEYHAN Burhan

: "Enflasyonun İşletme Bilançolarına Etkileri ve Yeniden Değerleme", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, Yıl 53 (Mayıs-Haziran, 1980).

DOĞAN A.Aykon

: "Yeniden Değerleme Müessesesinin Genel Açıklaması", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ (Yeniden Değerleme Özel Sayısı), S.32 (Mayıs, 1983-II).

DURMAZ Mustafa

: "Enflasyonun İşletmelerin İşleyişleriyle Tasarruf ve Yatırım Eğilimine Etkileri", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, S.5 (Mayıs, 1982).

ERİMEZ Rüşdü

: "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Bilançoların Yeniden Değerlemesi", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.190 (Aralık, 1981).

FERMAN Cümbür

: "Enflasyon ve İşletmelerin Yönetimi", SEVK VE İDARİ DERGİSİ, S.84 (Ağustos, 1975).

FERMAN Cümbür

: "Enflasyon ve İşletmelerin Sevk ve İdaresi", Enflasyonda Sevk ve İdare Semineri, Türk Sevk ve İdare Derneği, İstanbul, 1975.

GÜVEMLİ Oktay

: "Türk Vergi Hukukunda Amortisman ile İlgili Gerekseme Duyulabilecek Değişiklikler", VERGİ DÜNYASI, S.83 (Temmuz, 1988).

GÜVEMLİ Oktay

: "Azalan Tutarlar Üzerinden ve Azalan Yüzdelerle Amortisman Ayırma Yöntemleri", VERGİ DÜNYASI, S.80 (Nisan, 1988).

HATİBOĞLU Zeyyat

: "Enflasyon ve İşletmelerde Kullanılan Değer Ölçüleri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları, No: 2004-37/6, İstanbul, 1974.

HİÇ Mükerrerem

: "Revalüasyon Kavramı ve Revalüasyonun Vergi Adaleti Üzerindeki Akisleri", M.E.K., Altıncı Seri, 1960, İstanbul, 1962.

KOÇAK Özer

: "Enflasyonun Amortisman Misesindeki Tahribatını Kısmen de Olsa Azaltabilmek İçin Hangi Usule Göre Amortisman Ayırmak Gerekir?", VERGİ DÜNYASI, S.84 (Ağustos, 1988).

- MERİÇ İlhan : "Enflasyon Koşullarında Projeye Yatırım Kararı", FİNANSAL YÖNETİM VE YATIRIM PLANLAMASI, Finansman Uzmanları Derneği, S.2 (Haziran, 1979).
- MERİÇ İlhan : "Enflasyon Koşullarında Net Parasal Varlıklar, Amortismanlar, Stok Değerleme Yöntemleri, Ücretler ve İşletmenin Piyasa Değeri", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.18 (Kasım, 1979).
- NAS Adnan : "Kurum Vergilemesinde Yöntemler ve Sorunlar", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Yayını, No: 3127-497/67, İstanbul, 1982.
- OCAKÇIOĞLU Bora : "Enflasyon Nedeni İle Vergi Yükü Artışı Olayının Hükuki ve İktisadi Sonuçları", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.126 (Ağustos, 1976).
- PAKLAR Selahattin : "İktisadi Kıymetlerin Her Yıl Yeniden Değerlemesine İlişkin Uygulama", VERGİ DÜNYASI, S.73 (Eylül, 1987).

PEKER Alparslan

- : "Enflasyonun İşletmelerin Faaliyet Sonuçları Üzerindeki Etkileri Giderici Muhasebe Tedbirleri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No: 2004-37/6, İstanbul, 1974.

PEKİNER Kamuran

- : "Para Değerindeki Dışmelerin Bilanço Kalemleri Üzerine Etkisi (Zahiri Kâr) ve Yeniden Değerleme Tedbiri", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No: 2004-37/6, İstanbul, 1974.

SARIKAMIŞ Cevat

- : "Enflasyon ve Finansman", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No: 2004-37/6, İstanbul, 1974.

SAULS Eugene-Cengiz EROL

- : "Yeniden Değerleme-Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'deki Uygulamanın Analizi", İ.Ü. İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTITÜSÜ DERGİSİ, S.37 (Ağustos, 1984).

- ŞANVER Salih : "Enflasyon ve Vergi", Enflasyon Ortamında Muhasebe, Finansman ve Vergi Problemleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2004-37/6, Sermet Matbaası, İstanbul, 1974.
- TARAKÇI Hızır : "Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Alacak ve Borç Senetlerinin Reeskont Uygulaması", VERGİ DÜNYASI, S.78 (Şubat, 1988).
- TUAN Kadir A. : "Fiyat Hareketlerinin İşletmelerin Bilançoları Üzerine Etkileri", ADANA İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ DERGİSİ, S.4 (Mart, 1975).
- TUNCER Selahattin : "Yeniden Değerleme", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S.205 (Mart, 1983).
- ULAŞ Zeki : "Amortismanına Tabi Malların El-den Çıkartılması", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM, S.27 (Mart, 1987).
- ULU Ahmet : "Enflasyon Ortamında Geleneksel Muhasebenin Yetersizliği", İZMİR TİCARET ODASI DERGİSİ, S.12 (Aralık, 1984)
- UMAN Nuri : "Enflasyon ve İndeksleme Metodu" BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ DERGİSİ, S.4-5 (Y. 1976-1977).

- USLU M.Zeki : "Yüksek Enflasyon Ortamında Borçlanma Maliyeti", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM, S.30-31 (Haziran-Temmuz, 1987).
- YILMAZ Ö.Faik : "Devamlı Olarak Uygulanabilecek Yeniden Değerleme Müessesesi", VERGİ DÜNYASI, S.42 (Şubat,1985).
- YÜCEL Göksel : "Amortisman Konusunda Türkiye'deki Muhasebe Uygulamalarının Özellikleri", İ.Ü.İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.38 (Kasım, 1984).
- YÜKSEL Ahmet : "Enflasyonda Vergi Yüğü", İ.Ü.İŞLETME FAKÜLTESİ MUHASEBE ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, S.25 (Ağustos, 1981).
- YÜKSEL Ahmet : "Enflasyon Ortamında Yöneticilerin Sorumluluğu", İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İŞLETME FAKÜLTESİ DERGİSİ, S.1 (Nisan, 1981).
- ZAMAN Hayrettin : "Vergi Usul Kanununda Son Değişiklikler ve Yeniden Değerleme Esasları", VERGİ SORUNLARI, S.1 (1985).